This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 9038.6.100

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Zabavna knjižnica

Založila in na svetlo dala

Slovenska Matica

XIX. zvezek

Uredil **Josip Kostanjevec**

Tilen Rekar.
Tratarjeva smrt.
Drama izza davnih dni.
Kapela sv. Florjana.
Žandar Stružnik.
Pigmalion.
Sirota Jerica.
Lenčica in zmaj.
Lovec Klemen.

V Ljubljani, 1907.
Tiskala Zadružna tiskarna v Ljubljani.

Digitized by Google

Tilen Rekar
Josip Regali.

Tratarjeva smrt
Josip Regali.

Drama izza davnih dni
Ksaver Meško.

Kapela sv. Florjana
Milan Pugelj.

Žandar Stružnik
Milan Pugelj.

Pigmalion
Vladimir Levstik.

Sirota Jerica
Vladimir Levstik.

Lenčica in zmaj
C. Golar.

Lovec Klemen
C. Golar.

V Ljubljani, 1907.

Tiskala Zadružna tiskarna v Ljubljani.

Digitized by Google

Slav 9038. 6. 100

V

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JAN 26 1962

Digitized by Google

Tilen Rekar.

Spisal **Josip Regali.**

Digitized by Google

Digitized by Google

Modri ornamenti platnene strehe nad verando so sinjeli, belo polje se je rumenilo od solnca, komaj znaten vetrič je včasi premeknil zobčaste priveske na straneh. Razgret zrak je trepetal po verandi, zadaj so bila odprta velika steklena vrata v polumračno obednico, in skozi nje je prihajal hlad. Obed so končali. Stari gospod Mežan je odmeknil komodni stol iz trstja ter vzel v roke časnik, gospa Mežanova je hotela vstati, da pozvoni, ali Rekar je pritisnil med tem že na zvonec. Na vratih se je prikazala črno oblečena hišna z belim, preko ram segajočim predpasnikom in z belo čepico na glavi. Servirala je kavo.

Rekar se je vsedel zamišljen nazaj na trstni fotelj ter si malomarno prižgal cigareto.

»Ali ste že kaj mislili na drevi?« je vprašala zaupljivo čestita, sivolasa domačica ter ga pogledala z velikimi, odkritosrčnimi očmi skrbno v lice.

»Sem, milostiva,« je odvrnil Rekar. »Ples se vrši v večjem slogu — škoda da nista prišli gospici z dopoldanskim vlakom.«

»Da, da, čudno! Zora in Karmen sta se veselili že dolgo, pripetiti se je moralo nekaj izrednega, da ju je zadržalo; skoro se mi ne zdi mogoče.«

Zamišljen se je vzdignil Rekar. Težka mu je bila duša. Naslonil se je na kamenito balustrado na verandi. Ognjeno rdeče cvetje spodaj na gredah je žarelo v

Digitized by Google

opoldanskem solncu v opojnih barvah, ki so se odbijale od belih, peščenih stezá po parku. Rdeče cvetje se je prelivalo v vetru, nad njim je trepetala zlata atmosfera. Za parkom je ležalo jezero z nemirno gladino in gnalo mehke valove proti leseni ograji, tja do kopalne ute.

Vstala mu je v mislih Karmen. Za oglom vile je nekaj zašumelo ter zmotilo leženi mir, ki je vladal nad vso krajino. Morda prihaja ona? Vsa živa, zardela od solnca, s smehljajočimi se očmi, prihaja roko v roki s sestro, na črnih laseh ima rumen slamnik, po katerem se vijo vijolične pentlje. Karmen, lepa kot pravljica poletne noči, kot opojno cvetje gorečih rož . . . Vstalo mu je hrepenenje v srcu ter ga prevzelo z neodoljivo silo. Morda Karmen ne ve, kako jo ljubi . . .

Gospod in gospa sta vstala od mize, da odideta k popoldanskemu počitku. Prijazno je podala gospa Rekarju roko, češ, da se vseeno udeleže večerne zabave, gospod Mežan je pritrdil ter pristavil, naj pride gotovo, ker ga bosta pričakovala.

Rekar je sedel zopet na fotelj v kotu, vzel je v roke časopis, pa se ni mogel zaglobiti v čitanje. Tesno mu je postalo, ni mu dalo strpeti na miru. Na verando je posijalo solnce že od strani, hišna je že davno pospravila serviso. V svojo sobo ni hotel, gnalo ga je vun, vzel je klobuk in palico ter odhitel.

Pospešil je korake kakor bi se mu kam mudilo. Po kostanjevem drevoredu ni bilo še šetalcev, letoviščarji so še počivali, vrata so bila zaprta in žaluzije povsodi spuščene. Rekar je hitel vun na plano. Zavil je po travnikih proti gozdu. Vroče mu je bilo, a niti opazil ni, kako mu teče znoj po čelu. Jezen je bil sam nase, kakor bi bil izgubil dragocenost, ki je nenadomestljiva. Polumrak je bil v gošči, pot se je izgub-

Digitized by Google

ljala vedno više. Stare bukve so rastle med visokimi smrekami in izmed praprotja so upijanljivo dišali ciklami. Rekar pa ni našel miru. Pazil ni na pot, zavil je na stezo. Vihar je divjal v njem z elementarno močjo. Razjedalo mu je dušo, neznana strast je kipela kvišku, neutešljiva in nepojmljiva. Niti sanjati ne bi bil mogel prej, da je kaj takega mogoče. Pa prišlo je, ne da bi vedel odkod in zakaj. Karmen! Videti jo je menil danes, govoriti ž njo. Sporočila je pred tednom gospe Mežanovi, da pride, gospa mu je pokazala njeno pismo, pozdravila ga je v njem. Ostal je navlašč doma, sicer bi bil napravil daljši izlet. Pa je ni. Zdaj je šele spoznal, kaj mu je Karmen, prej tega ni vedel, niti slutil ni.

Bil je na vrhu hriba. Gozd se je razgrnil, majhna planota je bila porastla z mehko travo, le nekaj starih hrastov je stalo na njej. Košate, goste krone so bile nizko od tal in so metale temno senco. Upehan je bil Rekar, legel je na travo v temni hlad in podprl glavo z roko.

Odprl se mu je razgled. Vse je bilo v solncu, le izza visokih planin so se dvigali sivkastobeli, kopičasti oblaki ter segali skoro do polovice svoda v modrino. Pobočje hriba se je raztegalo nizdol, obrastlo z drevjem, čegar gosti vrhovi so padali nalik valovom. Spodaj pa je ležalo jezero s svetlo, lesketajočo se gladino, bilo je kakor zrcalo med zelenjem. Rekar je zrl v daljavo, koprnel je, drhtelo je v njem, kakor otrok se je zdel sam sebi. Zaihtel bi, zajokal, glodajočo strast bi udušil z jokom. Kje je ona, sladkost in sreča? Kje je njen dražestni obraz, oči, ki jim na dnu spi brezmejno, sladko razkošje? Pogleda njenega ni, da ga vklene v sužnost, neizrečeno zaželjeno. Oval njen, poln žarke krasote, iz srebrnega glasu zveni življenje,

Digitized by Google

kakršnega dozdaj ni okusil, pozabi bolest, ko ga sliši, kakor bi čul bajko iz rož in zvezd! Črna frizura ji obkrožuje mramorno čelo kakor krona, boginja, sreča! Karmen! Brez tebe ni življenja, ni utehe! Vstal bi, šel daleč kamorkoli, na tvoj dom, poljubil bi prag zadivljen. Prišla nisi, ni te bilo, pričakovalo te je koprnenje, razjedajoče, neutešno, Karmen, pesem opojnosladka!

V duši mu je bilo nebo in pekel ljubezni. Navdala ga je žalost, polotil se ga je kes. Ali ne ve, da jo ljubi, da ga žene k njej nepremagljiva sila? Povedal ji ni tega nikoli. Zakaj ji ni? Nikdar ji ni razodel, govoril je ž njo kakor z vsakim drugim, vsakdanje, konvencijonalno. Pozno v jeseni je že bilo, ko mu je čestitala za god pri Mežanovih, ki so se bili že vrnili v mesto. Sama sta bila v salonu, kjer se je že vlegal mrak. Skoro ni mogla izpregovoriti besede, roke mu ni mogla izpustiti, tako vdano mu je zrla v obraz, kakor bi pričakovala nečesa. Pa jo je kar pustil, okrenil se je, prižgal cigareto ter sedel na naslanjač. Odšla je molče, čutil je njeno razočaranje . . .

Oblaki so prepregli nebo, sence so lezle na gozdove, sapa je potegnila v višini in podila sive megle proti vzhodu. Vile okoli jezera so se zableščale v čudni belobi. Jezero je potemnelo, gladina je bila mirna kot težka kovina. Tam daleč se je pokazala majhna ladjica z belim jadrom, ki se je svetlikalo, rezajoč se iz temne površine. Rekarju je legla na dušo svinčena teža. Sam sebe ni razumel. Zakaj ni dal duška svoji ljubezni, ali je njemu sreča nedosegljiva, ali mu je tako usojeno? Izreči ni mogel svojih želja, kakor bi iztegal roke za zlatim jabolkom na veji, in ko mu je že blizu, odskoči veja še više, da ne more do sladkega sadu. Danes bi ji bil razodel svojo plamenečo

Digitized by Google

ljubav, prijel bi jo za roko in ji poljubil prste. Karmen, sladka pesem, kje si? Ali veš, ali slutiš, Karmen?

Vstal je Rekar izpod širokega hrasta ter odšel po hribu. Prihajal je večer, sivi oblaki so se v ozkem pasu zažarili, videti je bilo, da ne bo dežja. Otožen in potrt je bil, izmučen, a v srcu se mu je oglašala želja, lepa, neutešna, razkošna in neznansko mučna. Razprostrl bi roke ter se vrgel Karmen k nogam na obraz. Hitro je šel po gozdu, da mu je kar drčalo po mehki poti, mimo kmetiških hiš je zavil v drevored. Vse polno ljudi se je izprehajalo, kočije so dirjale po prašni cesti. Rekar je hitel v vilo. Vse je bilo tiho, nikogar ni srečal na stopnjicah, tudi veranda in obednica sta bili prazni. Čakal je nekaj časa v sobi, nato pa je napravil toaleto ter odšel na ples.

Po parku pred hotelom so že gorele luči med pritlikavimi, pristriženimi akacijami, izza vrta se je pritajeno slišala godba. Nekaj elegantnih kočij je stalo zunaj, Rekar je šel skozi glavni vhod, pred katerim je stal livriran vratar s palico v roki. Po veži so bili pritrjeni kandelabri s petrolejskimi svetiljkami. Vratar se je priklonil Rekarju ter mu pokazal z roko dohod v dvorano, Rekar pa je krenil po ozkih stopnjicah na strani na galerijo, hoteč si prej ogledati občinstvo in še le na to pridružiti se Mežanovi gospe in gospodu.

V starinski, nizki dvorani s sivkastimi obledelimi tapetami po stenah in z zavitimi rokoko stukaturami po stropu, se je vse gibalo. Orkester na nasprotni, ozki galeriji je ravno prenehal svirati, pari po dvorani so se uvrstili. Gospodje so ponudili roke damam ter jih vodili po parketu, drugi so posedli na zofe z zakrivljenimi naslanjali ob stenah, dvorili plesalkam ter jih pahljali s pahljačami; starejše gospe so se razgovarjale med seboj, prikimavajoč ena drugi z glavo,

Digitized by Google

zapestnice in igle v laseh so se jim bleščale. Rekar je stal za stebrom. Zaduhlo je bilo na galeriji in tudi občinstvu v dvorani se je videlo, da jim je vroče. Na dveh ogromnih, starih, posrebrenih lestencih, ki sta visela od stropa globoko doli v dvorano, so gorele voščene sveče, vosek je tekel curkoma od njih in kadilo se je od plamenov pod strop, kjer je vladal težak duh.

Rekar je opazil na vhodu iz dvorane v stransko sobo starega Mežana z dvema gospodoma v sportni obleki. Napenjal je oči, da bi ugledal gospo Mežanovo, pa je ni bilo videti na plesišču. Naenkrat je Rekarja sunilo nekaj, prestrašil se je skoro. Kaj ni to znan glas, ki ga je slišal? Ali se moti, ali ni, je, je — Karmen! Držala se je starega majorja v civilu pod pazduho. Rekar je zrl otrpel. Major ji je gledal poželjivo v oči, pritisnil je njeno golo roko k sebi. Mastni rdečkasti obraz se mu je svetil. Karmen mu je ljubeznivo odgovarjala, izpod dolgih trepalnic, se je zdelo Rekarju, da se ji mokro svetijo oči.

Godba je zaigrala valček, glasovi so zavreli pod strop ter se razlili po dvorani. Plesalke so se oklenile plesalcev, in zazibali so se pari po parketu, kakor bi veter potegnil po pisanem cvetju. Lahkotno so plavale elegantne plesalke s kavalirji, svetle damske toalete so se odbijale od temnih moških oblek, med katerimi je bilo tudi nekaj uniform in svetlih dandyskih sportnih kostumov. Rekar je gledal nestrpno, bilo mu je kakor bi mu padel udarec na glavo, ves je bil trd, in kri mu je zastajala po žilah. Karmen je tu, blizu njega, prišla je na skrivnem. Ona, ki jo obožava, se kratkočasi z drugim. Kaj ima s starim, izžitim lahkoživcem! Ali se mu samo sanja? Zastajala mu je sapa, prijel se je za steber ter strmel na plesišče.

Digitized by Google

Plesalci so se že nekoliko zasopli, nekateri so obstali ter sedli. Valček se je nagibal že h koncu. Hipoma je zagledal Rekar majorja s Karmen. Zaplesala sta. Grozno ga je zabolelo, kakor bi se mu pretrgalo srce. Major je plesal slabo, zrl je plesalki v nedrije, izpod košatih obrvi mu je švigala umazana poltnost. Karmen je bila dekoletirana, bluzo je imela iz težkih, belih čipk, okoli pasu pa so se ji vili vijolični trakovi, ki so padali po belem krilu. Imela je frizuro à la Saharet, črni lasje so bili ob ušesih lahno spuščeni, od zadaj pa so se dotikali alabastrskega vratu. Plesala sta proti sredi plesišča pod starinski lestenec, in Rekar je natančno opazil, kako jo je major privil tesno k sebi, da se ji je doteknil nedrija in mu je šinil preko izžitega obraza oduren smeh; delal se je, kakor da ji hoče zašepetati nekaj na uho. Rekarju se je zazdelo, da se je elastično pritisnila k njemu, in med rubinastimi ustnicami so se ji prikazali beli zobje. Sveča na lestencu je ravno zaplapolala v vetru, ki je zapihal skozi odprto okno dvorane, in razsvetlila njen obraz.

Rekar bi bil zavpil, pa ga je dušilo, kakor bi ga kdo tiščal za vrat. Splamtela mu je ljubezen, obenem pa se je oglasilo nekaj zamolklega v njem. Major in Karmen sta plesala dalje. Zopet se je zazdelo Rekarju, da jo je prižel k sebi, a ona se ga je ovila. Streslo ga je, skočil je izza stebra ter tekel iz galerije v dvorano, na ozkih stopnjicah se je opotekel kot bi bil pijan. Lomilo ga je, grozna togota ga je prijela, vse je tlelo v njem. Karmen! Zgrabil bi za stol ter ga razbil sredi dvorane. Pljunil bi, pljunil!

Ples se je med tem končal, plesalci so že posedli po zofah. Pogledal je noter, oster parfum mu je zadišal. Major je sedel s Karmen v kotu, ravno mu je vzela pahljačo iz roke ter ga pahljala v lice. Rekar je obstal

Digitized by Google

za vrati in ni vedel, kaj bi storil. Mislil je že, da bi odšel domov ter bi se sploh ne pokazal, pa mu ni dalo. V tem trenutku se oglasi za njim gospa Mežanova ter ga prijazno vpraša, kje je hodil toliko časa.

Rekar je osupnil, obrnil se je ter poklonil, spravil je le par besedi iz sebe.

»Karmen in Zora sta vendar prišli,« je dejala gospa, »s popoldanskim vlakom sta se pripeljali. Čakali smo vas, pa vas ni bilo. Odšli smo sami, vedoč, da se najdemo tu.«

Rekar je pogrkaval: »Baš sem prišel, zakasnil sem se na izprehodu, videl nisem še nikogar.« Podal ji je roko, in odšla sta po dvorani. Za njima je prihitela Zora ter se jima pridružila. Tedaj jih je uzrla Karmen. Pogledala je skozi lornjeto pričakujoč, da jo pozdravi Rekar. Major se je ravno sklonil k njej ter se ji primeknil bliže in ji nekaj pripovedoval. Tilen je pa ni hotel pogledati, nekaj ga je vleklo, da bi stopil k njej, poklonil se ji ter pregnal starega lahkoživca, pa ga je samo potegnilo na sredo parketa, in vsi trije so odšli v stransko sobo. Onemogla jeza se ga je polastila, ignoriral jo bo, pokaže ji, da jo zaničuje! Želja po maščevanju se mu je pojavila. Kako, da ni vstala ter se pridružila teti in sestri?

Ko se je pričela nova tura, je prišla Karmen v stransko sobo, major je silil za njo. Prisedla je k mizi, za katero so bili že Mežanovi, Rekar je sedel poleg gospe. Prisiljeno je vstal ter jo pozdravil, iz oči pa mu je gorel srd. Čemu je privedla tega poltneža s seboj, kaj ga ni mogla odstraniti, kaj mu ne more pokazati, da ji je nadležen? Kaj, saj ji ni nadležen — major je sedel poleg nje ter ji pričel dvoriti. Zelo prijazna je ž njim. Kaj ima ž njim? Zakaj ni sedla k sestri? Rekarju se je nekaj utrgalo v duši, zdelo se mu je,

Digitized by Google

kot da se mu major muza škodeželjno. Gnus ga je prevzel, zagnusilo se mu je vse skupaj, pljunil bi pred oba. Karmen simpatizuje z lahkoživcem. Držal se je topo, kakor bi ga preplavila mlakuža, se mu je studilo, nič več ni pogledal preko mize. Kakšna je njegova ljubezen, čista, žrtvoval bi bil življenje zanjo — a ona? Karmen! Fej!

Drugi so se podali v dvorano, Karmen je pričakovala, da jo Rekar poprosi za ples. Ne, nikdar! Ostal je sam s starim Mežanom. Ta ga je začuden vpraševal, kaj da mu je, Rekar je kratko odvrnil, da ni disponiran. Hkoncu je šel na plesišče ter plesal z Zoro, potem pa se je opravičil gospe ter ji dejal, da mora vsekakor domov, ker mu je slabo, češ, da se je prehladil na izprehodu.

»Ah, kakšen kavalir pa ste, ali ne boste plesali s Karmen, gospod Tilen, — pričakuje vas,« je dejala gospa zavzeta. »Saj ste vendar prišli za to na ples, da se zabavate?«

Rekar je bil v zadregi, kaj naj reče. »Ne morem, milostiva, iskreno obžalujem, — sporočite, prosim, opravičilo vsem, vidimo se itak jutri,« je odgovoril jecljaje.

Gospa ga je gledala vprašujoče: »Opravičim vas, čudni se mi zdite, ne razumem vas — —. Mi pojdemo tako kmalu. No, pa če ste bolni, morate v postelj.«

Rekar je pritaval v vilo kot pijan. Hipno so mu padle oči skupaj, ko je legel, slišal ni, ko so prišli drugi domov. Blodne sanje so ga mučile, predramil se je ter začel hoditi po sobi, potem pa ni mogel več zaspati. Izmučen in truden je vstal zjutraj, boleli so ga vsi udje, kot da bi se povrnil iz dolgega, napornega potovanja. Prazno mu je bilo v možganih, čutil je na sebi kakor sramoto, kakor blamažo in ni se hotel pokazati takoj. Opravičil se je po hišni.

Digitized by Google

Podal se je na vas za jezerom, misleč zajtrkovati sveže mleko. Dopoldanski hlad je preganjalo toplo solnce, nizke kmetiške hiše so se skrivale med sadnim drevjem z začrnelimi, slamnatimi strehami; bilo je tiho, le po napriščih so grulili beli golobi. Rekarju je ugajala tišina, kakor bi ga pomirila, se mu je zdelo; razburjenje se je poleglo. Kaj je storila Karmen, kaj je Karmen? Jeli zmožna čiste, svete strasti ljubezni, ki ugonablja v silnem plamenu srce zaljubljenca, da zlije skupaj čustva dveh duš ter jih spoji za večno, slepo udana in brez premišljevanja? Kako je mogoče, da bi se potopilo njeno srce v drugo srce, da bi ne videlo, niti ne slutilo drugega kot le eno, edino dušo? Koketira in flirtuje s starim lahkoživcem, dober ji je vsak, ki jo zabava, ki ji dvori. Ali pričakuje kaj od majorja? Jeli ljubezen le nekako srečkanje, kjer zadene dobitek, kdor je slučajno dobil v posest srečko, na katero pade žreb? Kaj je vse le domišljija, fikcija, ter ni ljubezni, ki je sklenjena od vekov? To bi bilo vredno mogočnega čuta, ki prevzame vso dušo človeško, in le taka ljubezen bi bila nerazrušljiva in večna.

Ozka, razvožena pot se je vila že iz vasi, še nekaj hiš je bilo, in potem se je razprostiralo polje. Kaj ni zaslišal stokanja, jok se je oglasil, kakor plač majhnih otrok. Kdo plače, kdo kliče na pomoč, pretresljivo, da gre skozi kosti in mozeg? Krenil je za ogel in obstal. Gruča žensk in par kmetov je stalo za nizko hišo na vrtu. Neka ženska je klečala na tleh, vila je roke kvišku ter glasno klicala na pomoč Kristusa križanega in Mater božjo. Pod jablano je ležal na travi človek ter hropel težko, iz ust so mu silile pene, oči je imel napol zaprte. V prsih mu je zamolklo grgralo, jopič je imel ves ponesnažen. V velikih bolečinah se mu je zvijalo truplo. Rekarja je spreletela zona, ko je

Digitized by Google

zagledal trpina pod jablano. Dva slabo oblečena možaka, ki sta stala na strani, sta mu dejala, da je zjutraj zarano padel hlod na ponesrečenca v gozdu, ko je sekal drevje, prenesti ga pa nista mogla na dom, ker je predaleč in sta ga položila semkaj. Ženska na tleh je plakala in zaihtela je vsakrat z večjo silo, kadar je zahropel ranjenec. Bila je žena njegova, trije otroci, najstarejši komaj šest let star, so čepeli ob jokajoči materi, iz zateklih očesec so jim lile solze, dva sta jokala, da bi se ju kamen usmilil, dveletno sirotce pa je ždelo polgolo v travi in zrlo nemo na očeta, komaj vedoč, kaj se godí.

Rekarja je prizor presunil, kakor bi mu z mečem prebodel srce. Ihtenje sirot mu je pretresalo živčevje, pozabil je hipoma na prejšnje misli, videl je neizrečeno bolest in grenko trpljenje. Žaloigra se je vršila, temna in strašna, padel je junak. Podlegel je v boju za življenje, za družino, ki jo je ljubil, delo jih je redilo in v delu ga je doletela usoda. Žrtvoval se je kot mučenik za uboge črviče in konec daritve je položil sebe na žgalni oltar. Ničesar niso zakrivili črvički, ki se vijo v prahu, ničesar ni zadolžila mati, ki vije roke, hipoma so bili nedolžni pahnjeni v brezno obupa. Veliko gorje je začutil Rekar, vstalo mu je v srcu veliko usmiljenje. Solze so mu stopile v oči, obrnil se je na stran, da bi ga ljudje ne opazili. Nekaj groznega se tu vrši, nekaj takega, kar visi nevidno nad človeštvom, razdira srečo in ugonablja toliko in toliko bitij.

Solnce je obsevalo jablano, napol zrelo sadje se je zlatilo med zelenim listjem. Narava se raduje kakor prej, solnce sveti kakor prej v veselju in radosti. Narava gre svojo pot naprej po železnih zakonih. Življenje ugasne, v obupu in bolečinah se zvija človek, priroda se veseli svoje rasti in se smeje ob joku trpina.

Digitized by Google

Rekar je začutil bolest človeško, začutil je ljudsko gorje.

Ranjenec je zahropel globoko, in kri se mu je ulila iz obledelih ust. Privzdignil je glavo in potem je omahnil. Sirote so zaplakale. Umrl je. Rekar je videl natančno. Na krvavem, mrtvaškem licu je bral kot protest proti kruti usodi, na čelu so se mu gube poostrile. Dosegel je mučeništvo, Rekarju se je zdelo, kot da je vstala svetla glorijola okoli razbite glave trpina.

Nič več ni mogel Rekar strpeti, usmiljenje in sočutje ga je prevzelo, da ni mogel več gledati obupanih sirot. Spoštovanje ga je navdalo pred mrtvim kmetom kot pred junakom, ki je padel v bitki. Začutil je, da ga nekaj druži z zapuščenimi sirotami. Razlilo se mu je v srcu silno čustvo, čustvo ljubezni do bližnjega, ki olajšuje gorje in otira solze. Globoka resnost mu je legla na obraz, poteze so mu okamenele. Slutil je, koliko zadoščenje, kolika sreča je v nesebičnem žrtvovanju za blagor soljudi.

V misli zatopljen je prišel Rekar k Mežanovim, nič veselega ni bilo v njem, žalost se mu je videla na licu. Mežanovi so bili zbrani na verandi. Karmen in Zora sta zajtrkovali. Kakor bi se prebudil iz sanj mu je bilo, ko je zaslišal srebrni glas; Karmen mu je zaklicala izza mize: »Ali ste danes zdravi, gospod Rekar, ali ste dobro spali?« Zora je vstala, obe sta mu podali roke.

»Hvala, gospici,« je dejal čisto tuje, »in ve gospodični?«

»Briskirali ste nas sinoči, le čakajte, vam je poplačamo,« je hitela Karmen veselo, in črne oči so se ozrle vanj.

Digitized by Google

»Nisem bil razpoložen, gospica Karmen,« je odvrnil Rekar. Gospa Mežanova mu je takoj ponudila sirovega masla s kruhom in kavo z mlekom.

Karmen se je obraz zasenčil, čutila je, da Rekarju ni nekaj prav, da se vede napram njej mrzlo in hladno. »Pojdimo igrat tennis, gospod Rekar, da se razvedrite, na igrišču bo gotovo družba, alo, alo!« je zaščebetala naglo. Zora je ugovarjala, češ, da pojdejo itak popoldne, zdaj pa naj ostanejo v parku ter napravijo partijo taroka ali pa naj se gredo kopat.

Gospa je bila tudi za kopanje ter pristavila, da ju počakata s Tilnom pod kostanji. Tudi temu je bilo pogodu, češ, da prečita ta čas časnike v senci.

Karmen in Zora sta odhiteli iz verande, Karmen je prinesla Rekarju še iiste iz obednice. Rekar se je podal z gospo v park. Mirno sta čitala oba nekaj časa, vendar mu je vedno vstajala pred očmi slika pod jablano iz vasi, kakor bi mu še vedno zvenel jok nesrečnikov na ušesa in pa obupno klicanje matere. Iz misli ga je predramila gospa, ki mu je dejala, da se je sinoči Karmen čudila, da je ni razen pozdrava niti nagovoril. Rekar je bil v zadregi, slednjič pa ji je namignil, da Karmen sploh ni rabila njega, ker je imela itak drugega kavalirja; gospo je to nemilo dirnilo.

Kmalu sta prihiteli Karmen in Zora iz kopališča, obe sveži, pod kostanje. Karmen je imela še čisto mokre črne lase, obraz ji je žarel in ko jo je Rekar pogledal, se mu je storilo skoro žal, da jo je razžalil.

Med tem pa se je oglasila gospa: »Karmen, čuješ, gospod Tilen mi je dejal, da imaš kavalirja, kaj praviš na to?«

Karmen je zardela. »Kakšnega kavalirja, gospod Rekar?« ga je vprašala in pobesila oči.

Digitized by Google

»Majorja menda?« je rekla gospa. Zora in Karmen sta prasnili v smeh. »Ah, gospod Rekar, vi ste negalantni — prosim vas,« je odvrnila Karmen in pričela govoriti o drugih stvareh. Izpraševala ga je, kako se je imel doslej na letovišču in kako mu je bilo prej v mestu, ko se niso videli tako dolgo. Rekar je odgovarjal na videz vsakdanje, prikriti pa ni mogel nemira.

Popoldne so šli na tennis Zora, Karmen in Rekar. Karmen je bila dobre volje, dobrikala se je Rekarju ter ga dražila koketno. Na večer, ko so odhajali domov, se mu je pridružila, da sta šla skupaj sama. Rekar je čutil neko mehkobo, kakor bi se mu vračala ljubezen; hrepenenje ga je napolnilo, ali vdati se mu ni mogel, oglašal se mu je nek dvom v duši, boj se je vnel in razsajal.

Po večerji je izginil Rekar na skrivnem. Zdvojen je bil, zahotelo se mu je po samoti. Krenil je proti kopališču, vsedel se je v čoln ter odveslal na jezero. Razburjenje mu je rastlo, udaril je z vesli po vodi in zdrčal je v tihi mrak, ki se je vlegal nad gladino. Valčki so šumeli za čolnom, vesla so tolkla enakomerno, okoli in okoli pa je bil mir, le od daleč se je glasil od hotela komaj slišno koncert na esplanadi, iz vil ob bregovih so se svetile luči kot kresnice. Hitel je vedno bolj proti sredini, veslal je neumorno, da mu je tekel pot raz čelo, hoteč premagati vihar v srcu.

Storila se je noč, luna ni sijala, bil je mlaj. Ogromna, neizmerna nebeška kupola se je vzdigala nad jezerom v vsem veličastju, temna, brez kontur, le v daljini so se videli nerazločno še temnejši skladi gora. V neizmerni temi so se zasvetile zvezde, majhne kot iskre, ter sijale v srebrnozlatem svitu. Rekar je spustil vesla in se naslonil na naslanjalo. Zrl je v temno kupolo molče. Kakšen mir vlada med svetovi, kako veličastna

Digitized by Google

tihota! Ni strasti ne boja, od vekov se sučejo na veke v svojih tirih. Blesteče zvezde gledajo doli na zemljo boje in nesreče, kot so jih gledale pred tisoč leti. Sedanjiki jih vidijo take kot so jih videli narodi, ki so izumrli ter se potopili v pozabnost; med svetovi ni izpremembe, ni strasti in ne koprnenja, med njimi vlada večnost. Kaj je zgodovina napram njim, veličastva njihovega se ne dotika. Kaplja v morju so tisočletja, ki gredo mimo njih, rodovi vstajajo in izginjajo, in svetovi krožijo v svojih tirih.

Vso človeško ničevost je občutil Rekar. Človek hrepeni, si obeta srečo, si slika slast in misli, da je dosegel raj, ko se mu izpolnijo želje. Dvigniti se hoče v višave, ali tiplje v temi okrog sebe kot slepec. V zaljubljenih urah misli, da čuti odsev večnosti — da, ljubezen! Karmen mu je vstala v mislih, lepa kakor roža. Ali ne bi bil žrtvoval iz ljubezni življenja, ali ne bi umrl od hrepenenja do nje, gori na hribu? Karmen je bila na plesu, a kaj je storila? Zabavala se je z majorjem, kot ji je nanesel trenutek. Hotela je razveseljevanja. Nič hudega se ji to ne zdi, povsem naravno. Pokazala je Karmen popoldne, da ljubi njega, da bi se mu izročila vsa. Pa kaj je to, ali ne bi bila v to pripravljena le zaradi sebe? Kakšna ljubezen je to, ki hrepeni po ljubljencu, kedar se ravno njej ljubi, ki ne išče drugega kot naslade zase. Rekar se je zdrznil, zamahnil je z vesli. Kaj pa bi bil ti storil snoči, se je vprašal, ko bi bil tako kakor Karmen? Tako si koprnel in pričakoval, ali tudi ti bi se bil oklenil druge. Kako je torej, da si pokazal mržnjo njej, ko ti ni posvečala one pozornosti, če si jo resnično ljubil, če je tvoja ljubezen bila popolna, ki je sklenjena od vekov in ki se mora pojaviti, ker je tako usojeno. Tudi ti ljubiš zaradi sebe, zaradi svoje naslade. Ali je to sploh

Digitized by Google

ljubezen, če ne hrepeniš po ljubljencu zaradi njega samega? Egoizem je to.

Zvezde v tmini so se utrinjale, prižigale so se nove. Plakajoči glasovi vijolin so se oglasili preko vode tajinstveno kot bi brnel na jezerskem dnu potopljeni zvon, o katerem pripoveduje pravljica. Egoizem je vsaka ljubezen in kot taka je minljiva, ničeva. Pa vendar je v človeku nagon, ki ga sili kvišku, ki ga hoče povzdigniti nad minljivost in strniti dušo z vesoljstvom. Odsev večnih svetov posije včasi v dušo ter jo dvigne nad zemeljsko materijalnost, kot bi jo osvobodil vseh vezi in spon. Odsev večnosti je to, ko so žrtve radost, trpljenje sladkost.

Tedaj se je spomnil hipoma prizora na vasi, kot da bi ga videl pred seboj v temi, tako jasno mu je vstal pred očmi. Ubogo glavo ubitega kmeta je obsenčila glorijola, kot da sliši jok udove in sirot, njihovo gorje je začutil v srcu, da ga je pretreslo in mu napolnilo dušo. Ali ni zjutraj čutil nekaj v sebi, kar ga je prešinilo, nekaj velikega, vse drugo izključujočega, mogočnega in silnega? To je bilo čustvo, ki povzdiguje človeka nad minljivost. Ali ni bilo kakor ljubezen, da, bila je ljubezen do bližnjega, ljubezen do človeštva.

Da, brez egoističnih primesi, brez relativnosti, absolutna vsa je ljubezen do človeštva, to je ideja ljubezni sama. Edino ljubezen do občestva more prevzeti vso dušo, obsega vse in sprejema vse vase. V njej edino se razvije človek do popolnosti v neomejeni svobodi, v neomejenem zmagoslavju. V ljubezni moškega do ženske, treba je bitja, ki bi bilo zmožno drugo bitje čisto pojmovati ter se popolnoma žrtvovati zanj, če naj se zlijo duše v nerazdružljivo celoto — ljubezni do občestva tega ni treba, ker je ta ideja sama, ni ji treba opor, ker stoji sama zase in ima sama v sebi

Digitized by Google

popolnost. Neminljiva je, ker ni vezana na posameznika, ki je minljiv, nego na splošnost, ki je neminljiva.

Zazibal se je čoln, švignil je skozi temo, vesla so udarjala po vodi. Hitel je Rekar, čudno mu je bilo pri srcu kot bi se znašel na čisto neznanem kraju. Veslal je in prišel do brega, zdelo se mu je, da je noč vsa svetla. Ob bregu je veslal do vile. Luči so že pogasnili, spali so že. Tihota je obdajala vilo in park, priklenil je čoln pri kopališču ter šel počivat.

Krasno jutro je napočilo, beli oblaki so plavali po nebu ter se zrcalili v jezeru, tako ljubki oblaki kot bi bili v igrače krilatcem. Iz opojnordečega cvetja po parku je izginjala rosa, le tuintam so se blesteli še kristali, nad parkom je trepetalo zlato ozračje. Rekar je stal ob leseni ograji pri jezeru. Ves je bil prerojen, zadivljene so mu zrle oči na sanjavo gladino, srce mu je polnilo zmagoslavje, lice mu je žarelo radosti.

Rekar je čutil v sebi moč, prostost, vesoljstvo; izginile so mu muke in bolečine iz duše, napolnjevala ga je visoka ljubezen, ljubezen nesebična, ki ne išče naslade, večna in popolna, ker gori samo zaradi sebe same. Vsa čustva so se mu zlila v harmonično celoto, dvignila so se nad materijo, triumf je čutil v sebi, veliko zmago nad samim seboj.

Iz kopališča se je začul zvonek smeh, deklice so se kopale, voda je pljuskala. Karmen in Zora sta plavali vun na jezero.

Da, tudi Karmen ljubi, odpušča ji, ljubi jo drugače kot prej. Tudi ljubezen do ljubice mora biti le odsev ljubezni do občestva, ljubezen zaradi ljubezni same.

Digitized by Google

Digitized by Google

Tratarjeva smrt.

Spisal **Josip Regali.**

Digitized by Google

Digitized by Google

Težko je šlo, si je mislil Tratar ter se ozrl nazaj po cesti. Segel je v notranji žep kamižole, da bi se prepričal, če ni kaj izgubil, pa so bili še vsi bankovci lepo zaviti v ruto. Ni bilo lahko nositi trave v košu s klanca. Roke so bile izmučene, hrbet truden, pa je bilo treba o mraku še le zase na delo . . .

Po obritem, koščenem obrazu mu je šinil zadovoljen smehljaj, in oči so se mu zaiskrile. Tretjikrat je tako stopal proti domu, ko je bilo še dober teden do svetega Gregorja. Tri leta je zredil srečno junca in ga prodal, danes pa je nesel domov vse svoje bogastvo; v dveh letih je spravil skupaj tri stotake, zdaj pa jih je vzel iz hranilnice ter priložil četrtega, ki ga je skupil na sejmu. Lep junček je bil, kar svetil se je, tako je bil rejen, močan vrat je že imel, da se je kar videlo kako bi rastel. Prav prijatelja sta bila z Jakcem in ubogal ga je, da je bilo kaj. Skoro si ni mogel verjeti, da se je zgodilo, kar je želel od tedaj, ko je prevzel domačijo po očetu. Petkrat, šestkrat je preštel denar v predmestni gostilni, potem pa ga zavil skrbno v rdečo ruto. Boril se je od prvega dne po poroki, obdeloval je tistih par njivic, a se ni genilo nikamor naprej. Začel je hoditi tudi v vas na delo, ker pri bajti ni bilo zemlje. In potem je poplačal dolg. Tedaj se je odprl Tratarju nov svet. Zadobil je veliko zaupanje vase. Morda pa le ni rojen samo za to, da

Digitized by Google

bi prenašal trpljenje in uboštvo, morda da mu je le namenjeno vzdigniti se iz revščine ter zanesti srečo v Tratarjevo bajto. Ta misel ga je prevzela docela ter se je vtelesila v njem. Volja mu je rastla, videl je pred seboj le delo. Položil je vanje dušo in življenje. Zdelo se mu je kot bi plezal po strmi skali navzgor, nič ni premišljal, če je mogoče da pride na vrh, če se ne utrga ter ga ne podsuje; gledal je le na vrh in za vrhom se je svetil zlat dan. Pa je šlo; dvigal se je. Na stran je polagal še od zaslužka, krava je vrgla vsako leto tele, poredil je je in spravil izkupiček. In zdaj se je nabralo toliko kot je preračunil tolikrat med delom v znoju svojega obličja.

Tako svečano mu je bilo v duši. Imaš, kar si hotel, si je dejal, privojskoval si si sam. Bilo mu je kot bi dosegel izveličanje. Zdaj si tam, kamor si želel. Ni še svet preklet, še je blagoslov na njem. Blagoslov pride tudi v bajto. V hlevu bo stalo par volov, in Tratar, postaneš kmet iz berača.

Kar malo v stran je zasuknilo kot bi bil pijan. Potegnila je tenka burja po polju, da ga je zazeblo okrog ušes.

»Oo-op!« je zaklical nekdo zadaj, po cesti je pridrdral voz. Tratar se je ozrl.

»He, Miha, pa si se tudi zakesnil v mestu!« je ogovoril Kocjan Tratarja z voza in ustavil.

»Malo tudi« je odvrnil ter stopil s ceste.

»Pa prisedi, imam prostor« mu je dejal Kocjan.

Dvignil se je na voz h Kocjanu, ki je oblastno sedel na kocu. Klobuk je imel postrani in poznalo se mu je, da se ga je navlekel.

»Hi!« je pognal Kocjan in skoro bi se bil prevrnil z voza. »Lej, lej, Miha, ali si toliko gnal na prodaj, da nisi mogel prej proč?« ga je zbodel prešerno.

Digitized by Google

»Prodal sem par volov, pa dve kravi in še bi bil opravil skoro prej.«

»Prodal sem junca,« je odvrnil Tratar v zadregi in pogledal v tla.

»I, kaj boš, tele je še bilo, zanikerno, saj vem kako je.«

Umolknila sta. Burja je zopet zapihala. Kocjan se je naslonil in napol zamižal, kot bi hotel zaspati. Voz se je potresel in Kocjan se je zdramil. Švrknil je z bičem po konjih.

Tratar se je ojunačil, zravnal se je ter vprašal Kocjana: »Saj pojdete tudi vi po vole na Štajersko, kaj ne?«

»Pojdem, v soboto se domenimo pri Ovnu. Pojdemo skupaj, da bo druščina.«

»A tako! Torej v soboto zvečer se boste zmenili.«

Pripeljala sta se do mosta, pod katerim se je vil počasen potok, čigar površina je bila pri kraju nekoliko zamrzla. Med gole veje pritlikavih jelš so se zapodili vrabci s ceste ter zagnali krik.

»Pa pojdem po bližnjici v Zakraj,« se je oglasil Tratar. Voz je postal, da je skočil doli. »Bog vam plačaj, pa vozite srečno do doma,« je dejal, Kocjan pa je zavpil: »Če ti je tako prav, pa pojdi,« ter se odpeljal po cesti dalje.

Tuintam je ležala še plast snega po travnikih in po razorih na njivah. Tratar je hitel po ozki poti. Ni se zmenil za ošabnega Kocjana, ki je imel dvajset glav živine v hlevu. Hitel je in hitel, da bi prišel prej domov. Zavil je mimo stare tepke, ki je mejila njive, raztezajoč krive veje proti sivkastemu nebu, kjer so plavali redki, zabrisani oblaki. Od tu se je pokazal Zakraj.

Digitized by Google

Tratar je obstal, kar dalje ni mogel. Zrl je proti domačiji in čudno veselje ga je prevzelo, da bi najrajši zaukal. Nikomer ni še pravil, kaj da namerava, le Marjani je zaupal svojo skrivnost. Glej, ali ni šla okoli bajte ravnokar ter pogledala doli po polju? Ne, zmotile so se oči. Mirno je okoli bajte, šipe na dveh majhnih okencih se leskečejo, in leno svečanovo solnce obliva nizke, bele stene z mrzlo svetlobo. Vrata so zaprta. Na slamnati strehi, ki je videti kot širok klobuk, leži še plast snega med zelenimi in rumenimi pegami mahu. In velika lipa se dviga na strani s črnimi, močnimi vejami poleg vodnjaka, kakor bi hotela objeti bajto s skrbnimi rokami. Kot da je praznik, tako lepo je tam gori, mir kraljuje in pokoj. Pohlevna in ponižna je ta domačija, kot ovca na ledini se skriva. Bajta je, ni kmečka hiša, bogata in ponosna. Ni sama kriva, da je tu Zakrajem, pod borštom, zunaj vasi. Tam na vasi so velika domovanja, hlevi veliki kot cerkev. Po njih stoji govedo, krav po deset, juncev in telet na pare. Po dva para volov imajo, rogatih in močnih, da bi se človek ustrašil. Premožni gospodarji so tam, ki jim ni treba delati, samo ukazujejo hlapcem in deklam. Vozijo se s koleslji v prazničnih oblačilih in bahajo po krčmah z bogatijo. Hiše so krite z opeko, po dimnikih vise krače, v sodih po kleteh leži vino. Pred pustom so obhajali ženitnine, ki so trajale po tri dni in dve noči, in godba se je razlegala vun iz vasi na plano. In prišel je tihi post, pa hodijo drug k drugemu vasovat, menijo se koliko dobe za živino in kje kupijo drugo; pa se pogovarjajo, kaj bodo sejali in kako bodo obdelovali obširno polje. Prišla bo pomlad, orali bodo s pari volov, ki bodo vlekli plug kot igračo ter se bodo rezale brazde, da se bodo svetili razori. Orali bodo z voli, vozili bodo z voli. Smejali se bodo bajtarjem.

Digitized by Google

In Zakrajem orjemo s kravo. Z eno samo kravo, siromaki. Lahko se nam smejejo. Če je treba potegniti v klanec, spravimo skupaj dve, sosedje. Tam čepi Pavljaškina koča, otroci stradajo kruha, nima ga žena, sama je, zapuščena, vdova. In Klepuljina streha kaže gola rebra. Trije berači smo, trkajoč na vrata tu zunaj vasi, v Zakraju, na samoti . . .

Zgenil se je Tratar ter stopil naglo. Solnce se je že nagnilo ter sijalo za borštom. Zlato se je razlilo na Zakraj, iz neba se je rezalo drevje s šibkimi vejami v ostrih obrisih, na grebenu hriba pa se je razločilo vsako drevo. Tratarjeva bajta se je od strani zasvetila, da je jemalo vid. Bog je odprl nebeško okno ter spustil rajsko luč skozenj. In Tratar je gledal. Gledal je in obrvi so se mu privzdignile, oči odprle. Razjasnil se mu je obraz, izginile so na njem vse gube, in v srcu mu je postalo otročje, skoro bi se zjokal. Ali se ni bajta raztegnila, ali ni zrastla in se povečala? Kaj nima na vsako stran po tri okna, takšna kot županova hiša, lepo zeleno pobarvana? Kaj niso pred vrati kamenite stopnice, lepo bele kot pred oltarjem? Hlev se je pokazal izza hiše, velik in dolg, kakršni so na vasi, z omreženimi okni, takšen, da je prostora v njem za deset goved.

Potopila se je v senco bajta, solnce je stopilo niže. Ne, še stoji kot prej revna in uboga. Ali je bilo to znamenje? Le spomin je bil, kot bi videl v prihodnjost. Glej, in uresniči se, uresniči!

Nebeški oče je razlil svojo milost. Ponižani bodo povišani, trud bo plačan in trpljenje poveličano. Pot, ki je kapljal na zemljo, je obrodil sad.

Tratarju je vstala pred očmi bodočnost. Nič več ne bo hodil v dnino na vas k bogatinom, sam sebi bo delal. Tako malo še in rešen bo preziranja. Za

Digitized by Google

par dni bodo že stali voli v hlevu, lepi, veliki kot Kocjanovi ali Ovnovi. Tudi v Zakraju bodo orali z voli, prav kot pravi kmetje. Tudi Klepulji in Pavljaški zorje brez plačila, zastonj. Rodila bo njiva, zibalo se bo na njej žito s težkim klasjem. Travnik si privzame v najem, očisti ga, da bo rastla trava na njem do pasu. V rožniku bo razcvetel, pisan kot ruta nevestina. O kresu ga bo pokosil in zaspal bo na njem v kresni noči na senu, pijan od vonjav. Z voli bo spravil seno domov. Prišel bo po poti kmet iz vasi, ustavil se bo, čudeč se: »Tratar, imaš vole, ki jih jim ni v dveh farah para.« Nagnila se bo zima h koncu, pa bo prodal vole. Par stotakov prireje! V nedeljo pojde na vas: »Hej, koliko hočete za travnik, Primžar?« In odšteje mu stotake po mizi in srebrne tolarje. »Miha, dedec si, ki si znaš pomagati,« mu bo dejal Primžar ter nalil vina. Pa vsako leto bo več pri volih, vsako leto bo kaj prikupil. Prezidal bo hlev, prizidal k bajti. Jakec bo rastel in ko doraste bo tudi v Zakraju — grunt.

Ves prerojen je bil Tratar. Privzdignil je glavo, stal je že pred bajto. Jakec je pogledal čez prag, v veži se je oglasila Marjana. Objel bi najrajši oba, stisnil ženo k sebi ter jo poljubil kot fant. Jakec je zrl vanj z začudenimi očmi, kot bi ga hotel vprašati, kaj da se je zgodilo. Pogladil ga je po glavi: »Le ubogaj, Jakec, mater ubogaj, pa poglej v hlev k sivki.« Pokazal je Marjani denar, tudi njej so stopile solze v oči: »Vidiš, v soboto pojdem pa k Ovnu, da se zmenimo, kdaj odrinemo na Štajersko.«

Prišla je sobota. Dan se je nagnil. Skrbelo je Tratarja, kaj poreko kmetje, ko se prikaže mednje. Težak je bil korak po bregu, morda ga niti ne bodo hoteli s seboj. Sam pa ni, da bi hodil, dolga in nevarna je pot, po samotnih krajih pelje in večkrat se

Digitized by Google

je že zgodilo, da so ubili in oropali kakšnega sejmarja na cesti. Ej, pa saj niso taki na vasi, si je mislil, se že kako zmenimo, človek ne sme vzeti vsake besede za zlo.

Ovnovo poslopje se je prikazalo v mraku. Že gori luč v hiši, na zamreženih oknih se svetijo krvavordeči zastori. Kot plameni se svetijo, kot bi gorelo za njimi. Tratar je postal pred hišo, potem pa stopil po veži ter odprl duri.

Na klopeh so sedeli štirje gruntarji, nad javorjevo mizo je visela svetiljka, spuščena od stropa. Oven je slonel pri peči ter se razgovarjal s Kocjanom.

Tratar se je plaho ozrl za mizo. »Hvaljen bodi Jezus Kristus,« je dejal boječe.

»Tak, boš pa ti dal voz in konja, Kocjan,« je povzel Oven, če pojde Vap že jutri zvečer s Smrekarjem.

»Kako pak, s kolesljem pojdemo, zjutraj naprežem, pa bo,« je prikimal Kocjan z glavo.

»No Miha, kaj pa ti, kaj bi rad?« je pristopil nato Oven k Tratarju. Menda si po kaj prišel?«

Tratar se je zdrznil, ni mogel prav z besedo na dan. Kot bi mu nekaj tičalo v grlu, skoro ust ni mogel odpreti. Kocjan mu je ponujal žganja, ki je stalo na mizi, pa ga ni mogel pokusiti. Zamaknil se je v ogromno zeleno peč, od katere je puhtela vročina. Nad njo so viseli na verejah koruzni storži, na klopi pri peči, kjer sta stala dva kolovrata, pa je dremal hlapec.

»I, šel bi z vami« je naposled tiho izpregovoril.

»A — a?« se je začudil Kocjan.

»Na Štajersko gremo po vole, Miha,« je bleknil Oven. »Saj bomo sami gnali nazaj, ni nam treba priganjačev.«

»Po vole bi šel, če vam je prav,« je odvrnil.

Digitized by Google

»Ha, ha, si pa našel zaklad za bajto, pijan menda še nisi,« je porogljivo pripomnil Vap ter kihnil. Vsi so se glasno zasmejali, Kocjan pa je udaril z roko po mizi.

Ovnu se je posvetilo. Tratar je hodil k njemu v dnino, zahteval ni nikdar sproti zaslužka, plačal mu je vselej skupaj šele na Štefanji dan. Saj res, zredil je tele vsako leto, pil ni nikoli — lahko da ima denar. Ovna je zaskrbelo. Tudi Tratarica je hodila k njemu na delo, bila sta pridna in zahtevala nista mnogo. Težko je dandanes za delavce, za denar jih ni dobiti, a kje, da bi jih imel še vedno pri roki. Stopil je po hiši gori in doli in nato sedel na klop k peči.

»Miha, pa kaj boš z voli?« se je oglasil pri peči.

»Redil bi jih, v štant bi še vzel, oče.«

Oven je vedel dosti. Jezilo ga je, da bi bajtarja najrajši vrgel iz hiše. Uprl se je, biti hoče sam svoj. Ali naj človek, gruntar, sam dela, čemu so bajtarji in gostači na svetu? Ali naj polje leži v pustobo? Zakašljal je ter pljunil debelo po hiši. Trlo ga je, pa se je potajil.

»Boš slabo vozil, Miha, bajtar ni še nikoli zabogatil z živino — —! No pa če hočeš iti, pa pojdi!«

Tratar se je zgenil. Bilo mu je, kot da bi mu pokazal kdo črno marogo na obrazu v nedeljo pri maši. Čudno se mu je zdelo, čemu ne bi mogel imeti uspeha njegov trud. Že mu je vstajal pogum, da bi rekel trpko besedo. In takrat je pogledal v kot. Hipoma in tiho je ugasnila modra lučka, ki je gorela pred jaslicami; pogreznili so se v temo zlati orehi, ki so viseli na nitih. Tratarja je spreletel mraz, ne da bi vedel zakaj in kako. Drugi niso tega niti zapazili.

Bregar je ravno nalival žganja ter vmes zaklel. Tratar je molče vstal, težko mu je postalo.

Digitized by Google

»Pa počakaj v ponedeljek zjutraj na mostu, boš prisedel,« je zaklical Kocjan, sloneč na mizi ter izpraznil šiljasti kozarec.

Pritrdil je ter se odpravil. Oven je vstal od peči ter ostro pogledal Tratarja. Oči so se mu zabliskale pod čelom.

»Pa pridem,« je zinil Tratar med vrati. »Lahko noč!«

»Lahko noč,« je odvrnil Oven.

Mrzla noč je bila zunaj, brezvetrovna. Kakor bi se stisnila vas skupaj pred mrazom, hiše so ležale v mraku, le zvonik je obseval medli mesečni svit. Niti pasjega lajanja ni bilo čuti. Pot iz vasi je bila bela, kot z mlekom polita.

Tratar je tiščal roke v žepu in tekel je skoro. Nekaj se mu je prevrnilo v duši, nič ni bil vesel. Kaj se je zbudila zavist v vaščanih proti njemu? A kaj, Jakca ima in Marjano, voli bodo stali v hlevu, pa naj vsa vas popoka od nevošljivosti.

Marjana in Jakec sta ga še čakala. Šel je spat v kamro, dolgo sta še govorila z ženo, a zaspati ni mogel, nekaj se mu je oglasilo v duši, kar mu ni bilo prijetno.

Po maši drugi dan, v nedeljo, so ga ustavljali kmetje po poti. Vsi so že vedeli, da hoče postati Tratar gruntar ter da pojde po vole. Eni so se mu delali prijazni, drugim je bral na obrazu norčljivost. Blizu Zakraja sta se mu pridružili Klepulja in Pavljaška. Bili sta obe veselih obrazov, in Pavljaška, ki je peljala seboj otroke, mu je že oddaleč klicala, naj počaka. Kot svojega dobrotnika sta ga gledali, kot odrešenika, ki bo rešil Zakraj. Šli sta ž njim prav do bajte in vse iz sebe sta mu voščili veliko srečo.

Zgodaj so bili v ponedeljek pri Tratarju že pokoncu. Zbral je zopet bankovce ter jih zavil v ruto.

Digitized by Google

Marjana je bila vsa objokana, skoro govoriti ni mogla. Po jedi je pokleknila k peči ter začela moliti, tudi Tratar je pokleknil poleg sinka, glasno odgovarjajoč. Nato je Marjana vstala ter poškropila moža z blagoslovljeno vodo. Na vasi je odzvonilo sedem. Tratar je odhajal. Stisnil je roko ženi ter pogladil Jakca po glavi. »Zdrava bodita in varujta dom, vrnem se kmalu,« je dejal še pred bajto ter odšel nizdolu. Marjana je stala na pragu ter zrla za njim, dokler ni izginil v megli.

Megla je bila gosta, gluha tišina je vladala po cesti, ko se je ustavil pri mostu, videlo se ni dvajset korakov naokolu. V megli se je začulo ropotanje, bližajoč se bolj in bolj. Zaslišalo se je konjsko hropenje, voz je obstal pred njim. Zlezel je gori.

Hitro je dirjal koleselj v daljavo. Oven, Kocjan in Bregar so kadili cigare. Tratarja pa je naenkrat navdalo veselje, tiha radost ga je prevzela, da ni nič pazil, kaj so oni govorili med seboj, zamišljen je bil, le parkrat je prikimal. Megla se je vzdignila, prikazovale so se vasi ob cesti ter se potapljale nazaj v ravnino. Dolgo so se že vozili, v mestu so se ustavili samo toliko, da so nakrmili in južinali v obcestni krčmi. Kocjan se je napil. Poganjal je potem tako, da je koleselj odskakoval po cesti kot majhna ladjica po viharni vodi. Zakrožil je z ubitim glasom, Bregar in Oven pa mu nista hotela pomagati. Tratar bi bil skoro povzel in začel peti. Prav razposajena radost ga je napolnila. Cesta je zavila med gričevje; pod visokimi smrekami, ki so se dvigale na kraju, je vladala poltema in po zemlji je ležal še sneg, včasi se je odlomila veja v vrhovih ter padla s šumom na tla.

Oven se je predramil. Izpraševal je Tratarja za koliko misli kupiti vole. Tratarju je vstajal ponos in prav nič ni skrival, da se čuti nekaj več kot je bil.

Digitized by Google

Nič več ni Ovnov dninar, postal je svoj gospod, nihče mu nima ničesar ukazovati.

»Boš kupil bolj mlade, malo cenejše vole? Klaje ti bo primanjkovalo,« ga je zbodel prejšnji gospodar.

»Čisto čedne bom gnal domu, oče, in pošteno jih bom zredil.«

»I no, pa če boš prosil, Miha, te vzamem pa vseeno v dnino.«

Tratarja je pogrelo. Postal je jezen. Kaj mu hoče ošabni gruntar; ničesar mu ni dolžan, nikoli mu ni dal ničesar vbogajme. »Nič ne bo treba, lahko bom tako. Nikdar nisem prosil, pa tudi ničesar ne rabim.«

Ovnu se je zdelo za malo. »Ali si se prevzel? Bodi ponižen, pazi na bajto, da je ne poženeš.« In pljunil je na cesto.

Kar privzdignilo je Tratarja; skočil bi z voza. Po kakšni pravici se norčuje bogati dedec iz njega, zakaj ga sramoti in ponižuje? Stisnil je skupaj čeljusti. »Vsak naj gleda zase,« je zinil, se komaj kroteč.

Konji so dirjali dalje. Na holmu se je pokazala cerkev in izginila. Tuintam je pridrdral od zadaj po cesti voz ter jih prestrigel. V nekaterih vaseh so se jim pridružili novi sejmarji, ukajoč in kričeč. Tudi Kocjan se je začel oglašati.

Tratarja pa je kuhala jeza. Kmalu bomo na cilju, si je mislil, in potem se mu ognem, da me ne najde.

Zarja je ugasnila, bili so v trgu. Vse polno voz je bilo po ulicah, da so se zadevali drug ob drugega. Vsa okna so bila razsvetljena, človek je govoril s človekom. Tema se je ulegala, da so se komaj še razločevale nedoločne postave. Kocjan je zapeljal koleselj na obzidano dvorišče velike gostilne, kjer so stali hlapci, čakajoč s hlevnimi svetiljkami v rokah. »Hudič,« je zaklel Bregar nad hlapcem, »primi in izprezi!« Vse polno

Digitized by Google

je bilo ljudi okolu koleslja, pa poznal ni eden drugega. Tratar je skočil urno doli, pogledal proti izhodu ter izginil v temi.

Silen šunder je vladal v gostilni kamor so šli Oven, Kocjan in Bregar. Niti opazili niso, da Tratarja ni ž njimi. Tratar pa je stopil onstran ceste v nizko krčmo, ki je bila tiha in zapuščena kot bi bila izmrla. Zlezel je v podstrešno čumnato, kjer so ležali že nekateri tujci. Denar je položil pod zglavje in legel. Dolgo ga ni prijel spanec, bil je razburjen, iz gostilne onkraj so se glasile harmonike in ko je zatisnil oči, so ga prevzele nemirne, blodne sanje.

Velikanski vrišč je vstal prihodnje jutro po trgu. Vozovi so ropotali, vpili so sejmarji, v farnem zvoniku pa je začelo pritrkavati k jutranji maši. Še mračno je bilo, ko se je dvignil Tratar z ležišča, spomnil se je Marjane in Jakca in hitro se je napravil. Bil je kot pretepen, truden in zaspan. Iz kuhinje je dišalo po masti, šumelo je cvrtje, po veži so se že gnjetli ubožnejši ljudje, ki niso hoteli onkraj v veliko gostilno. Pili so žganje, tudi Tratar se je oteščal s požirkom ter grizel kruh.

Sam je odšel na sejmišče. Vse polno živine je že stalo v vrstah, kar gledal je in se čudil. Vse drugačen sejm je to kot v domačih krajih. Kmetje v žametastih telovnikih so koračili gorindol, otipavali živino zabavljaje in hvaleč. Tam v sredi so se trije sporekli, dolg človek je že zgrabil srednje rastlega kmeta za vrat ter ga hotel treščiti ob tla, v tistem hipu pa se je zabliskal bajonet žandarjev, ki ju je razdružil. Pojavili so se mešetarji ter se pridušali in kleli. Tolkli so z rokami, da je odmevalo. Vpili so eden bolj kot drugi, da ni bilo že ničesar več razumeti, kot ob zidanju babilonskega stolpa.

Digitized by Google

Tratar pa je opazoval le živino. Prehodil je že parkrat tržni prostor, in nekakšna ponosna zavest ga je navdajala. Velik dan je, ko si človek postavi svojo srečo, večji kot Božič ali Velika noč. Odganjali so že prvi kupci živino s sejma ter šli zamišljeni pit likof. Tratar pa je še vedno le ogledoval. Premisliti je treba za kaj dá človek denar, znoj svojega truda. Začel je barantati s človekom, ki je imel en sam par; bil je videti domačin. »Koliko bodo?« je zaklical ter tipal živali. »Štiristopetdeset,« je bil odgovor. »Lepo vozijo, in dobra pasma je.« »Predrago,« je dejal Tratar, »štiristo, pa udarite.« »Ne boš, štiristoštirdeset — mož, ne poznate živine — ali pa nič.« Tratarju je bilo govedo všeč, vredno bi bilo morda, a kaj, nima toliko. Odšel je naprej.

Na drugem koncu so se stepli mešetarji. Hitel je tja. Vrišč je naraščal, očitali so si goljufijo. Padali so že udarci, sejmarji so se zbrali okolu. Blizu je stal Oven s Kocjanom, Bregarja ni bilo. Zazeblo je Tratarja, ko je uzrl temni obraz Ovnov, hotel se je skriti, a tedaj pristopi mešetar, ki je ravnokar govoril z Ovnom, ter ga prime za kamižolo.

»Oče, če hočete kaj dobiti, le hitro! Kmalu bo vse, kar je kaj vrednega, odgnanega!«

Tratar je hotel dalje. »Kar z menoj, oče, bova dobro kupila!« je silil mešetar.

Vlekel ga je naprej po prostoru, nagnil se je k njemu in mu zašepetal na uho: »Sem, sem, tistile, ki ima tri pare!«

Tratar je šel nerad, pa se je vseeno vdal.

»Koliko cenite?« je zavpil mešetar nad možakom, ki je bil opravljen po kmečko, pa je bil prekupec.

»Štiristopetdeset,« se je odrezal malomarno.

Digitized by Google

»Kaj! Hudič vas vzemi, tristopetdeset, pa je!« Videti je bilo, da sta zmenjena. »Poglejte oče, poglejte,« je dejal Tratarju.

Res je začel ogledovati. Mešetar je vpil in klel, prodajalec je popuščal. Tratarju ni bilo vse skupaj čisto jasno. No, pa voli niso bili tako napačni, le eden se mu je zdel malo resast. Rejena nista preveč, pa saj jih hoče ravno za rejo, še bolj jima bo teknilo.

»Tristoosemdeset,« je zavpil mešetar, oni je spustil na štiristo. Mešetar je Tratarja zgrabil za roko.

»Tristodevetdeset!« In tedaj je obveljalo, segla sta s prodajalcem v roke, mešetar ju je tolkel po njih. »Velja kup, velja!«

Na likof niso šli, prodajalec ni hotel, češ da mora prodati še ostala para. Odvezal je Tratar ruto in odštel denar, prešteli so trikrat. In še enkrat je mešetar zaklel ter spravil tolar za mešetarenje in zvezal vole z vrvjo skupaj, verigo pa je spravil prodajalec.

Tratar je imel vole.

Gorko mu je postalo pri srcu. Zatrepetalo je v njem kot še nikdar v življenju. V Zakraju se je dvignil grunt, in Tratar je gruntar. Kdo je več kot on? Za kraljevski tron ne bi dal tega trenutka.

Pogladil je vole po vratu. Njegovi so. Beli so, na hrbtu imajo rdečkaste lise. Rogati so. Ponosno jih bo gnal do doma, gledala ga bo vsa vas. Zavist ne opravi ničesar, kdo je kot on?

Z neba je posijalo solnce. Oven je šel mimo njega ter ga skoro sunil, bodeče ga je pogledal izpod košatih obrvi. Odzvonilo je Ovnu.

Pobral je šibo na tleh ter se naglo odpravil. Takoj gre domu. Marjana stoji, gleda in čaka nestrpno, kdaj se prikaže na poti. Da bi bil uren kot lastavica, hitel bi ter obstal nad Zakrajem.

Digitized by Google

»Kam greš?« ga je vprašal nekdo zunaj sejmišča. Bil je Seljan iz Ledine.

»Domov takoj,« je odgovoril Tratar in od ponosa mu je skoro zastajala beseda.

»Tudi jaz, bova pa skupaj gnala.«

»Pa dajva, pila bova po poti.« Tratar je udaril s šibo po volih.

Zunaj trga se je odprl svet, na cesti je bilo par kmetov, ki so tudi šli že proti domu. Seljan je ogovarjal Tratarja, ki se pa ni dosti zmenil.

Voli so se okorno majali spredaj, butali so z glavami in hoteli postajati; Seljanovi so bili spredaj. Široka hrbta njegovih volov sta se zibala Tratarju pred očmi, vzdigujoč se in padajoč. Tratar ju je včasi ošvrknil s šibo. Hitro, le hitro, dalje, naprej.

Solnce je sijalo na ravan. Travniki so bili goli in rjavi, le semintam se je svetila na njih še kakšna luža. Steze so se vile po polju, po njivah so se zoževali razori, kakor izrezani iz ilovice ter se vlekli v daljavo. Med njimi se je zasvetila v zelenju ozimina, prijazna in vesela. Visoko v zraku je pihal veter in čisto doli v ravan se je čutil njegov topli dih, ki že diši po brstju. Gozdovi so ležali mirni, leni, po vrhovih je šumelo bodoče življenje. Lise smrečja so se temnile med rjavimi progami. Tam v daljavi, kjer je plavala še tenka megla, so se pričele rezati planine. Sneženi vrhovi so se pokazali iz belkastega morja in v solncu je zažarel njih pravljični svit.

Prehodili so že par vasi, bližalo se je poldne. Cesta se je belila čimdaljebolj, da je skoro vid jemalo. Voli so bili videti že upehani. Tratar je švrknil. Hitro, le hitro dalje, Zakraj pričakuje.

Kaj?! Seljanov par stopa naglo, kako da njegov zaostaja? Desni vol zadržuje levega, kaj tišči

Digitized by Google

glavo k njemu ter jo poveša? Naprej! Jeza je prijela Tratarja.

»Saj prideva enkrat domov, če ne prej pa pozneje,« je tolažil Seljan. »Vol je izmučen, ker je bil oddaleč prignan.«

Šla sta naprej. Kaj zopet zaostaja, tudi onega zadržuje. Seljanovi gredo že daleč spredaj mirno svojo pot. Obrnila sta, naj gredo Seljanovi zadaj.

Pa zopet je začel desni pešati. Kaj vraga, ali je narejeno, si je mislil Tratar. Seljan je stopil bliže ter udaril vola po hrbtenici. Zamislil se je, zakašljal je.

»No, bolan je malo,« je dejal na to Seljan, »le pojdimo!«

Tratar ga je le napol razumel. Bolan? Kako to? Kdo bi verjel, saj ni videti na zunaj. »Bolan misliš, da je?« je vprašal še enkrat.

»Bolan! Le poglej ga na gobec in pa na oči, kakor iz stekla se mu svetijo.«

Tratar je pogledal. Kaj? Res! Kako se napenja, ko sope. Grozna slutnja ga je obšla.

Cesta je napravila ovinek, pričeli so se ob njej nasadi. Veje so metale ozke, prozorne sence, ki so švigale živini po hrbtih kakor šibe. Tratar je strmel v vola, nič ni čutil tal pod nogami. Vol je bolan! Zdaj se je opotekel! Sunilo je Tratarja. Ali se je zmotil? Ne, zopet se je zazibal vol. Tratar je postal trd, pozabil je, da je na cesti, pozabil, da je Seljan poleg njega, zašumelo mu je v glavi, videl je le hrbet volov z rdečkasto liso, vedno se je večala ter se razširila po vsej živali. Nizek postaja vol, kot da bi se razlezel . . .

Obstal je. Verjeti si ni mogel prav. Kot da bi letel iz višine ter lovil sapo, mu je bilo, ter bi padal v brezno. Goljufija se je zgodila, da! Bolno živino

Digitized by Google

mu je prodal goljuf, ujel ga je in opeharil. Goljufan je, goljufan!

»Tak pojdi no!« je zavpil Seljan spredaj, »kaj čakaš?«

Tratar se je zavedel. Stopil je ter dohitel Seljana z živino. Grenkoba mu je napolnila dušo, grenkobo je čutil v sebi kot bi bil izpil poln vrč pelina.

»Pa si poznal tistega, ki ti je prodal?« se je oglasil Seljan dobrohotno.

»Nisem —.«

»Pa kako, da si ravno to izbral?« je povzel Seljan zopet.

»Mešetar me je pripravil, ki ga nisem videl nikoli.« Vroč pot je oblil Tratarja in nato ga je spreletela zona.

Seljan je zakašljal: »E, saj se pozdravi živina ravno tako kot človek — —.«

Tratarju se je nekaj utrgalo v duši. Vol je zopet začel pešati. Goljufan je, goljufan in pripravljen ob uspehe svojega truda! Okradel ga je. In pri belem dnevu ga je oropal razbojnik in sam mu je segel v roko. Prišel je v dom njegov in sam ga je sprejel. Dom je rastel, iz bajte je postajala hiša, iz hlevca hlev, iz revščine se je dvigalo blagostanje. Prišel je tat in je zamahnil z roko in izginilo je vse. Dom je ležal na tleh, podrl se je. O, in sam je stal še zraven, videl ga je in še v roko mu je segel. Vklenil ga je tat, vrgel ga ob tla, zamašil mu usta ter odšel bogve kam . . .

V bližnji fari je zazvonilo poldan. Jasen glas se je razlil po solnčnem dnevu, slovesno in mirno. Seljan se je odkril in molil, Tratar mu je odgovarjal komaj slišno.

Glej, vol je postal, rep stiska med noge, glavo je povesil čisto k tlom. Seljan je pognal.

Digitized by Google

Kakor klada je leglo na Tratarja. Kaj, ali takega vola bo prignal domov? Tako bo prišel v Zakraj? Kako, saj v Zakraju se bo vendar dvignil grunt. Orali bodo s parom volov, vsi, tudi Pavljaška in Klepulja. V vasi se vendar ne bodo več norčevali in več ne bo hlapcev zunaj vasi, nego gospodarji, ki bodo delali sebi.

Izpodteknil bi se bil skoro Tratar in padel. V vasi? Oven? Kocjan? Bregar? Gledali ga bodo, ko bo gnal proti Zakraju. »To so Tratarjevi voli?« bodo vpraševali. Tak gruntar bo Tratar? Napol crknjen vol bo šepal po poti. Smeh se bo razlegal, krohotali se bodo, nalašč bodo zijali in kazali z rokami: Glejte bajtarja z voli! Priletel mu bo kamen od zadaj v hrbet in za njim volu v vamp in zopet se bo razlegal krohot. Otroci jo bodo ubrali za njim ter kazali jezike. Nedelja bo prišla, čakali ga bodo vaščani pred cerkvenimi vrati, vsi si bodo pomežikovali in kihali. »Konjederec hodi po fari ter pobira vole,« bodo vpili za njim.

Sramota je padla na Tratarja, sramota ga je odela. Seljan je zopet poganjal, Tratarjev desni vol ni hotel naprej, le levi ga je še vlekel.

A—a, kaj je to? Kot bi bil padel! O! Kaj, če bi padel? Prišel bi domov z enim samim volom. Obup se ga je polaščal. Kaj naj stori? Uničen bi bil. Ni mogoče, da se zgodi. Vsa vas je izvedela že, da postane sam svoj, da bo oral s parom volov, vsa fara. Kaj poreče Marjana, Jakec ostane siromak kot so od davnih časov živeli v Zakraju. Trud in delo bi bilo zaman, življenje bi bilo zaman, saj edino to, da bi povzdignil bajto, bi pustil za seboj. Ali ni bilo blagoslova v tistih urah o mraku, ko je delal na klancu in ga trudni hrbet ni mogel držati pokoncu ter so omahovale izmučene

Digitized by Google

roke, pa je delal, da postane on in njegov zarod nekaj več kot so bili njegovi očetje?

Po vasi bo šel, na pragu bo stal Oven pod kamenitimi bangarji pred hrastovimi vrati, izpod košatih obrvi se mu bodo svetile porogljive oči: »Hej, mogočni bajtar, pojdi no kosít k meni, boš vsaj enkrat zopet jedel žgance, dam ti krono na dan, dosti je zate, ko te imajo vsi za šemo. Faliran graščak, ki so te osleparili mešetarji! Saj nisi za rabo!«

Osleparili so ga! Sam si je kriv, niso krivi gruntarji, zakaj si se dal v roke goljufom. Sam si kriv!

Strašno mu je bilo v duši. Opotekel se je, čutil ni rok ne nog, gledal je nemo predse. Tiho je bilo na cesti, daleč naokolu ni bilo videti vasi ne hiše, zapuščen kraj je bil, pričenjala se je gošča ob cesti. V vrhovih dreves je zapihal močan veter. Vrane so zakrakale nad smrečjem ter odfrfotale globlje v hosto. Seljan je postal in zakričal, Tratar se je zgenil.

Zaropotalo je. Vol se je zgrudil.

Tratar je izbulil oči. Ali bedi? Ali sanja? Ali se mu je zmešalo? Vol leži, glavo je še privzdignil. Počepal je po tleh. Seljan mu odvezuje vrv.

»Poginil je,« je dejal Seljan polglasno in pogledal Tratarja s solznimi očmi.

Tratar je bil nem, ni mogel dati glasu od sebe. Prišlo je. Saj je hodilo za njim po cesti, sedelo mu je na rami črno zlo. Podrl se je grunt, Zakraj — —

Strmela sta oba. Solnce je posijalo zopet svetleje.

»Počakaj, grem klicat ljudi na pomoč,« je zastokal Seljan ter se oddaljil drsajočih korakov.

Obup je zdivjal v Tratarju. Zavpil bi bil v gozd, da bi oglušél, ali nima glasu. Sramota ga je pokrila, da utone v njej. Ni blagoslovil Bog dela njegovih rok, laž je bilo njegovo delo, laž sreča, ki jo je videl v

Digitized by Google

zarji. Nastala je tišina, Seljanovih stopinj ni bilo čuti več. Trije voli so stali ter se pregibali, vohajoč svojega tovariša. Hropeli so težko ter se zadevali s hrbti.

Padel je Tratar k mrtvemu volu. Na tleh leži njegovo bogastvo. Gledal ga je in omahnil čezenj — —. Tema je ležala nad njegovim življenjem, zgostila se je ter se pogreznila s svinčeno težo nanj. Preklet je od rojstva! Odvezal je vrv od vratu, vstal je na kolena, klobuk je obležal pri mrtvem volu.

Trepetal je kot šiba na vodi. Od nikoder ni še slišati ljudi, ki bi prihajali s Seljanom. Tiho je vse, veter piše nad drevjem, voli se premikajo in sopejo.

Hitro! Stara leska stoji ob cesti, nizko razteza veje na obronku gozda. Po glavi se mu je zapodila bledna slika: sejm, Oven, mešetar — lučka pred jaslicami pri Ovnu, ki je ugasnila, ko jo je pogledal, ona modra lučka, in sramota in siromaštvo. Preklet je, preklet.

Zanjka je bila na leskovi veji. Potegnil se je in obvisel je. Komaj ped nad zemljo so mu bile noge. Po obritem obrazu je izginil sled življenja, stisnjene ustnice so posinjevale ter postale modrikaste . . .

Čez dolgo časa še le so se prikazali na cesti ljudje, ki so prišli z vozom, in Seljan ž njimi. Voli so stali še vedno na tistem mestu. Seljan je opazil mrliča na leski. Klobuk je potegnil na oči, grenko mu je postalo v ustih, preko lica je potegnil z rokavom.

Digitized by Google

Drama izza davnih dni.

Spisal **Ksaver Meško.**

Digitized by Google

Digitized by Google

»Vsakojaki lopovi lazijo zdaj po deželi, in ni čudo, če nič ni varno pred njimi, in je vse v neredu« — je mrmral postaren, širokopleč brodar Matija Vidovič in je plal vodo iz čolna, pozorno motreč dno, ali bi zagledal kje kako luknjico ali špranjo, ki bi spuščala vodo v čoln.

In res, mož je trdil resnico: bili so nemirni časi. Posebno tistega poletja 1572 je bila vsa dežela polna temnih, poltajnih govoric, in vse ozračje je bilo nasičeno s svinčeno težkim pričakovanjem. Haloze in Slovenske gorice so se zdele zadnje čase mirnejše. Dozdevalo bi se površnemu opazovalcu, da je pokril Bog sam te krajine s širokim svojim plaščem, in da dremlje ves narod pokojno v tem varnem zavetju. A v resnici je nevarno tlelo pod pepelom, in je kazalo ljudstvo na zunaj mirno lice le, ker so padale še na vnuke in pravnuke krvave sence izza leta 1515, izza poraza kmetov puntarjev in od sledečih mu grozovitosti, in ker so čutile še mladike skeleče udarce, ki so jih prizadejali tem pokrajinam Turki leta 1532.

Tlelo je pod pepelom, ker tudi v te kraje so prihajali iz Hrvaškega, kjer so zbudile in razvnele ljudski srd vnebovpijoče krivice in grozovitosti pohotnega in brezsrčnega Tahyja, gospodarja na Susjedgradu, sem od Save in od Sotle, od Krškega in Bizeljskega, kupci, popotniki, krošnjarji in berači, ki so

Digitized by Google

na skrivnem in na tihem bunili narod in so pripravljali slovenskogoriške in haložke junake na krvav upor. A lazili so po deželi tudi ogleduhi, izdajice, plačani od gosposke in od graščakov. In kmet, nezaupljiv že od narave in izučen po raznih žalostnih izkušnjah, si je ogledal vsakega neznanca petnajstkrat, preden mu je zaupal kaj in mu je bil prijazen in dober.

Tudi brodar Matija, ki je prevažal že nad pol stoletja ljudi, prihajajoče preko iz vrhov slovenskogoriških ali dol iz Ormoža, čez Dravo, približno tam, kjer je moral napraviti leta 1577 Jakob Sekely, gospod ormožki, završki in borlski, na povelje vladino navzlic ogromnim svojim dolgovom završki brod, ni bil ravno izmed onih, ki prinašajo vsakomer zaupanje že oddaleč naproti. Tudi mladega, gosposki oblečenega tujca, ki je dospel že ob prvi zarji sem po poljski stezi, ni sprejel nič kaj prijazno, ko ga je poprosil v hrvatskem kajkavskem jeziku, govorjenem s tujim naglasom, naj ga prepelje čez Dravo na haložko stran. Še bolj se je stemnilo starcu lice, ko je stopil k čolnu, da ga odpne, a je videl vse dno preplavljeno in pokrito z vodo.

»Sedite tjakaj na klop! V čolnu je voda, in jo moram izplati . . . A kako je pač pritekla v čoln? Luknje vendar ne more imeti, ni še star. Kak lopov mi je naredil to« — je mrmral kakor sam zase in je pričel plati z mrkim licem vodo iz čolna.

»Kaj bi se jezili, oče!« — je menil mladenič, je vzel širokokrajnati, črni klobuk z glave in ga je vrgel na klop pred hišico, sam pa je sedel tik njega. »Najbrž se je pošalil kdo malo z vami. Deževalo ni. In čoln vendar ni poškodovan, kaj?«

»Ni videti. A jezi človeka.«

»Kdo se naj srdi ob vsaki malenkosti, posebno ob tako krasnem jutru!«

Digitized by Google

Mladenič je stresel z glavo, da so mu zavalovili dolgi črni kodri. Oči, iskreče se od radosti in prevzete od krasote mladostne jutranje prirode, so zastrmele tja dol proti Ormožu, tja čez zadnje panoge slovenskogoriških gričev prekoproti Medjimurju, ki je vstajal nad njim pravkar v nebeški krasoti blesteči kralj dneva in se je smehljal z ljubečim in osrečujočim smehljajem zemlji, drhteči pod žarkim njegovim pogledom kakor nevesta ob poročni uri.

Nenadoma pa se je mladenič ozrl: za njim so zaškripala hišna vrata. In še bolj nego blestečemu mlademu solncu se je začudil krasoti mlade deklice, stopivše pravkar na kočin prag. Rdela so ji še mehka lica od spanca, sanjale so pač še oči, ki so plule za hip dol po obrežju Dravinem, čez rakitje in jelševje, ki so se oglašali v njem sveži glasovi navsezgodaj prebujenih pevk, a nenadoma so se uprle v tujca, kakor bi ji pošepetal kdo na uho, da jo opazuje z žgočimi pogledi, ali kakor bi začutila na licih paleči ogenj teh pogledov. Trenutek je strmela v tujca, nepremično, kakor bi zagledala hipoma pred seboj nebeško sladko in neskončno bridko usodo svojega življenja, ki ji je stopila na pot nepoklicana, ob nepravi uri. A hipoma je povesila pogled in je stopila nazaj v vežo. Ni zaprla vežnih vrat, a mladenič je slišal škripati duri v koči: zbežala je pač v sobo.

»Vstopiva?«

Zdrznil se je. Neprijetno ga je dirnilo povabilo. Bilo bi mu ljubše, če bi mogel ostati pred hišo, ali bi ga povabil prijazen glas, naj stopi v vežo, v izbo. A brodar je sedel že v čolnu in je čakal.

Vstopil je. A ni se menil več za krasoto jutra, ne za reko, ki se je koketno zibala in se je samoljubno svetlikala v blestečih solnčnih žarkih in je šumela v

Digitized by Google

jutranjem miru tajno, kakor bi molilo valovje jutranjo molitev. V enozvočno šumenje valov so zveneli enakomerni udarci vesel, ki jih je gibal brodar navzlic sivi starosti z močno, vajeno roko.

Matija je zrl navidezno malomarno v reko in na vesla, a je pomeril večkrat z naglim, bistrim pogledom tujca, ozirajočega se zdaj nazaj na poljsko stran, zdaj gor proti Borlu, kipečemu kakor mogočna krona iznad visoke skale, padajoče navpično v Dravo, puščajoče med seboj in med reko komaj prostora za vozno cesto.

»Najbrž pojde v grad in meri daljavo. A bi vprašal fant.«

Že sta se bližala desnemu bregu, kar se zgane popotnik, da se zaziblje ves čoln. Matija ga pogleda neprijazno in vjame plamteč pogled, ki je strmel z njim preko proti koči. Pred domom je stala deklica in je zrla sem za čolnom. Opazil je pač tudi tujec, da je vjel brodar hrepeneči njegov pogled, zaslutilo je morda le srce, ker v hipu se je okrenil proti starcu in je menil smehljaje:

»Lepo je tukaj pri vas.«

»Eh, ni sile. Po vsem svetu je lepo, pravijo.«

»Resnica. A te kraje obseva nek poseben čar; kakor bi zrlo nanje oko božje mileje in mehkeje. Gotovo se jim privadim kmalu.«

»Ostanete gospod tukaj med nami?«

Nekaj lokavega in prežečega je bilo v vprašanju, dasi se je kazal starec miren in prostodušen.

A mladenič ni pazil na to: drugod so blodile nemirne njegove misli.

»Ostanem nekaj časa. Na Borlu.«

Starec se je ozrl gor proti gradu. Mračen je bil ta pogled, nič one vdanosti in ljubezni ni bilo v njem,

Digitized by Google

s kakršnimi so zrli podaniki na grad za gospodstva mogočnega in blagega Lukeža Sekelya.

Čoln je postal ob bregu. Začudil se je stari brodar, ko mu je stisnil tujec v roko voznino, kakršne ni dobil več od časov, ko je prevažal čez Dravo barona Lukeža, plemenitega očeta slabega sedanjega gospodarja, krivoveri in strastem udanega Jakoba Sekelya.

»Pa zdravi in na svidenje!« — se je poslovil prijazno in ljubeznivo popotnik.

»Bog poplačaj!« — A v tej zahvali ni bilo nikakega veselja. — »A preveč je, gospod.«

Tujec je odkimal z glavo in je korakal naglo po cesti ob reki gor proti gradu.

»Ho! — Oho!«

Sredi reke je že veslal Matija, ko se oglasi za njim visok, zategel klic.

»Ho! Oho! — Nazaj, Matija!«

»Če to ni krojač Krivec, res ne vem, kdo bi naj bil,« je mrmral starec, je okrenil čoln in je napenjal stare oči, da spozna novodošlega popotnika, ki je stopil ravnokar izza smrečja, rastočega ob obeh straneh ceste.

»Ali si ti, mojster Valent?«

»Kdo pa, če ne Valent, Valentin Krivec, krojač po volji božji.«

»Ki pa rajši postaja in poseda po gostilnah nego šiva.«

Suhi obraz krojačev se je nakremžil v napol prijazen, napol zaničljiv nasmeh.

»Kakor pač Bog hoče, Matija. Dal mi je malo dela, a mnogo žeje — kje naj potemtakem postajam in posedam, ha?«

»Delo bi že bilo, le delati je treba.«

Digitized by Google

»Delo bi morda bilo, a plačila ne. A zastonj še smrt ni, pravijo, čemu pa naj bi se zastonj mučil Valentin Krivec, he? A zdaj pojdem delat, preko na polje grem. Tukaj, glej, imam s seboj vse svoje inštrumente.«

Vrgel je iz prta šito torbo na klop in je sedel tik torbe. Brodar se je uprl molče ob vesla.

»Matija, slabe volje si, vidim. A nekaj te smem vendar vprašati. Ali poznaš to gosposko šemo, ki si jo prepeljal pravkar čez reko?«

»Kdo je, ne vem. V grad pojde, je rekel.«

Krojač se je zasmejal zaničljivo.

»Seve, kam pa bi šel, če ne v grad. A ker sem ti prijatelj, Matija, ti povem še jaz nekaj: baronov predikant je, kalvinski duhoven.«

Starec ga je pogledal neprijazno.

»Odkod veš?«

»Žiga, grajski hlapec, mi je zaupal. Dva predikanta sta že nekaj dni na gradu, danes pričakujejo tretjega. Tudi gospod baron Jakob je stikal te dni spet po naših krajih — za kmetskimi krasoticami, seve. Predikanti mu pomagajo pri tem bogoslužnem delu.«

Krojač se je zasmejal s posiljenim, strupenim smehom.

»A kako, da je prišel že navsezgodaj sem?«

»Morda ni maral, da ga vidijo v Ormožu; stari baron divja nad to zalego. Morda je trosil ponoči kje v soseščini svoje krive nauke — satan svetopisemski, ki je prišel, ko so spali čuvaji in je natrosil ljuljke med pšenico — ali pa je bil v obiskih pri kaki osemnajstletni krasotici; več nego ena jih je med Ormožem in Borlom.«

Krojač si je gladil redko rdečo brado, kakor bi se veselil sam bistroumnih svojih zaključkov.

Digitized by Google

Brodar je molčal mračan in zamišljen.

»Ali ni zdaj Bratuševa Tilka, vajina vnukinja, pri vama? Pred tednom je šla z bratom pri nas mimo, in sta se zglasila za trenutek.«

»Je. Težko je zdaj pri Bratuši, odkar je umrla gospodinja, najina edinica. In otrok je dovolj, midva pa sva sama. Zato sva jo vzela.«

Umolknila sta moža, kakor bi ju težile neprijetne, mračne misli. Valovi so se lovili ob lahko se zibajoči čoln, reka je šumela brez prestanka v resni njun molk.

»Pazi, Matija! Poznaš našega mladega gospoda in njegove prijatelje. Vredni so drug drugega. Nobeno dekle, nobena mlada žena ni več varna pred njimi . . . Videl sem pravkar tega gosposkega oblizanca, ko je stal ob cesti in je strmel kakor gladen jastreb sem proti tvoji hišici, kjer se je ravno umivala Tilka . . . Pazi, škoda bi bilo dekleta!«

»Poizkusi naj!«

»Ne bilo bi prvikrat. Poznam to tujo kalvinsko zalego. In gospodar je z njimi, mi pa smo reveži.«

Brodar je zavihtel vesli, da sta zaječali ob robu čolnovem, in je pognal čoln z mogočnim sunkom proti bregu, kakor bi pretila nevarnost, in bi se mudilo pomagat . . . .

* * *

»Kaj je bilo to?«

Blaženosti in tesnobe je bilo prepolno vprašanje, ki je obvladovalo vse zbegane misli sedemnajstletne Tilke. Slonela je ob majhnem oknu tesne čumnate, ki je spala v njej. Strmela je s sanjavimi, nemirnimi očmi v jasno noč, dol na z mesečino oblito reko, lesketajočo se v drhtečem, mehkem svitu luninem kakor polagoma se pregibajoči biseri.

Digitized by Google

»Kaj je bilo to?«

Kričalo je srce in je zastajalo od nerazjasnive tesnobe, kakor bi ga stiskala mrzla, sovražna roka.

»Kaj je bilo to?« — je vpila duša in je trepetala v še nikdar okušani radosti in sladkosti.

Drhteča od nemira in od sreče je zakrila mladenka razžarjeno lice v roke in je živela v mislih še enkrat one trenutke, vso pot gori od Zavrča do Drave dol.

Popoldne — ded je odšel že dopoldne po opravkih k fari, k Sv. Marjeti — se je prepeljala z babico čez reko, da ponese daljni sorodnici onkraj Zavrča neka semena. Skrbna starka ji je naročevala venomer, naj hodi po najbližji poti — poznala jih je dobro, ker je bivala že poprej večkrat po dneve in tedne pri dedu in pri babici — in se naj vrne kolikor mogoče naglo. Tja je šla res po bližnji pešpoti, a domov grede je zavila proti cerkvi. Ko je šla mimo graščine, sta stala prav pred vhodom v grad dva gospoda. In glej, eden izmed njih jo pozdravi prijazno in spoštljivo, kakor bi šla mimo gospodična iz grada. Pogledala ga je v naglici, vsa zmedena, in je spoznala z začudenjem in z nemirom, da je mladi gospod, ki ga je prepeljal ded pred nekaj dnevi čez Dravo.

Stopila je hitreje. Srce ji je utripalo pod lahko poletno obleko, da je začutila bolečine, in ji je postajalo vroče, da ni mogla več tako hiteti. Tako je bila vznemirjena, da niti slišala ni korakov za seboj in je opazila prijaznega tujca šele, ko je stopil tik ob njo.

»Ali domov, Tilka?«

Spominja se, kako se je začudila, da jo je nagovoril z imenom. In kako sladko, mehko in ljubeče je izgovarjal njeno ime!

»Domov, gospod, mudi se mi, babica čaka.«

Digitized by Google

»Pa pojdeva skupaj, jaz grem tudi tisto pot. Saj nisi huda, če te spremljam, kaj? Se malo pomeniva, in čas nama mine hitreje. In strah te ne bo same.«

Ni vedela, ni mogla braniti. A tesno ji je bilo pri srcu, in strah je je bilo bolj nego če bi hodila sama.

In kaj je govoril potem! Bog, o Bog! Kakor sanje se ji zde zdaj oni trenutki, sanje, pretkane s čudovitimi srebrnimi nitkami, z zlatimi sponami povezane v pravljično krasno sliko. Kakor iz nebes so padale besede — v božični noči slišijo tako govorico, iz spevov angelskih stkano, izvoljene duše, od Boga blagoslovljene s posebnimi milostmi, v kresni noči morda še, če nosi človek nevede pri sebi čudotvorni koren, ali če zaspi pod drevesom, ki boči svoje vejevje nad tajnim domom gozdnih vil. Čudovito govorico govore baje ta nevidna bitja — pravljice, ki jih je slišala ob dolgih zimskih večerih, trde tako — čudovito govorico govore in šepetajo človeku, ki zaspi v njihovem kraljestvu — le mlad mora biti in lep, ljubezni žejen in ljubezni vreden.

Kakor v snu je poslušala mehke, lepe besede, neslišane še nikoli do tedaj, nezasanjane še nikdar v sladkem deviškem snu. Kakor v omotici je drhtelo srce in je klicalo: »Čemu mi govori to, čemu?« — Kakor v sanjah si je želela daleč proč, v sanjah, ko hoče človek bežati, a ne more, ko zahrepeni srce k daljnemu, nebeško lepemu cilju, a se ne gane noga, se ne premakne roka, in čuti duša, da ne doseže cilja nikoli, vse življenje ne, in ne vso večnost. Želela si je proč, a bežati bi ne mogla, ne mogla bi ga zapustiti... In kakor opojnosladak sen je bilo, ko ji je položil pod mračnim borovjem roko okoli pasu in jo je privil tesno k sebi in ji je privzdignil glavo in jo je poljubil,

Digitized by Google

vroče in strastno na drhteča usta, da jo pečejo poljubi še sedaj . . .

O sen, sladkosti in bridkosti poln, o sen, z nebeško srečo blagoslovljen in z bridkim trpljenjem zastrupljen . . .

Resno je gledalo borovje, vprašaje, strme, kakor bi ne verjelo. Molčalo je, a čuj, ali se ni oglasil sredi molka oddaleč poltih, drhteč klic: »Tilka!« — Kristus Gospod, kako je zadrhtelo srce . . . »Mati kliče!« — Mati, ki je v nebesih, svetnica božja — sam župnik je trdil to ob pogrebu . . . Čuj, kako mil je njen klic, kako proseč in kako žalosten. Na smrtni postelji je prosila s tem glasom: »Otroci, Boga se bojte in Boga ljubite in ne zabite mojih besed!« — »Tilka, dete!« — Čuj, babica kliče, in kako je plašen njen glas, kako ljubezni in skrbi poln. Babica, ki jo tako ljubi, ki ji je naročevala še danes tako vestno in skrbeče, naj hiti po najbližji poti in se naj vrne kmalu, da ne bo v skrbeh zaradi nje . . . »Tilka!« — Posluhni, ali ne kliče ded? Ded, ki je bil prav zadnje dni ljubezniv z njo bolj nego kdaj poprej, ki jo je motril zadnje dni s tako toplimi, božajočimi pogledi in z nekakim čudnim nemirom . . .

»Tilka, ali si nas pozabila? Ali ne bežiš, Tilka, k nam, ki te ljubimo, ki smo tvoji, in si ti naša?«

Ni jih pozabila, a bežati ni mogla, ni mogla! Sladka opojnost se ji je razlila po vsem drhtečem telesu in ji je uspavala vse moči, da je slonela kakor omedlela na prsih lepega mladega tujca . . .

Spominjala se je in je naslonila glavo na polico ob oknu in je zaihtela v radosti in v bolesti, v velikem, vročem hrepenenju in v skelečem kesu.

Tako je prišla tudi njej ura, zapisana od vekomaj vsem, ki se rodijo iz žene. Nemir in trpljenje se je

Digitized by Google

spočelo v mladem srcu, ker se je spočela ljubezen, in se je pričelo spoznanje, ki je začetek in dopolnjenje nas vseh srečne in nesrečne usode . . .

* * *

»Tilka!«

Sredi noči, v nemirnih, zmedenih sanjah potekajoči, je planila pokoncu in je posluhnila.

A molk je vladal vsepovsodi, molk kakor na grobišču v mraku, po večernem zvonenju.

Strah jo je bilo. Odela se je čez glavo, zatisnila je oči, da bi zaspala. A breme je ležalo na srcu, v mislih je kljuval nemir.

»Mama je zaklicala. Ali se ji toži po detetu?... Ali kliče tudi doma, očeta, brate, sestre? . . . Ali le mene, da me posvari? . . .«

Povedala je zjutraj babici.

»Ne, dete, mati spi v miru.«

Solza se je utrnila starki. Domislila se je, kako malo miru in sreče je užila hčerka ob možu, ki je zašel z leti v slabe druščine in se je vdal pijači. Domislila se je, in žalost je legla na srce.

»A ti, Tilka, se zdiš nemirna. Kaj ti je, dete?«

Vzdrhtelo je srce, s skrivnostjo obremenjeno. Ah, nagnila bi lice k staremu, nagubanemu licu babičinemu, zaplakala bi na prsih babičinih in bi izplakala vse gorje in bi ji razodela vso skrivnost in ji potožila ves bridki in moreči nemir. In lažja bi bila vest, mirnejša bi bila duša.

A babica, ali bi razumela? Ali bi sodila milostno? Ali bi tolažila ljubeče, bi celila rano z mehko, nežno roko? Nikoli ni čutila morda te slasti, nikoli te boli. Ne ve, ne razume morda. Obsodila bi jo, uničila jo s trdo, osorno besedo.

Digitized by Google

Ustrašila se je, zaklenila je srce.

»Nič, babica . . . A menila sem zagotovo, da kliče mama, in vidim bledi njen obraz ob oknu.«

»Sanjalo se ti je, dete.« —

»Tilka!«

Prebudila se je sredi noči in je pogledala in je posluhnila.

Z oblaki polzastrta luna je svetila bledo in slabotno skozi okno. In zunaj, čuj, ali ne stopa nekdo poltiho po podstenju?

Pridrževala je dih. Res, ali niso to počasni koraki dedovi? In čuj, ali ne odpira zdaj poltiho vežnih vrat, zdaj duri v izbo? — Kako, da ne spi? Ali je vozil koga čez reko? Ali ne more spati? Ga mučijo kake skrbi? Morda je slišal tudi on klic?

Domislila se je matere in obenem njega, ki je mislila nanj neprestano vse te dni, in se je vznemirila še bolj. Sklenila je roke, zaklopila je oči in je molila:

»Pokoj njihovi duši . . . Oče naš . . .«

Molila je bolj v mislih nego z besedami. In sama bi ne mogla povedati, za koga je bolj molila, za mater ali za njega, ki ji je dal okusiti prvi veliko sladkost življenja, ki je vžgal prvi pekočo iskro spoznanja v njenem srcu, ki je vsejal prvo seme velikega bridkega nemira na mirno pot tihega in pokojnega dosedanjega življenja njenega.

Utrujal jo je nemir; zastajala je molitev; medle so se bežne in zbegane misli; polagoma se je pogrezala spet v naročje milostnega sna . . .

»Tilka!«

Slišala je razločno. Pogledala je proti oknu. Jasno je videla v okvirju okenskem moški obraz. Vsa je vzdrhtela. Kakor okamenela je strmela v okno.

Digitized by Google

Potrkalo je poltiho, oprezno. Poklicalo je spet: razločneje nego uho je slišalo srce, nemirno, da bi umrlo, in vendar nebeške radosti prekipevajoče, hrepeneče z žgočo silo visoko razplamenele prve ljubezni.

»Sveta Devica, on je! — Če ga vidi ded . . .«

Vstala je naglo, drhteča kakor list v vetru, in je planila k oknu, bosonoga, goloroka, v lahki nočni obleki . . .

* * *

»Stoj, o čas, sladkosti poln, ne mini nikoli . . . A saj ne mineš! Ni mogoče, ni!«

A jadrno so hiteli dnevi v sladkih spominih presanjani, brzo so minevale noči, velikemu, gorjuposladkemu hrepenenju posvečene, v dohrepeneli, omamni sreči prečute in prežite. Hiteli so, bežali so; ker mudi se srečnim hipom . . . In prišli so dnevi, ko se je zdelo srcu Tilkinemu, da se ne premakne solnce na nebu; prišle so noči, ki jih ni bilo konca nikoli, ki je bila njih vsaka minuta kakor začetek nikoli odtekajoče, z vsako uro se nanovo pričenjajoče večnosti . . . Ne mineva čas trpečemu srcu; stoji, spi, kakor od Boga pozabljen, od razvnete jeze božje k strašni, mrliški odrevenelosti in okamenelosti obsojen.

Tihe so bile noči . . . Tilka je spala nemirno. A sredi sna je odprla oči nenadoma in naglo, kakor bi udaril kdo glasno, s plosko roko po oknu in bi jo zdramil v hipu; kakor bi zaklical proseče napol, napol zapovedujoče znani glas, in bi se morala zbuditi v hipu, ker je čakalo srce že dolgo tega klica, in bi morala posluhniti, ker je hrepenela duša že dolgo in bolno po teh besedah, in bi morala vstati, ker je bil že davno čas, da bi se spomnil in bi prišel. In glej, prišel je, z vso dušo zaželjeni, dasi pozno, v zadnjem hipu skoro.

Digitized by Google

Poslušala je duša, koprneča in drhteča. A molčala je soba, velikemu mračnemu grobu slična; molčala je vsa hiša v težkem, morečem molku, kakor okamenela, izumrla, s sedmerim prokletstvom udarjena; molčala je noč, z mnogimi težkimi skrivnostmi obremenjena, v mračne misli pogreznjena. Le Drava je šumela ob koči. Zamolklo se je glasilo njeno šumenje v izbo, enozvočno, kakor enakomerna, neskončno otožna pesem.

»Tako je šlo mimo, tako je šlo mimo . . .«

Ali mogoče? Ali je šlo res vse mimo, ali je minilo res vse? Tako naglo, o sreča, tako brzo, o veselje? In tvoj konec, o sladkost? Tako gorjupa bridkost, kljuvajoča v mislih noč in dan, razjedajoča srce neusmiljeneje, a bolj gotovo nego najhujši smrtni strup . . :

Tilka je zagrebla goreča lica v posteljo in je zaihtela bridko in bolno, bridkeje nego ob smrti materini.

Zunaj ob strugi pa je šel v sanjavi nočni tišini tajen šepet skozi rakitje in jelševje.

»Kaj je z dekletom, z našo Tilko? Ne smeji se več kot nekdaj, bledi, sahne . . .«

In iz valov je vstajal bajen šepet.

»Saj jo vidite, kolikokrat poseda ob bregu, skrita v vašem zavetju, da je ne vidi človeško oko, ki bi je ne umevalo. In ihti obupno. V naše naročje padajo solze, iz duše izplakane, in pečejo še nas, povodne vile . . . A saj veste ve, prijateljice in sestre, isto kar me . . . Kruto gospodari življenje . . .«

Mračne so bile noči, z gosto temo napolnjene, kakor grešna srca. Besen vihar je vil in je plesal v divjem, razbrzdanem plesu med nebom in med zemljo, je vpil nad vodo, je vzdihoval v drevju, je ječal ob koči.

Digitized by Google

Tedaj je stopila Tilka k oknu, v sami nočni obleki, bosonoga, goloroka, kakor je pričakovala njega v lepih nočeh, opojne sladkosti prepolnih. Odprla je okno kakor ob onih posvečenih in prokletstvo rodečih trenutkih in se je naslonila vun v tmino, in je dala besnečemu viharju drhteče mlado telo; mrzli burji je nastavila vroče prsi, v mračno, grozno noč je ječala bolna njena duša, razvneta huje nego orkan v prirodi, razburkana v večjem nemiru nego reke valovi v strugi.

»Ali ne prideš, sladka smrt, s hrepenenjem zaželjena? . . . Dolgo se mudiš!«

Glasan jek so budili v prirodi v mislih izgovorjeni obupni vzkriki prevarane, zastrupljene in do smrti izmučene duše. Huje je zatulila burja ob koči. Globlje se je klonilo jelševje k valovom. Glasneje je ječalo smrečje in borovje onstran reke; v besnem gnevu je bučalo v šumečo reko.

»Na dno bi potegnili čoln, ki ste nosili v njem v tihih sanjavih nočeh k ribičevi koči onega prokletega. Zmleli bi ga! Pogubil nam je njo, ki smo jo gledali nekdaj tako srečno, tako krasno, in smo jo ljubili.«

In v divjem gnevu je šumelo iz valov:

»Ni se peljal čez nas še zadnjikrat, vemo. In poznamo njegov dolg; saj jo je vzel tudi nam, ki smo jo ljubili, kakor bi bila naše dete, v naših globinah rojena . . . Obračunamo še: življenje za življenje . . .«

* * *

Medlo je brlela trska v velikem, očrnelem svečniku in je razsvetljevala motno mrka, skrbi polna obraza brodarju in njegovi ženi.

»Tako daleč je torej!« — je mrmral starec z glasom, ki je zvenel kakor iz groba. In še bolj je skrivil hrbet, kakor bi ne mogel nositi teže, ki je pala

Digitized by Google

hipoma na njega. Z veliko žilavo roko, ki se je tresla v polmotni svetlobi, si je pogladil čelo, vznojeno v hipu od težkega udarca bridke novice, in je segnil v goste osivele lase, kakor da si jih kani izpuliti v velikem srčnem obupu in v moreči žalosti.

»A čemu nisi pazila bolj na dete?«

Ni dobil odgovora. A ni si upal pogledati ženi v lice. Vedel je, da je vprašanje neumestno, krivično, ker mu je bilo znano, kako skrbeče je čuvala in pazila, prav tako kakor on, če ne bolj. In bal se je, da ga potre povsem obup, ki bi ga videl v očeh ženinih, dasi je poznal njeno močno dušo že od tedaj, ko je šla, bogata kmetska hči, za njim, revnim brodarjem, proti volji staršev in vsega sorodništva.

»In kaj zdaj? Take vendar ne moreva poslati očetu. Ubije jo . . . Moj Bog!«

»Vzdihovanje ne pomaga.«

»A kaj? . . .«

»Maščuj jo!«

Starec se je zravnal, kakor bi začutil močan udarec. Pogledal je ženo in je srečal mračen, ledeno mrzel, a odločen pogled. Razumela sta se brez daljnih besed. Molče sta zapečatila trdo usodo.

Matija je vstal in je šel počasi iz sobe. Pretesno mu je postajalo v hiši. Čutil je: smrt stopa po njej . . .

* * *

Široko razkoračen je stal pred grajskimi vrati valpet Damijan Šabec in si je hladil težko glavo, od ognjevite haložke starine razvneto in razgreto. Komaj se je ozrl, ko je stopil ponižno pred njega brodar Matija, s klobukom v roki, globoko se klanjajoč mogočnemu oskrbniku.

»Kaj pa bo spet, à?«

Digitized by Google

»Ali bi mogel govoriti z gospodom Roderikom, prosim ponižno, velemožni, milostni gospod.«

»A? Z našim gospodom kaplanom? Mislim, da spi, po kosilu gre navadno spat. A kaj hočeš z njim, a?«

»Prosil bi ga rad nečesar, milostni gospod.«

»Vedne prošnje, večna beračija!« — je mrmral valpet, a dobrohotnim glasom; laskalo mu je, da se mož tako ponižuje pred njim in ga prosi tako ponižno.

»Počakaj tukaj, pogledam . . . Tja na klop sedi.«

Precej časa je čakal brodar, da se je vrnil valpet.

»Gospod nima časa. — A lahko poveš kar meni, če je kaj važnega.«

»Milostni gospod, ne jezite se name, a ne morem, ne smem. Imam sporočilo naravnost na gospoda Roderika, in mi je strogo prepovedano govoriti z drugimi o tem.«

»Morda spet kak tajen verski shod, a?«

»Ko bi milostni gospod oskrbnik hoteli pokazati gospodu Roderiku to, morda se potrudi gospod potem dol.«

Starec je izvlekel iz žepa košček platna in je izvil iz njega blesteč zlat prstan.

»A? Odkod pa imaš to, mož, a?«

»Ko bi bili tako dobri, milostni gospod, in bi pokazali to gospodu, morda pa pride.«

»Pa daj sem!«

Počasi in dostojanstveno je odkorakal valpet na grajsko dvorišče.

Matija je sedel na klop. Spreletela ga je tajna radost, z velikim pekočim sovraštvom oslajena in zagrenjena.

»S čimer je ulovil on njo, ulovim morda zdaj jaz njega.«

Digitized by Google

Mračno mu je zabliskalo oko, ravnokar še povsem vdano, v kmetski ponižnosti proseče. A še mračneje mu je bilo v duši, ko se je spominjal, kako je našla žena prstan slučajno v obleki Tilkini, in je priznala deklica, da ga ima od Roderika, ki ji ga je dal z obljubo večne zvestobe . . . »In če bi bila kdaj v stiski zaradi mene in zaradi ljubezni do mene, pošlji mi ta prstan, in pridem, in najsi bi bil na koncu sveta, in ti pomorem in te ščitim z lastnim življenjem.«

Zasmejal bi se skoro starec, ko je mislil na žalostno izpoved dekletovo, zasmejal se z grenkim, obupnim nasmehom nad dekliško lahkovernostjo in nad brezvestnim verolomstvom brezsrčnega zapeljivca. A spomnil se je še ob pravem času, kje da je, kaj da namerava, in je zagrebel nazaj v srce vso bol in vse gorje in je čakal molče.

Ni čakal dolgo, da se je vrnil valpet z mladim gospodom, ki je bil bled in se je zdel vznemirjen.

»Pojdite z menoj!«

Ponižno je pozdravil brodar in se je pridružil predikantu, stopajočemu naglo po cesti navzdol. Ni pač maral, da bi slišal valpet, o čemer da se menita.

»Kaj želite?« — je vprašal brodarja hlastno, ko sta stopila pod prve smreke ob cesti in sta bila že dovolj oddaljena od gradu, da ju ni mogel nihče slišati.

»Gospod, ona bi rada govorila z vami, Tilka« — je prosil brodar in je stal sklonjen pred mladeničem.

»A kaj hoče?«

Mladi mož je odstopil za korak in je pogledal zlovoljno nazaj proti gradu, kakor bi se nameraval okreniti in se vrniti takoj.

»Gospod, ne odrecite ji, umira . . .«

Še bolj ponižen, še bolj proseč je bil glas starčkov.

Digitized by Google

»Kaj?«

»Umira, gospod . . . Usmilite se, neprestano govori o vas, venomer kliče vas . . . Morda jo ozdravi vaša navzočnost.«

Še bolj je obledelo lice predikantovo. Molče, v zadregi in v nemiru je zrl predse. Videlo se je, da omahuje.

»Usmilite se, gospod! Do groba vam bom hvaležen, in gotovo tudi ona, revica bolna . . . Usmilite se!«

In starec se je zgrudil pred mladeniča na kolena.

»Usmilite se!« — je ječal premagan in uničen od bóli in od obupa.

»Vstanite vendar! Lahko kdo vidi . . . Pojdiva!«

»Hvala vam tisočera, gospod.«

Stari mož se mu je oklenil roke, da jo poljubi.

»Ne delajte sitnosti . . . Pojdiva, nimam kdove koliko časa.«

»Hvala, gospod, hvala. Bog vam povrne.«

Oživel je starec. Hitel je, da mu je tekel pot s čela in da niti govoriti ni mogel. Roderik je komaj korakal z njim. Tudi ta ni govoril. Le enkrat je vprašal nekako neodločno:

»Kdaj je zbolela?«

»Čudna in izpremenjena je bila že nekaj dni. A snoči jo je prijelo z vso silo . . . A zdaj bo bolje, gospod.«

Oddehnil si je starec, kakor bi se obračalo že na bolje, in bi mu ginila naglo skrb iz duše, in bi se valilo breme raz srce.

Dva, trikrat je pričel stopati predikant počasneje in se je ogledal nazaj, kakor bi še pomišljal, ali naj se vendar vrne. A tako obupno, tako proseče ga je pogledal bedni starec, da je stopil takoj spet hitreje. Izginili so spet dvomi, porojeni v nemirnem, z grehom obloženem, krivde se zavedajočem srcu.

Digitized by Google

»Vstopiva, gospod? — Edini vi jo rešite.«

Še se je pomišljal, a le za hip. Kakor bi se sramoval svoje slabosti, slutenj in strahu, iz grešne vesti porojenih, je stopil odločno v čoln. Zaškripala so vesla kakor pod roko najmočnejšega korenjaka mladeniča; naglo je rezal nizke valove gugajoči se čoln . . .

»Kaj je to?«

Že skoro sredi reke sta bila, ko je izpregovoril, ne, ko je zavpil predikant hipoma s hripavim glasom.

Starec, ki je strmel do sedaj navidezno le na vesla, se je ozrl vanj z ledenim, grozečim pogledom. Smrtnobledo je bilo obličje predikantovo, izbuljene oči so mu strmele proti koči kakor bi videle strašno prikazen: Tilka je stala pred hišo.

Brodar je zaškripal z zobmi in se je zasmejal kratko, a grozno.

»Ali jo poznaš? Pes kalvinski!«

Visoko je zavihtel veslo.

»Varal si me, kmet prokleti!«

Kakor tiger je planil mladenič proti starcu. Z močjo je padlo veslo nanj, a ga je zadelo le ob stran glave in ob ramo. Še je imel moči dovolj, da je dosegel brodarja in se ga je oklenil kakor z železnimi kleščami. Zagugal se je čoln in se je prevrnil. Divji krik je zazvenel čez vodovje.

Še pretresljivejši krik se je izvil iz prsi deklice, gledajoče strašni prizor. Stala je za hip kakor okamenela, a se je zdramila nenadoma in je hotela planiti v reko. V istem hipu se je je oklenilo dvoje drhtečih, a v groznem obupu močnih rok. Kakor oddaleč, v polomedlevici je slišala zamolkli glas babičin:

»Pazi, dete!« —

* * *

Digitized by Google

.Mračno je stalo ob strugi smrečje in borovje, komaj se je zgenila veja; zadrhtelo je v kratkem šelestenju listje na jelšah in je odrevenelo takoj, kakor omamljeno od strahu in groze; skozi rakitje je šel zdajzdaj hipen grozničav trepet. Valovi so se valili leno, šumeli so zamolklo, grozeče, kakor v strašnem srdu, pravkar nasičenem, pojemajočem in minevajočem vzpričo dolgo pričakovane žrtve.

»Saj smo rekli: Obračunamo . . . Življenje za življenje . . . še več smo dobili . . .«

Digitized by Google

Digitized by Google

Kapela sv. Florjana.

Spisal **Milan Pugelj.**

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Ime mu je bilo Miha in pisal se je Vretenec. Bil je majhen in suh in ne bogvekako razborit človek. Kajžar namreč in ničesar drugega. Star je bil petdeset let. Lasje so mu bili temnoposiveli in hrbet se je bil malo upognil. Oči je imel sive, pogosto je kašljal in pri tem čudno kremžil obraz. Ob delavnikih je hodil bos, poleti samo v hlačah in srajci in večinoma razoglav. Pohajal je v dnino, a delal je malomarno. Postajal je, oziral se, poizkušal govoriti, a ni vedel navadno ničesar zanimivega. Vse, kar je povedal, je bilo staro, rečeno že tisočkrat.

Na sredi vasi je stala njegova kajža in na koncu majhnega in zapuščenega vrta kapela s sv. Florjanom. Včasih je šla tam mimo pot, a od tistih časov je bilo že davno. Ljudje so bili na to pozabili, pot so upeljali drugod, samo kapela je ostala. Kadar je prišel v deželo maj in praznik sv. Florjana, tedaj je Miha Vretenec ostal na preddan popoldne doma in je osnažil kapelo. Prah je spihal in stepel s kipa sv. Florjana, rož mu je del na rame in okrog glave in tudi po tleh jih je nastlal okoli svetnikovih nog. Ko se je storil mrak, je prižgal oljevo svetiljko, ki je brlela dolgo v noč in proti jutru prasketala in počasi ugašala.

Njegovi ženi je bilo ime Nežulja, suha je bila in majhna in ni imela nikoli otrok. Miho je sovražila in

Digitized by Google

kadar je okrasil svetnika z rožami, se mu je smejala. Smešno je zategnila pri tem usta, oči je razširila navzgor in sunila ga je z roko v ramo.

»Otrok si, dedec, otrok! . . .«

Hudobno se je smejala, in Miha je miroval na mestu in govoril poluglasno:

»No, dobro je . . . dobro . . .«

Ampak mu ni bilo prav in včasih se je vsled daljšega premišljevanja razjezil. Nekoč pa je pomislil vse od kraja in potem po vrsti vse življenje z Nežuljo. Prišlo mu je na pamet, da jo je nekoč imel rad, da ga je tiščalo nekaj v srcu, ampak tistega ni mogel nikoli izreči. Vse drugo je govoril z njo, a tisto je ostalo neizrečeno do današnjega dne. Ali zdaj ni več tistega v srcu, menda ni srce več tisto, drugo je, izpremenjeno, postarano. Zdaj nič ne čuti za Nežuljo, njeno sitnost prenaša kakor breme, ki mu ga je Bog naložil. Samo to je vprašanje, če mu ga je Bog naložil. Sam si nakoplje človek v življenju polno neumnosti na glavo, in tudi on si jo je nakopal. Ampak se je bo otresel in zakaj bi se je ne otresel?

Pri tej misli je bil Miha že jezen, s suho roko je udaril po mizi in zarentačil:

»Vrag s teboj, baba, in ti ž njim! Če mi še kdaj stopiš pred oči, dobiš škornjo!«

Hudo se je bil razjezil in zato je rentačil in udaril dvakrat ali trikrat ob mizo. A Nežulja ga ni čula, ker je bila odšla nekam dol po vasi. Tako je bilo vse brez pomena in še tisti večer se je zdelo Mihi samemu neumno.

»Dosti prida ni, ampak me malo snaži, pere, krpa.«

Pomislil je in ji je hotel iz hvaležnosti povedati lepo besedo.

Digitized by Google

»Eh, Nežka . . .«

Kuhala je pri ognjišču, ko je stopil k njej in se otročje smejal.

»Saj ti pravim, dedec, da si otrok!«

Tako je rekla, bušila ga je v ramo in se obrnila stran.

»No, dobro je . . . dobro . . .«

In je odšel na prag in sedel. Gledal je v gole debele palce na svojih nogah, nekaj je mislil in mrmral predse:

»No, dobro je . . . dobro . . .«

II.

Spomladi je bilo to, ko je prišel nov sosed. Še mlad je bil, pol gosposki, podrl je staro poslopje in sezidal novo. In zgradil je nove hleve, ki so bili daleč lepši od vaških koč. Miha je gledal vse to naskrivaj skozi majhno zamazano okno, ali v mraku izza ogla in natihem je imel velik strah pred novim gospodarjem. Kadar je bil v hiši in je čul zunaj na vrtu njegov glas, ni šel vun, če mu je bilo tudi treba. Ostal je in čakal, da je odšel sosed, in potem se je izgubil naglo za oglom. Z Nežuljo ni govoril o tem, ker se je bal, da bi se mu smejala. Molčal je, sedel je v kotu in premišljal. Včasih mu je prišlo na pamet, da bo stopil sosed v njegovo kajžo in ga bo vrgel na cesto. Kajžo bo podrl, njega zapodil po svetu in še bogvekaj. In za vse to se ne bo zgodilo sosedu ničesar. Kaj bo opravil kmet proti gospodu in berač proti bogatašu! Nič ni početi kakor trpeti natihem in prenašati vse križe in težave.

In nekoč se mu je tako sanjalo:

Sedel je v kotu — v mraku je bilo, meseca junija — sedel je in je premišljal. Kar zaškripljejo vežne

Digitized by Google

duri in se začujejo težke in oblastne stopinje. In vstopi sosed in pogleda osorno po izbi.

»Hajdi, Miha! To bajto bomo še pred nočjo podrli.«

In se Miha ves prestraši, odpre oči, buli in ne razume.

»Hajdi, Miha, hajdi!«

In Miha buli in nič mu ne gre v glavo. Potem povpraša čisto ponižno, kaj se je pripetilo.

»Prosim jih ponižno, da bi dovolili vprašati . . .«

In ves je prestrašen in se stisne še tesneje v kot.

»Hajdi, Miha!«

In sosed se približa in roke zagrabijo. Miha še ni potipal z nogami tal, pa je že zunaj sredi ceste in naenkrat v jarku. Nekdo se jezi nad njim in nekdo ga buši od zadaj. Ali tako se ni zgodilo nikoli, ampak tisto, kar je prinesla bodočnost, je bilo temu podobno.

Drugi mesec po svojem prihodu namreč je pričel hoditi sosed po vrtu in iskati mejnike. Hodil je pogosto sam in iskal po travi in nekoč je prišlo več gospodov iz mesta, ki so tudi iskali po travi, odpirali s seboj prinešene črne knjige, čitali iz njih in tudi vanje pisali. Dolgo so se mudili na vrtu in ko so odšli, je sosed postal za hip sredi vrta, potem se je okrenil in šel naravnost proti kajži. Kmalu so zaškripale vežne duri, in sosed je stal sredi sobe in gledal po kotih. Sobota je bila tisti dan in Miha je snažil svoje škornje.

»Tista kapela stoji na moji zemlji in jo bom zato podrl. No, sicer tako ni od haska!«

Mirno in resno je govoril in Miha se je silno iznenadil. Sedel je kakor ves ubit na klop, prekrižal je noge, levo roko je imel v škornju in vse skupaj je položil čez koleno. Sklonil se je v dve gubé, pogledal

Digitized by Google

preplašeno odspodaj navzgor, in ščet mu je padla iz desnice.

Sosed ga je nekaj časa opazoval, končno se obrnil in odšel. Zunaj so zaškripale duri in velik mir je zavladal po hiši.

Miha je sedel ves presenečen in sključen, levo roko v škornju in vse skupaj preko kolena.

»Prosim jih ponižno, naj bi se premislili . . . Naj bi se premislili, če je tako mogoče! . . .«

Tiho, s strahom je izgovoril, a hiša je bila prazna. Tudi Nežulje ni bilo, in ko je prišla, je našla Miho tako čudnega, da ga je vprašala po vzroku. In povedal je in solze so mu stopile v oči.

»Kapelo bo podrl . . .« je izrekel z obupanim glasom.

»Toži, če si kaj moža!« — je odločno svetovala Nežulja.

»Kaj se bom z bikom bol!« — je rekel Miha s še bolj obupanim glasom.

»Kaj bo človek, ki je revež!« — je nadaljeval Miha — »za reveže ni pravice na tem svetu. Če ga ubiješ, dobro delo storiš!«

Solzne so bile Mihove oči in par solz je bilo že kanilo na škorenj, ki ga je držal mirno preko kolena. Večerjati ni mogel tisti večer in vso noč potem ni zatisnil očesa. Zjutraj je vstal navsezgodaj, k oknu je sedel in gledal in čakal, kaj se bo zgodilo zunaj.

III.

Ko je bila ura osem, so prišli delavci s krampi, začeli so mahati po kapeli in rušiti zid. Jutro je bilo lepo, solnce je sijalo in rože po vrtu so odpirale glave in jih dvigale kvišku. V visoki jablani je pel ščinkavec veselo pesem; a kratka je bila in ponavljal

Digitized by Google

je vedno od kraja. Zunaj, globoko v polju za vasjo so že kosili kosci, brusili so kose, da se je razlegal daleč po jutru rezek glas.

Miha je sedel pri oknu ob strani in je videl, kaj se je godilo. Gledal je in s početka ni razumel svojega položaja. Ko so bili že vrgli stran streho, pa je vstal mahoma in je letel na plano. Ustavil se je pred kapelo in je prijel bližnjega delavca za roko. Zakričal je nerazumljivo besedo, spustil ga je nato nagloma in tekel k sosedu. Planil je v sobo, obstal pri vratih in kričal s hripavim glasom:

»Kaj počnete, kaj počnete! . . . Kaj se ne bojite sv. Florjana? Ogenj vam pošlje, ogenj . . .«

»Hajdi!« — je ukazal sosed in Miha je hipoma začutil slabost v svojih prsih. Nekaj silno žalostnega je šlo preko srca, Miha je zavzdihnil in pogledal ponižno kvišku.

»Reveži smo, reveži« — je mrmral poluglasno, počasi je odhajal in prišel med delavce. Videli so žalostnega in stari Janž je bil usmiljen. Prenehal je za hip razkopavati zid in je gledal Miho.

»Mi ne mislimo nič hudega, mi delamo za denarje« — je rekel Janž. »Bog me kaznuj, če sem kdaj komu noht poškodoval! — Svetnika vzemi« — je še pripomnil in delal naprej.

Miha je stopil v kapelo, oprijel je svetnika in ga zadel na rame.

»Kam naj ga denem! Za hišo ni svetnik, svetnik je za cerkev!«

Govoril je in stal s svetnikom na rami sredi vrta.

»V cerkev ga nesi!« — je velel nekdo izmed delavcev in Miha se je domislil in storil.

Počasi je korakal po vasi s svetnikom na rami, postrani je držal glavo, in njegov obraz je bil grdo spačen.

Digitized by Google

»Kam pa neseš svetnika?« — so ga vprašali, a ni odgovarjal, ker je bil žalosten. Tudi jezen je bil nazadnje, obupan malo, ampak žalost je bila največja.

Šel je do cerkovnika, potrkal je na zakajene duri in je vstopil. Molčal je, odložil svetnika na klop in ga obrnil z licem po sobi.

Cerkovnik Martinek je bil majhen človek in čez dan krojač. Pri oknu je sedel, žvižgal je in šival sive hlače.

»Kaj si pa prinesel, Miha?« — je vprašal, nehal je žvižgati in je pogledal svetnika.

»Sosed je podrl kapelo, zdaj pa ne vem kam s svetnikom. Ni za hišo svetnik, za cerkev je!«

Mihov glas je bil takrat popolnoma vsakdanji. Kakor bi izpregovorila miza ali klop, in zato je Martinek vdrugo povprašal:

»Kako praviš?«

In Miha je odgovoril z istim glasom, kakor bi izpregovorila miza ali klop.

»Kaj je tak ta sosed?«

Martinek se je skoro malo začudil, a vnovič je pričel zopet žvižgati in šivati sive hlače.

»Tak je« — je rekel Miha na tak način, kakor bi izpregovoril morda steber, ki bi stal pri vratih.

»Hm« — je prenehal Martinek z žvižganjem in pričel takoj zopet z novo melodijo.

»Za hišo ni svetnik, ampak za cerkev. Kaj bi ga ne postavil kam v cerkev?«

Miha je vprašal in gledal v svetnika.

»Ni grd, lep je« — je dostavil, stopil bliže in mu odpihnil z glave prah.

»Kaj bi?«

Glas se je malo razživil, a to je bilo samo za trenotek. Zakaj Martinek ni bil s tem zadovoljen, in Miha

Digitized by Google

je odšel. Zadel je svetnika na rame in je stopal počasi po vasi gor in zavil proti kajži. Prazna je bila ko je vstopil, menda se je takrat mudila Nežulja na polju. Sredi izbe je obstal in se je oziral po kotih. Potem je stopil k peči in del svetnika na zapeček. Naravnal ga je tako, da je gledal po vsej sobi; sedel je in po telesu je čutil trudnost in onemoglost. Mislil je, da bi legel in prišlo mu je tudi na pamet, da se bliža bolezen. In ta misel mu ni bila zoprna. Bolezen pride, Miha umrje in konec bo življenja, tega večnega boja z ljudmi. Sv. Florjan ga spravi v nebesa, kjer tako lepo muzicirajo angeli, da so vsi nebeščani židane volje. Kaj je življenje reveža — je pomislil Miha — drugega nego muka! Bogati ljudje žive, reveži pa ne žive. Bojujejo se in trpijo in se trudijo in počasi umirajo, in tako gre do smrti naprej. To je rešitev, in zato se je zdelo Mihi, da bi ga ne bilo strah pred njo.

Ko je prišla Nežulja opoldne domov, je ležal še vedno vznak na klopi ob peči, roko je imel pod glavo in je gledal v strop.

»Na delo, dedec, na delo! Ležal bi marsikdo!«

Tako je začela in nadaljevala kakor vselej. Miha je bil tega vajen kakor pes palice in se ni zmenil, kakor bi ne čul.

»Si videla?« — je vprašal nekam turobno in se počasi dvigal.

»Kaj ne bom videla! Saj bi ne bilo tako, če bi bil kaj moža. Vsak mož bi tožil!«

In potem se je razjezila in rekla, da ni on nikak mož, da je šema in ga je zmerjala tako naprej.

»Kaj boš z glavo skozi steno!«

Tako je izpregovoril čez dolgo in se je opiral z rokami ob klop.

Digitized by Google

»Če se revež pritoži, je zaprt!« . . . Žalostno je izrekel, nato je ponovil resno in s prepričanjem: »Zaprt!« Malo je pomislil in naposled vzdihnil:

»Ampak sv. Florjan se bo maščeval nad njim. Ogenj mu bo poslal, zakaj pri svetnikih ni šale!«

Še drugič, še tretjič je to ponovil in zdelo se mu je tako pametno, da je povedal pozneje po vrsti vsem vaščanom.

IV.

V tistem času nekako se je bilo pripetilo Nežulji nekaj docela posebnega, ko se je vračala nekoč ponoči pozno iz dnine domov. Luna je sijala, nebo je bilo posejano z zvezdami in čisto tiho bi bilo po vsej široki naturi, da se niso oglašali v šumi zadaj čuki in sove in druge ponočne živali.

Nežulja se je vračala iz sosednje vasi z dnine, kakor se je vračala že mnogokrat popolnoma brez strahu. Tudi mimo znamenja, ki je stalo na ovinku, kjer so se cepile ceste, je ni bilo nikoli strah iti. Od tistega razpotja so pravili vaščanje marsikaj. Kmet Gorša, dolg človek, suh in izbočenih nog, je pravil, kako se je tam nekoč z njim godilo. Župniku so peljali vino, je pravil, ponoči je bilo in jesenski čas in on je sedel zadaj, in kadar je bilo treba, zaviral. A pri znamenju, je pravil, ga je nekaj nenadoma prijelo, dvignilo ga je in ga je nosilo vso noč okrog po gozdovih in ga je šele zjutraj izpustilo. Ves truden, od vej po obrazu opraskan, je prišel domov, in komaj si je odpočil potem od strahu. A Nežulje ni bilo strah do tistihdob, a topot se je zgodilo drugače.

Šla je mimo znamenja in takrat je naglo prišlo sem po stranski poti od desne strani, črno je bilo napravljeno in je nalahko šumelo. Nežulja se je pre-

Digitized by Google

križala, pospešila korake, prekrižala se je vdrugič, a ni pomagalo. Zadaj je še bolj hitelo za njo in glasneje je šumelo. In čuti je bilo, kako je šlo z drobnimi nogami: ték-tek, ték-tek, ték-tek, ték-tek . . .

Zacvililo je in poskočilo in mahoma je prijelo Nežuljo za krilo, leglo na tla in se drsalo za njo. Nežulja je hitela, bežala, in tudi zadaj je zopet skočilo na noge in brzelo za njo: ték-tek, ték-tek, ték-tek, ték-tek . . . Tam pri vaškem pokopališču pa se je vstavilo in stopilo za zid. Nežulja je tekla na vso moč gor po vasi, a čula je, kako je klicalo tam izza zida in pretilo.

»Nežulja, Nežulja!« — je klicalo in pretilo in preden je stopila Nežulja v kajžo, je pogledala dol proti pokopališču in je videla, kako je tekalo v mesečini po belem ozidju črno napravljeno in majhno: ték-tek, ték-tek, ték-tek, ték-tek . . .

Butnila je duri, zaloputnila jih in skočila nagloma v izbo. Ob peči na klopi je smrčal Miha, in zbudila ga je takoj in mu pripovedovala. Zaspan je bil in komaj jo je čul.

»Je že prav, Nežka« — je rekel v poluspanju.

»No dobro, Nežka« — je ponovil, obrnil se je proti peči in je na glas zasmrčal. A drugi dan se mu je zdel dogodek važen. Povpraševal je natanko, po vseh podrobnostih, kako je šumelo, kako je teklo, kako je klicalo in ob koncu je bil nezadovoljen.

»Nesreča bo« — je rekel — »nesreča! Pretilo je, praviš? No, slabo je, če preti! . . . Vleklo je nazaj? No, slabo je, kadar vleče nazaj!«

Premišljal je, glavo podpiral ob roke in gledal v široke in umazane palce na svojih nogah.

»Nesreča bo, nesreča!«

Digitized by Google

A Nežulja je pozabila na vse, in naposled komaj vedela, če je bilo res. Mislila je, da se ji je sanjalo, a Miha ni verjel.

»Kakšna si prišla domov, Nežka, kako si butnila v duri! Niso sanje!«

Nežulja ni več verjela.

»Sanje so« — je rekla — »neumne kakor loterija . . .«

Miha je molčal in mislil svoje.

V.

Neko jesensko noč se je pripetila nečuvena nesreča. Jasno je bilo, nebo se je zdelo človeku silno visoko. Daleč so gorele zvezde, ki so bile čiste in svetle kakor srebro. Včasih je potegnilo od zahoda, zašumelo je po drevju in preperelo listje se je usulo po tleh in zaplesalo v kolobarju. Bolj na južni strani neba je sijala luna, ki je bila pravtako svetla kakor zvezde. Popotnik je šel po cesti, sijala je nanj in se pomikala za njim naprej.

Okoli polnoči je bilo, ko je bušil iz sosedove strehe ogenj. Obliznil je vso sprednjo stran in že je bila v plamenu. Ljudje so hiteli skupaj, kričali so vsekrižem in ženske so klicale na pomoč Kristusa, Marijo in druge svetnike. Letale so razmršene in napoloblečene s škafi k luži po vodo in jo nosile na glavi nazaj k možem, ki so polivali ogenj. Pri tem so bile vse razburjene, hodile so naglo, in iz škafov se jim je razlivala voda zdaj po prsih in zdaj po hrbtu. Bose so bile, do pasa samó v srajcah, in lasje so jim silili po obrazu. Spredaj po prsih so bile večinoma že vse mokre in grudi so se zato odločno začrtale. Ko so podajale moškim vodo, se je tainoni nasmehnil, pogledal, za hip pomislil, potem je vrgel vodo v ogenj.

Digitized by Google

A to je bilo samo med fanti; možje so gasili na vso moč in niso mislili na neumnosti.

Na vse sosednje strehe so bili zlezli gasilci in so polagali po njih mokre rjuhe in jih polivali z vodo vedno nanovo. A pri sosedu ni pomagalo gašenje. Plamen je bil večji in večji in je bil objel že vse poslopje. Pokalo in prasketalo je sredi njega, tuintam se je dvignil kvišku goreč ogorek, letel je po zraku in padel na zemljo daleč sredi polja.

Miha je bil priletel iz kajže v samih spodnjih hlačah in srajci, vpil je nad Nežuljo in zlezel na streho. Tam je zajahal sleme in Nežulja mu je nosila po lestvi gor vode. Polival je, bodril Nežuljo, ki je zajemala v vodnjaku, in javkala in nosila.

»Sv. Florjanu je podrl kapelo« — je vpil Miha s strehe dol — »zdaj mu je pa dal svetnik. Zdaj pa ima! — Kaj se bo kdo svetnikom zoperstavljal?! Sv. Florjan mu je zažgal, pravim, sam sv. Florjan!«

Kričal je na vse grlo, mnogi izmed gasilcev so ga čuli in tudi sosed ga je čul, ki je ves obupan slonel ob jablani na vrtu in strmel v ogenj. In ko ga je zaslišal, je planil mahoma proti kajži in se je oprijel za lestvo. Domislil se je in divja jeza ga je prevzela.

»Ti si zažgal, nihče drugi . . . ti, kujón, lump, falot, požigalec! . . .«

Miha je držal v rokah poln škaf vode, gledal je v soseda in čudna zadovoljnost je sijala iz njegovih sivih oči.

»Kaj sem jaz zažgal! Sv. Florjan je zažgal, ker si mu podrl kapelo! Svetnikova volja, sosed, svetnikova!«

In sosed je silil po lestvi gor in se je oprijel više.

Digitized by Google

»Kam pa hočeš?« — je kričal Miha in mu je pljusnil vode v obraz. »Zgrabi ga za pete, Neža, in ga gotegni dol!«

In Nežulja je zgrabila in potegnila. Sosed je padel po tleh in tudi lestva se je zvrnila postrani na tla. Potem je sosed skočil na noge, pograbil je Nežuljo za vrat in za lase, suval jo z nogo in jo vrgel po tleh. Kričala je na vse grlo in prileteli so ljudje in ju raztrgali. Miha je pretil na strehi in vrgel škaf proti sosedu. Zadel ga je v glavo, da je omahnil in padel. Ljudje so se gnetli okoli njega, potem so ga nekateri odnesli, a drugi so se obrnili proti kajži, pristavili so lestvo in nekdo je lezel hitro po njej gor.

»Dol ga vrzi, dol ž njim!«

Miha je čutil, kako ga je zgrabilo nekaj naenkrat za noge, parkrat se je naglo zavrtel po strehi in je padel v travo. Tam je nad njim vse križem kričalo, noge so suvale od vseh strani in tudi od zgoraj dol je padalo po glavi, po bedrih, po bokih in prsih in rokah. Naposled je vse prenehalo. Miha je čutil v ustih slan okus, a zdelo se mu je pri tem, da plava visoko nad zemljo. Spi in plava iz dalnje dežele naravnost proti domači kajži. Lep čas je v deželi, spomlad je, rože cveto po polji in postolke plavajo visoko v zraku nad orači. Tresorepke sedajo volovom na roge, na hrbet, mahajo z lepimi repki in priklanjajo prijazno glave. Na rebri se pase živina, a na pragu kajže stoji Nežulja, gleda v daljavo in čaka in misli na Miho.

VI.

Drugi dan po tistem dogodku so Miho zaprli. Naenkrat se je bilo vse zgodilo, Miha je pogledal okoli sebe in je videl, da je v ječi. Vse telo ga je bolelo, po rokah in po glavi je bil opraskan in tako ves

Digitized by Google

izmučen je sedel na klopi pod zamreženim oknom. Njegov sostanovalec je bil visok človek, zarastel je bil v obraz in hodil je bos po sobi gorindol. Vedno je nekaj mislil, včasih je obstal in potem je pričel hoditi še hitreje semintja. Enkrat se je bil že ustavil pred Miho, a mu ni pogledal v obraz. V tla je gledal in ga je vprašal:

»Kaj si pa napravil?«

»Nič« — je rekel Miha in je pomislil.

»Hiša je zgorela, ker je bila tako svetnikova volja« — je dodejal Miha in umolknil. Misli so bežale druga preko druge, a iz njih ni bilo razbrati ničesar. Miha je mislil, gledal predse in ni ničesar razumel. Včasih se mu je zdelo, da je imel hude sanje, ampak da so minile tako, kakor minejo vselej sanje. Zbudi se človek, pomisli vse, spozna naposled in je vesel, da ni resnica. A Miha se ni dobro predramil. V sanjah je mislil in tudi v sanjah je gledal predse in sedel na klopi pod zamreženim oknom. Ko so ga peljali po stopnjicah gor in so ga privedli v svetlo dvorano, se je skoro razveselil. Zakaj okna so bila velika in svetla in skozi nje je sijalo solnce. Po tleh so bili začrtani svetli prameni, čveterokotniki, trikotniki, in vsi so trepetali kakor bi bilo v njih življenje.

»Vi ste torej zažgali?«

Miha je čul izpregovoriti in se je obrnil v tisto stran, odkoder je prihajal glas. Videl je pred sabo visokega in močnega črnobradca, ki je tako gledal, da je bilo strah.

Mihe je bilo strah in je povesil oči.

»Zažgali ste? — Povejte po pravici, da bo kazen milejša!«

Miha se je domislil in je zatrepetal še huje.

Digitized by Google

»Ne jaz,« je rekel, »svetnikova volja je bila tako, sv. Florjana, prosim jih. Sv. Florjan je zažgal.«

Na desni strani se je nekdo zasmejal in Miha je pogledal tja. Videl je obraz, ki je bil dosti bolj prijazen in dober, in odslej je zrl v tisto stran.

»Kako mislite to?« — je vprašal črnobradec, a Mihi je postalo hipoma žalostno.

»Jaz nisem zažgal, sv. Florjan je zažgal, sv. Florjan.«

Njegov glas je bil hripav in tresoč, in iz oči so kanile solze. Pozabil je na vse okoli sebe, mislil ni ničesar, samo nekaj težkega je čutil, ki prihaja nanj in ga pritiska od vseh strani. Tudi čul ni ničesar in dolgo je stal tako in gledal v desno stran, kjer je bil prijazen obraz. In ko je strmel tako enakomerno, se je dobri obraz polagoma izpreminjal. Čvetero oči je gledalo naenkrat vanj, nos se je podvojil, nato potrojil, in nazadnje jih je bila videti cela vrsta. Cela vrsta nosov, cela vrsta oči, cela vrsta glav.

Nekdo ga je prijel za roko, nekdo ga je okrenil, nekdo ga je porinil naprej, in Miha je premeknil noge. Šel je počasi dol po stopnjicah, odprli so vrata pred njim in jih za njim zaklenili. Polumrak se je storil mahoma in Miha je sedel na klop in strmel pred se.

Zunaj se je delal večer, ugasnila je večerna zarja, in po dolinah in gozdovih se je zgostila tema in se dvignila kvišku. Posijale so zvezde, ali prišli so oblaki in so jih zakrili. Čisto temno je bilo zunaj in popotnika strah. Ni se svetila bela cesta v daljavo, nevidne so bile njene visoke gore.

Miha je šel do slamnice v kotu in je legel. A sostanovalec je še hodil po sobi, roke je tiščal v žepih in gledal je v tla. Že pozno se je spustil na slamnico poleg Mihe in je sedel.

Digitized by Google

»Zdaj boš videl, kaj je prostost« — je izpregovoril z zamolklim in zelo čudnim glasom. »Prostost, mož,« je nadaljeval, »ta je sreča življenja, druge sreče ni!«

Umolknil je, iztegnil se je po slamnici in se obrnil v stran.

Mihi je bilo žalostno tisto noč, kremžil je obraz in napol jokal do jutra. O polnoči je vstal, stopil do vrat in pokljukal. Pokljukal je nalahko, potem močneje in se domislil na kajžo. Daleč je, je mislil, daleč je kajža, dosti gor je vmes in dosti dolin. Deset potokov in ena reka, mnogo belih cest in tisoč stezic. Polnoči bije v zvoniku, spi vas in tudi kajža spi. Tudi Nežulja spi in sanja. Mlada je v sanjah, po polju hodi in lica ji cveto lepše kakor divje gartrože. Po zeleni stezi gre, dvigajo se polne grudi in rdeča roža na njih. Pomlad je v deželi, mesec majnik sije in v srcu je mladost. Mladost in ljubezen in sreča in vse, kar je lepega na svetu.

Miha je pokljukal v tretje, potem je sedel ob vratih na tla, kremžil je obraz in napol jokal. Njegove misli so bile tako mehke, kakor da bi bil star sedemnajst let in zaljubljen. Nesrečno zaljubljen in žalosten vse noči.

Ko je bil že velik dan, so prišli ponj in so ga peljali v svetlo dvorano. Tam je bilo polno črnooprav-ljenih mož, ki so ga gledali od blizu in ga tipali po glavi. Sleči se je moral do pasu in tipali so ga tudi po životu. Tako se je bil ves zmedel, in ko so mu rekli, naj se obleče, je pričel vtikati v suknine rokave noge. Smejali so se, on pa je bil še bolj zmeden.

»Koliko dni pa ima teden?«

»Štiriindvajset« — je rekel Miha in je oblačil suknjo.

Digitized by Google

»Koliko mesecev ima leto?«

»Tristopetinšestdeset!«

Miha se je bal, da bi se mu ne pripetilo kaj hudega. Gledal je v tla in ni mislil na vprašanja. Tresel se je po životu in z roko je včasih segel do obraza.

»Kaj ste delali ponoči?«

»Na kajžo mislil, kljukal . . .«

Zmajevali so z glavami, Miha je dvignil preplašeno oči in se je domislil hipoma kaj je treba reči:

»Jaz nisem zažgal, Devica Marija naj me kaznuje in Bog naj me stori nesrečnega vse življenje, če ni resnica! Svetnikova volja, prosim jih!«

Njegov glas se je tresel, pogled se je povesil in orosil.

Poldne je zvonilo zunaj, globok in močen glas je plaval nad krajino. Ceste so bile polne ljudij, ki so se vračali z dela k obedu. Stari delavci so šli počasi, razkriti so bili, klobuke so držali v rokah in so poluglasno molili. Dekleta niso molila. Tainona je šla zamišljena, ustavila se je in se ozrla nazaj, belo in drobno roko je dvignila in popravila frizuro. Njene oči so sijale kakor luč za zavesami; tista luč pa je bila hrepenenje.

In baš opoldne so spravili Miho v črn zaprt voz, sedli so k njemu in konji so potegnili. Tekli so potem ves čas, dokler se ni voz ustavil. Tisti kraj pa je bil samoten, daleč zunaj mesta in ograjen z visokim zidovjem.

VII.

Drugi dan po prihodu so bile Mihove misli popolnoma jasne. Zbudil se je zgodaj, pogledal je okrog sebe in je skočil s postelje. Sirov človek je pristopil in ga je prijel za roke.

Digitized by Google

»Jaz nisem nor!« — je zakričal Miha, strgal se je in stekel do okna. »Jaz nisem norec, jaz nisem požigalec« — je kričal Miha in sirovi človek ga je zgrabil čez prsi in zaklical. In prišlo je dvoje prav tako sirovih ljudij, prineslo platneno suknjo z dolgimi rokavi in Miho vanjo obleklo. Potem ga je udaril eden izmed njih po licu, nekdo ga je sunil zadaj, nekdo v prsi, pograbilo je več rok in ga vrglo na postelj. — Iz ostalih ležišč po sobi so se dvigali grdi razmršeni obrazi; odnekod se je začul oduren smeh, nekdo je klel, kričal in pričel razbijati.

Mihove misli so bile jasne, obšla ga je tako neznosna zavest, da je skočil na noge vdrugič.

»Pustite me, pravim, izpustite! . . .«

In je letel k durim in sunil z nogo vanje.

»Kaj mi hočete, biriči, hudodelci! Kaj se ne bojite Boga in Device Marije? Kaj nimate duše, biriči?«

In drugič in tretjič je vdaril z nogo ob duri, divji ogenj je gorel iz sivih oči in lice je bilo rdeče in zabuhlo.

»Izpustite, odprite! . . .«

In priletelo je več ljudij, pograbili so ga odzadaj in ga vrgli po tleh. Tepli so ga s palicami in suvali s črevlji; Mihi so se zmedle misli in je vse pozabil. Na glavi je začutil bolečino in je mahoma vse pozabil. Zavedel se je pozneje na postelji in se je vsega domislil. Še enkrat je prišlo spoznanje, velika grenkoba je spreletela srce, Miha je vstal s postelje in šel po sobi. Šel je, a se je opotekel in padel. In potem je bilo čisto drugače. Grdi ljudje so hodili okoli njega, a on je videl Nežuljo še čisto mlado, umazan strop je bil nad njim, a on je čutil spomlad. Solnce sije nad orači in svetijo se sočne brazde po razorih. Nekdo poje na rebri in to je Nežulja. Njene pesmi so sladke

Digitized by Google

kakor med in srce je izgubljeno, če jih čuje. Kakor mak so njenę ustne in njene oči so kakor žamet. Iskreče so, daleč lepše od zvezd, ki sijejo na višini. Njena lica so kakor svila in kakor lilije so njene grudi, dvigajoče se v devìški plahoti. In vlada po deželi sreče in ljubezni čas, uka Miha, veseli ženin, sedi v koleslju, prevlečenim s svitlim rjavim usnjem, in se vozi po nevesto. Ziblje se na klobuku roženkravt, na prsih dehté nageljni in rožmarin. Pojejo svatje, drče koleslji, pokajo pištole in možnarji. In harmonika igra in klarinet se čuje daleč iz nje.

Majnik je, ko se ženi Miha, in velika slovesnost. Tudi zvonovi zvone, kakor še niso nikoli zvonili, in godci igrajo, kakor še nikoli. Smehlja se nevesta, in solze so v njenih očeh. Ampak rodi jih sreča, ki ne mine nikoli in ostane do konca . . .

»Živimo!« — je zaklical Miha, zavzdihnil je globoko in je zatisnil oči. In zgodilo se je, da jih ni odprl nikoli več.

Digitized by Google

Na svetno jast nedeljo
Napil sem se tako
a pod mano
balo se Nebo

II.
kaj revček se naredil
vedat me je sram
rugkomandanton skregal
ko se jast kesam

III
kosarno sem jast prišu
m vriskati začel
om mi tako reče
moram dati mir

IIII
njega se ne zmenim
dalje še kričim
mi pa tako reče
tirat te pustim

V
ajčaft je že prišla
šnjo sem moral it
tako sem
stationovacko moral prit

VI
šaft me dol zaprejo
mi pravijo tako
kaj notri svinja pijana
predobro zate bo

VII
zjutraj jast zbudim se
emišlati začnem
aj neki sem jast storil
a tukaj notri sem

VIII
e sko bi jo vganil
a vrata se odpro
ar se prikaže
mi tako

VIIII
Marš za mano hitro
Repenči se tako
Ko kako oficirže
Ko je razjereno

X
Po poti pa je šrajal
Samo po idersko
In meni tako pravil
Joj zate slabo bo

XI
Straf anzaigo tebi
Napravil obest je
Ko li jo men naredil
Jast precej vlijem se

XII
Jast rad se mu pa smejem
Kaj hoče mi sanjač
Oh kaklar on urine
Se mu je za smejat

XIII
Raport drži že hauptmanu
In zvedel on je vse
Pa mi je tako rekel
Da prosil bo zame

XIIII
Na regimest raport prištio
To meni hudo stri
Pa vendar vojakak korajže
Nikoli ne zgubi

XV
Jast prišu sem k raportu
Potrt strašno hudo
Ker obest mršil
Muštače je hudo

Digitized by Google

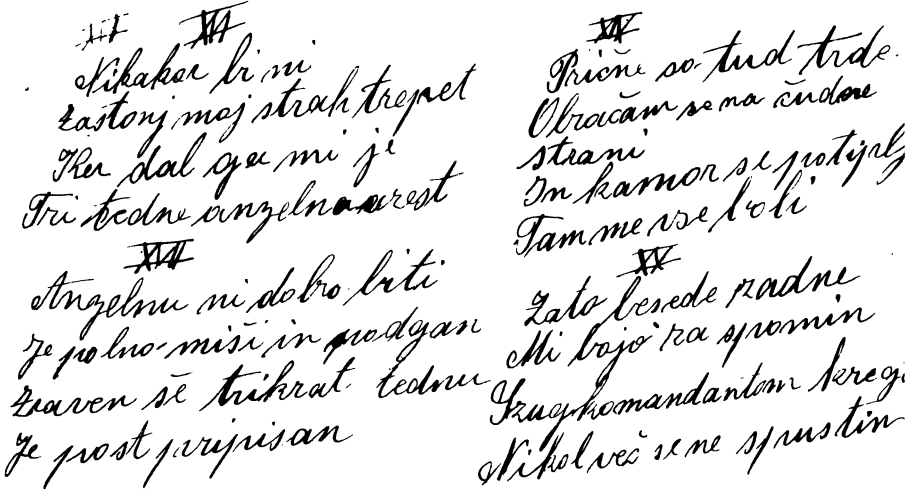

Žandar Stružnik.

Spisal **Milan Pugelj.**

Digitized by Google

Digitized by Google

Zjutraj, na dan sv. Jurja je bilo, ko je korakal žandar Stružnik po ravni dolenjski cesti proti Bukovčam. Semenj je bil tam, po vseh cestah, ki vodijo tja, so priganjali kmetje živino, se kričaje pogovarjali, vihteli dolge leskove šibe in sklepali že spotoma kupčije.

Lepo jutro je bilo. Solnce je že vstalo, spomladansko solnce, nekako mlado, mehko in ljubeznivo. Skoro plaho se je dvigalo od hribov navzgor, boječe je božalo lica in oči, kakor dekle, ki prvič ljubi. Vso krajino je obsevalo, vse že izorane njive, vse griče in holme, ki so pričenjali že vnovič zeleneti. Davno je že skopnel sneg, ni bilo hude zime, nenavadno kmalu je prišla spomlad v deželo. Drevje je že zelenelo, že se je odpiralo po njem belo cvetje, prve spomladanske rože so povečini že odcvetele. Tako zgodaj je še bilo, šele majnik se je bližal, a človeku se je nehote dozdevalo, da prehaja pomlad v poletje, da bo že morda jutri, pojutranjem vsa natura prenasičena močnih in sočnih temnozelenih boj.

Žandar Stružnik je držal z levico za ročaj svoje dolge in svetle sablje, ki se je svetlikala v solncu, gledal enakomerno predse po sejmarjih, hitečih mimo tuintam v tropah in z dolgimi palicami v rokah, in tu-

Digitized by Google

intam gonečih visoko in sloko živino. On ni mislil na spomlad, ni se ozrl po dolini in hribu, ki sta se pričela ogrinjati v nove in sitopisane obleke. Vseeno mu je bilo, naj bo zunaj spomlad ali meglen jesenski čas, naj se natura razživlja ali umira, samo da so bile ceste suhe, da ni pripekala po njih prevelika vročina in da ni zavijala prehuda burja in iskala popotnikovih kosti.

Visoke postave je bil, močen in koščen, črnih las, črnih oči, črnih brk pod nosom in v lica zagorel in rjav. Resen je bil v svojem govorjenju in vedenju, in vsi vlačugarji, pretepači, goljufi in berači tistega okraja so imeli pred njim največji strah. Samo njegovo ime je bilo treba izgovoriti in že je bil pretep končan, že je pustil tat sredi pota svoj plen in se je izgubil v temi in gošči, že je odšepal stari in sitni berač v svojo revno kolibo. Tuja je bila Stružniku šala, tuje mehko ravnanje. Fanta, ki se je pretepal, je vrgel ob tla kakor krepelo, tatu, ki ga je zasačil, je uklenil, da so mu odrevenele roke, sitnega berača je pahnil s poti kakor muho. In kdor se je branil, tistemu se je godilo huje. Tistega je uklenil z verigami, da mu je gledala kri izpod nohtov, tistega je pretepel, kakor mlatiči pšenico. Znano je bilo to vsem malopridnim in zato so se ga bali kakor nezgode.

Troje brhkih deklet je prehitelo Stružnika, zdaj so šle baš pred njim, moral je videti lepe mlade in kipeče živote, moral je videti polne, drzno zaokrožene meče, ki so se ob hoji enakomerno stresovali. No, komaj jih je videl. Ni mu bilo do deklet, zanj je bila služba in on zanjo. Enkrat — v davnih časih, vojak je bil takrat — tedaj je imel dekleta. Neumno, zelo smešno mlado punco z velikimi mehkimi prsmi, s širokimi boki in s črnimi nagnitimi zobmi. Ponoči se

Digitized by Google

je z njo sestajal in ponoči razstajal, sram ga je bilo nje, nikoli je ni ljubil.

Pozneje, ko je postal žandar, se mu je obesila nekoč krog vratu mlada natakarica. V Novem mestu se je to dogodilo v priljudni krčmi, kamor je zahajal ob dolgih in prostih zimskih večerih. Okrog Božiča je bilo, menda natančno na sv. večer, ko sedi vsakdo med svojci, obnavlja spomine in je ves dober in blag. Njegovi drugovi so imeli svoje ljudi, vzeli so dopuste in so šli v domače kraje, preživljat vesele praznike. A on, ki se ni spominjal ne očeta ne matere, ki ni imel ne doma, ne svojcev, je šel v krčmo, pil vino in čital po časopisih o zvitih tatovih in goljufih.

Prazna je bila tisti večer gostilniška soba, čisto sam je sedel v kotu ob belopregrnjeni mizi in srebal cekinasto vino. Tuintam so se začuli iz veže koraki, duri so se odprle, in v sobo je stopila mlada in lepa natakarica Ela. Polukratko krilo je nosila, vitek je bil njen stas in obraz droben in zamišljen. Obstala je sredi sobe, stopila do okna, odgrnila zastor in gledala na temno cesto, približala se mizi v kotu in vzdihnila.

»Ali ne greste vi nikamor nocoj?«

Mogoče se je tresel njen glas — Stružnik ni opazil.

»Ne grem« — je rekel.

»Sveti večer je« — je povedala, in Stružnik se je poravnal na stolu.

»Ali vi nočete domov?« — je vprašala.

»Nimam doma! Tudi staršev ne in ne bratov, ne sestra!«

Njen in njegov glas sta se mešala v čudno harmonijo. Po prazni in prostorni sobi sta se izgubljala v odmevih in zdelo se je, kakor bi se lovila in isto-

Digitized by Google

časno odbijala pod nizkim in ponekod vijugastim stropom.

»Jaz tudi nimam nikogar« —

Stavka ni končala; izzvenel je, kakor nenadoma raztrgan.

»Nič hudega, če nima človek staršev, kadar doraste!«

Stružnik je gledal v nasproten kot, počasi je vzel iz žepa cigaro in ji odgriznil konico, ne da bi premeknil oči.

Ela je sedla.

»Vi me ne razumete!«

Vsa rdeča je bila v lica, nepričakovano je zajokala.

»Kaj pa je?« — se je začudil Stružnik.

»Rada — vas — imam!«

Tako težko in naporno je govorila, kakor srednjeveški mučeniki, ki so morali posili legati.

»Kaj vam pride na pamet?«

Stružnik se je zasmejal ostro in rezko, a ona je slonela na mizi in jokala.

»Še otrok ste, gosposki ste in nežni. — — Kaj hočete z menoj?«

Še enkrat se je zasmejal, nato je bobnal s prsti po mizi.

»Nisem gosposka, s kmetov sem doma, samo obleka ni kmečka. Tudi dvajset let sem že stara!«

Ela je jokala, Stružnik se je držal na smeh in bobnal s prsti po mizi. Nazadnje mu je prišlo na pamet, da je iztegnil desnico in dvignil njeno glavo. Tako velika je bila njegova dlan, da je zakrila skoro ves njen obraz.

»Mehka lica imate, kakor gosje perje. Lahko vam bo dobiti fanta!«

Digitized by Google

In vnovič mu je prišlo na um, da hoče njega, in zasmejal se je na ves glas. Kaj hoče z njim ta otrok, je mislil, ta slabotna punca, ki je videti, kakor bi šele pred par dnevi ostavila materine prsi! Mlada je in neumna, sanja se ji in blede, pravo življenje ji je še tuje, kakor Amerika. V rdeče vrvice se je najbrž zagledala, ki preprezajo njegove prsi ob večjih slavnostih, najbrž v zeleno se izpreminjajoče perje na klobuku, ki vihra v vetru in se izteza zadaj preko ozkih krajevcev.

Stružnik se je poslovil, kakor se poslavljajo ljudje od otrok in opustil tisto krčmo. Nikoli se ni domislil na otroka, ali čez mesec dni, čez dva meseca mogoče, se je dogodil neprijeten slučaj.

Menda je bila jesen, po tistem kratkem drevoredu, ki se je širil pred orožniško postajo, je odpadalo listje, droben dež je pršil, nekako v sredini med črno se svetlikajočimi vejami starega kostanja je pomežikavala slabotno brleča petrolejka. Večer je bil, okna nasprotnih hiš so odsevala v medlordeči luči, od redkokod je pritavavalo copotanje korakov, približalo se, oddaljilo in utihnilo.

Stružnik se je vračal truden in izmučen z dolge poti proti domu. Pred sabo je gnal uklenjenega potepuha, ki ga je zasačil v gošči pod Gorjanci, spečega v senci z ukradeno gnjatjo pod glavo, s prigoljufanimi novci v žepu in s tujo obleko na sebi.

Izza drugega, tretjega kostanjevega debla je stopila temna in tesno zavita ženska, nenadoma je stala tik Stružnika in se ga oklepala z rokami krog vratu, kakor je bil: s puško na rami in s torbo na hrbtu.

»Kaj! — Stran! — Kdo!« — je togotno vsklikal Stružnik in se izmotaval iz objema, obstal je in tudi uklenjeni potepuh se je ustavil in gledal nazaj.

Digitized by Google

»Jaz sem Ela« — je govorila istočasno ženska — »jaz vas ne morem pozabiti, jaz sem izkušala na vse načine, ni mogoče, jaz umrjem tako, jaz se uničim kakorkoli!«

»Otrok bedasti, jaz sem v službi. Kaj ti pride na pamet, kaj počenjaš neumnosti, kaj sanjariš po temi, iztrezni se, pojdi spat!«

Jezen je bil Stružnik, govoril je v eni sapi; hipoma je odstranil njene roke, potisnil jo je na stran in zakričal nad potepuhom, ki je slonel ob kostanjevem deblu in se držal na smeh. Drug za drugim sta odšla s širokimi in trdimi koraki.

* * *

Na obeh straneh široke cesarske ceste, ki pelje skozi Bukovče, so stali beli sejmarski šotori. Reka ljudi, pomešana s konji in voli in vozovi, se je pomikala po sredini, vse križem je kričalo, vse križem ponujalo in kupovalo in priganjalo. Zadaj za trgom se je širil prostor za prodajanje živine, pijani mešetarji so se drli tam, natezavali kupcem in prodajalcem desnice, stiskali jih skupaj, tolkli po njih, hvalili in grajali in kleli, kakor hripavi vragi. Tam na oglu, kjer se križa deželna cesta s cesarsko, tam so se resno sprli. Dolgi Jure izpod Trške gore je že natezaval svoje suhe in z redkimi raznobarvnimi in debelimi kocinami porastle ustne, že je stiskal suhe pesti in jih vihtel nad svojo razmršeno in podolgovato glavo, krepelo je ugledal na tleh in ga je naglo pobral.

»Kaj! — Sakramiš! — Ti boš goljufal Zoretovega Julčeta iz Novega mesta, ti, gnida podgorska, ki imaš manj možganov, kakor moje bolhé!«

Suh kmetiček, ki mu je stal nasproti, je zmerjal pravtako, sukal je po zraku drobne in črne pesti in

Digitized by Google

Stružnik si je zapisal imena pretepačev in je odhajal počasi dol v sredino trga in dalje na drugi konec. Prazni semenjski prostor se je širil tam, na drugo stran občinski pašniki, ki so segali skoro tako daleč, kakor so nesle oči.

Mrak se je delal, že davno je zašlo solnce. Nad goro se je že svetila večernica. Sejmarji so se razhajali na vse strani, redkokje se je še opotekal po cesti pijan mešetar, govoril sam s seboj, mahal z rokami okoli sebe, padel v jarek, izkobalil se trudoma iz njega in nadaljeval svojo dolgovezno pot. Izpraznila se je široka cesarska cesta, utihnil je hrup po krčmah, tržani so se zbrali pred hišami in posedli po lesenih in kamenitih klopeh. Otroci so še čuli, še letali bosopeti in gologlavi po vasi in tam na koncu, kjer se pričenjajo vaški pašniki, so zagnali nenadoma silen hrup. Vsevprek je cvililo in kričalo, zadnji sejmarji so se ustavili, tržani so prišli pogledat in so našli pijano žensko, ki se je vihrala z desne na levo.

»Pila sem, pila« — je govorila in se vmes naglas smejala. »Kdo mi še da za pijačo, pa sem njegova! Mlada sem še, nimam jih še štirideset, komaj petintrideset. In še sem čedna, kaj, ti fant, ki imaš po strani klobuk?«

Zadela se je ob fanta, ki je stal ob strani, zamahnila z desnico po zraku in zapela z napol hripavim in napol cvilečim glasom:

»Kaj boš, kaj boš za mano ho-o-dil,
Klobuk, klobuk po strani no-o-sil?
Jaz ti pa to povem,
Da te ne smem!«

Otroci so se smejali, vlekli jo zadaj za krilo, spenjali se po njej in vpili vanjo od vseh strani. Ona

Digitized by Google

se je zaganjala za njimi, se opotekala po cesti, gugala se z desne na levo, sedla na obcestni kanton in mahala z roko.

»Pijmo mi, ki smo sami zase na svetu! Dobro je, lepo je, če je človek pijan! Vesel je in srečen, kakor bogataš, ki ima vsega dosti!«

Zibala se je, kimala je z glavo naprej in nadesno in nalevo.

»Kaj me pa gledate, kaj se mi pa smejete? Ho, ho — jaz sem tudi včasih tako živela kot vi, kakopak! Pa mi je šlo vse narobe in ubiti sem se mislila. Ali rečem, baba je mevža, baba nima poguma! In pila sem na srečo! Vse sem zapila, vse po vrsti: mladost, poštenost, dušo in pamet!«

Kazalec je položila na čelo in za hip prenehala.

»Dušo? Čakajmo, poslušalci in pripovedovalci, postojmo! — Dobro! — Dušo! — Ampak srca ne, srca! Srce je kakor trakulja. Vse ude ji odtrgaš, samo čeljust ostane, a drži se kakor klošč in živi dalje!«

Otroci so prinesli dolge in tenke šibe z mladim zelenjem na koncu in so jo pričeli od strani šegetati po vratu in okoli ušes. Otepala se je, vstala, zamahnila z obema rokama za njimi in se odgugala na drugi konec ceste.

»Odkod si se pa pritepla?« — jo je vprašal visok in debel tržan.

»Pripeljali so me, od daleč« — je pravila — »z vlakom in tudi v kočiji« — zategnila je besedo in se smejala na široko — »so mene vozili. V Novo mesto so me pripeljali v ječo, ker sem kradla. Lačna sem bila in sem jemala klobase! Kaj bom prst jedla? — Zdaj so me izpustili in grem naprej, ker Novo mesto ni zame, ker je predolgočasno, ker je gnezdo ... ho, ho, ho!«

Digitized by Google

Sredi ljudi je sedla na cestna tla, nasmehavala se enakomerno in poizkušavala s petjem.

»V zákon dekliča vzel
vdovec je mlad.
Kaj je že pravil?
Da ima jo rad!

Kaj je že pravil?
. . . takó in takó!
Če bo prej sv. Martin,
dobro ne bo!«

»Če bo prej sv. Martin,
naženem te preč,
otroka in tebe,
ne maram več!« —

Smejali so se ji, nekdo ji je zaploskal, otroci so se prijeli za roke in so pričeli plesati v kolobarju okoli nje.

Popolnoma se je že zmračilo, zvezde so že gorele trumoma po nebu, luna se je dvignila izza gor in se pospela v višavo, iz bližnjega gozda se je čulo oglašanje gozdnih ptic, pred krčmo sredi trga so peli domači fantje, nekje iz bližine so odmevali glasovi razglašenega klavirja.

Žandar Stružnik se je vračal skozi sredino gruče proti domu, ustavil se je, pogledal pijano žensko, ki je sedela na tleh sredi ceste, stopil k njej, prijel jo za roko nad komolcem in jo siloma dvignil in postavil na noge.

»Odkod si?« — je vprašal osorno.

»Iz mesta« — je rekla prestrašena.

»Torej nazaj v mesto!« — je dejal in jo odvedel iz gruče mladih in starih gledalcev.

Za hip je molčala, ozirala se je nazaj po njem, naenkrat se je pričela tresti po vsem životu in klicati na ves glas.

Digitized by Google

»Ti, ti, ti!«

»Kaj se dereš!?« — jo je posvaril Stružnik, spustil je njeno roko in ji velel, naj gre pred njim.

»Ti, ti, ti si!« — je kričala, okrenila se je proti njemu, obstala je, suhe in blede roke je prekrižala na prsih.

»Ali veš, kdo sem jaz? Ali me ne poznaš? Ti, ti, ti si!?«

Tudi Stružnik se je ustavil, gledal je napol jezno in napol začudeno.

»Jaz sem Ela, pomisli, Ela!«

Daleč od trga sta že bila, komaj par luči je gledalo še iz daljave za njima; noč je bila samotna in mirna.

»Ti, to si ti, to si ti!«

Pijana ženska je padla na kolena, oklenila se je Stružnikovih nog in kričala in jokala.

»Poglej me, pijanko, poglej me, vlačugo in potepenko! Iz ječe v ječo me gonijo, pretepajo me in sujejo, kakor zaslužim. Poglej me, zato pijanko, da sem pozabila tebe, zato vlačugo in potepenko, ker je bilo brez tebe moje življenje izgubljeno!«

Oddaleč se je bližal popotnik, Stružnik je opazil temno senco, pod pazduhama je oprijel žensko in jo odnesel daleč stran med grmovje sredi širokega in samotnega pašnika.

»Molči in ne kriči in ne jokaj!« — je rekel nalahko in začudeno zamišljeno.

Tudi tam sredi prostranega pašnika je klečala pred njim, oklepala se njegovih nog in jokala.

»Nisem našla sreče brez tebe, nisem našla miru. Ni Boga, ker ni bila uslišana in izpolnjena moja velika ljubezen!«

Digitized by Google

Stružnik je poslušal, z rame je snel puško, oprl jo ob tla tik pijane ženske in se nanjo naslonil. Poredko so se zgenile trepalnice, velike oči so strmele v noč, kakor odrevenele.

»Stori mi uslugo, ti moj dragi, ti moj preljubi, stori dobro delo! Glej, puško imaš, dvigni jo, napni petelina, sproži sem v moje prsi!«

Izpustila je njegove noge, z močjo in strastjo je trgala obleko na grudih, razgalila jih je nenadoma, motno so se zasvetlikale v lunini luči bele in prosojne, kakor so bile.

»Stori dobro delo, ustreli me! Ustreli me, ubij me, moj zlati!«

Stružnik je slonel na puški, dolgo je strmel predse in ko se je predramil in zravnal, je bil njegov glas ves blag in skoro tresoč.

»Pozno je že« — je govoril nalahko — »pozno! Dolga je še pot do mesta, bližja je nazaj v trg! Trudna si in potrebna počitka, vrni se in lezi pri dobrih ljudeh in si odpočij! In že jutri se vrni na pot poštenosti in dela in Bog blagoslovi tvoj trud! Lahko noč!«

Pustil je molčečo in slonečo na vlažni spomladanski zemlji, zavil je proti cesti in se izgubil za ovinkom.

Molčala je okoli njega noč, gledale so nanj prijazne zvezde, spremljala ga je luna, zvesta tovarišica. In kakor nikoli prej, tako je bilo pri duši Stružniku. Mogoče je čutil prvič, da niso mrtve te zvezde, ki zro nanj, da ni mrtvo nebo, ki se boči nad njim, da ni mrtva zemlja, ki hodi po njej, da plava med nebom in njo skozi dni in večere in noči nekaj neznanega in prečudnega, ki ima moč do duše in srca. Če bi ujel tisto uro potepuha, ki bi se klatil mesec dni za njim po grapah in goščah, bi ga ljudomilo izpustil.

Digitized by Google

»Prečudno je življenje« — bi dejal. »Prvega zgrabi, kakor vihar jesensko listje, suče ga v vrtincu in ga telebi v blato, drugega obsuje s srečo, tretjemu potegne prepozno z oči mrene spoznanja. Jaz sem tak tretji in če si tudi ti, potem pojdi zbogom, dragi potepuh, in se poboljšaj!«

Roko bi mu dal v slovo, kakor prijatelju.

Digitized by Google

Pigmalion.

Novela.

Spisal **Vladimir Levstik.**

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Princesa.

Toplo je bilo; rože so cvetele zunaj na župnikovem vrtu, in kadarkoli je potegnila sapa, se je dišeče vsulo od njih v delavnico Tomaža Krševana.

Spodnja polovica okna je bila prepeta z zagrinjalom sinje barve; solnčni žarki so se smejali skozenj in so modrili kiparju prste, ko je rezljal sandale svetega Ivana. Više zgoraj pa so svobodno oblivali svetnikovo lice, da so se krepko in temno risale sence, koder jim je bilo dleto ukazalo pot.

In če se je Tomaž odmeknil k steni, da presodi svetnika božjega z očmi, bo li dobro, kakor ga je napravil, se mu je zazdelo z mučno nedvomnostjo, da je apostol v teh hipih vse, vse lepši, nego bo čez tedne v oltarju.

K poldnevu se je dvigalo solnce: na gosto so znojne kaplje pokrivale Tomaževo čelo. On pa jih ni čutil, razen kadar je zdrknila katera izpod črnih kodrov preko lic in je kanila na tla.

Ako se je takole zaljubil v delo, mu za nič na svetu ni bilo nehati; sukal je nože in pile, in je nabijal s kijcem po dletu, boreč se z lipovino za svoje čiste in veličastne obraze, dokler ni zatonil dan, toliko časa, da je naposled odložil orodje, sklenil roke in pokimal s tihim zadovoljstvom:

Digitized by Google

»Tako, zdaj je storjeno . . . Ja reči ni, da bi bilo napak!«

Lep in visok je bil Tomaž Krševan, vitke, nekoliko prešibke postave, in mlad še takorekoč. Nisi mu mogel ceniti starosti po brkih, ker si je bril obraz; a vsakdo je rekel, da mu ni nad trideset let. Imel jih je sedemindvajset.

Doma ni bil iz tistih krajev, bržčas ne. Kje se rode med nami fantje s tako zagorelo poltjo, s črnimi kodrastimi lasmi in z očmi, temnimi in globokimi, kakor dva brezdanja bajarja v gozdni globeli?

Tam doli nekje na Dolenjskem so ga bili našli na Martinovo, ko je bil semanji dan. Lepo zavit je ležal v jerbasu tik ceste in je milo plakal, kakor Mojzes, ko ga je zaslišala faraonova hči. Njega pa ni začula kraljičina, temveč ubog učitelj iz daljne vasice, ki je bil izbral na semnju za hlače in je z rjavim zavitkom pod pazduho in s ponižno ženico ob strani korakal proti domu.

Dobra človeka sta bila učitelj in njegova stara, zadovoljna s pičlim deležem pozemeljskega blagra, ki jima ga je delilo življenje; samo to sta se bridko pritoževala, da jima Bog ne da otroka, dasi ga prosita že sedem let.

Zategadelj sta se silno razveselila najdenčka in sta prosila zanj, da so jima ga dali. Ker se je našel v jerbasu tik malega list, da je še poganček, ga je dal krstiti učitelj na svoje lastno ime, za Tomaža; in ker se je njemu reklo Krševan, je postal tudi deček Tomaž Krševan, ko ga je posinovil.

Narave je bil tihe in zamišljene, zagonetke so mu spale v pogledih. In ko je pričel pohajati šolo svojega rednika, najdalje med vsemi tovariši ni znal poštevanke, zakaj rajši nego se učit, je hodil na brdo gledat gra-

Digitized by Google

dove in zmaje v oblakih in plamene večera ali pa k ilovnici, kjer je gnetel iz blata prečudne možičke in konjičke. Govoril je rahlo in malo, razposajene družbe ni iskal, že tiste dni je ljubil samoto.

Učitelju je bilo izprva težko videti, da fant ne bo za študiranje; žal mu je bilo nade, da s skrbjo in z žrtvami napravi iz Tomažka gospoda, ki mu bo v čast in v oporo na stare dni življenja.

Stara pa, ki je imela dečka skoro rajši nego moža, ga je tolažila, da je Tomažek dobro dete in sila usmiljenega srca.

»Še muha se mu smili,« je zatrjevala. »Če ne za eno, bo za drugo; ali morajo biti vsi sami gospodje?«

Prišlo je, da so jo ubirali gospod župnik nekega večera mimo ilovnice; kakor po navadi, je Tomažek zopet čepel pri svoji igri, za vse drugo slep in gluh, le v ilovico zamišljen. Tla so bila mehka, svečenik je stopal rahlo in oprezno; deček ga ni slišal in se ni ozrl.

Pa kaj si je bil umislil? Celega Adama je bil napravil, kakor Bog stvarnik v zgodbah svetega pisma, malo manjšega seveda, da bi ga bilo laže prenočiti in da se mu ne bi postavil po robu: polovico manjšega od sebe.

A kdo popiše Tomažkovo začudenje, ko je bil trudapolni posel storjen? Da trdovratni mož prsti ni vstal in se ni izpremenil v svoji lenobi, to še ni bilo ravno najhujše zlo . . .

Ko pa so gospod Ignacij Benja dospeli v njegovo bližino in so videli bogokletno početje, da hoče oponašati Gospoda, so se silno razsrdili v svojem srcu in so mu med njegovim obupnim krikom izruvali veliko število las.

Digitized by Google

»Ali ne pomisliš, da je greh proti svetemu Duhu? Pa še do pičice takšnega je naredil, nemarnost grda, kakršen je... Kdo ti je ukazal, delati mu tisto tam? Fej te bodi!«

In sami pri sebi so se začudili nagemu možu, zakaj udje so mu bili prav prešteti in napravljeni dobro in podobno. A vseeno so ga zmečkali z nogo. Nato pa so razodeli Tomažku, da niso več hudi in da mu odpuščajo, ter so ga peljali k učitelju Krševanu.

»Slišite,« so rekli, »vaš poba ni karsibodi! Podobarstva ga dajmo učit, kadar poraste, ako bo priden dotlej. Kdo bi si mislil, da ima talent, kujon?«

Od tistega večera so nahajali Tomažkovi umotvori več milosti pred ljudmi; in, rekel bi, vsak dan so prihajali lepši. Ko pa mu je bilo trinajst let in je prinesel župniku za god tako lepo Mater božjo, iz lipovine izrezljano in poslikano, da je župna cerkev ni premogla milejše, so sedli gospod Ignacij Benja k mizi in so napisali pismo slovečemu podobarju, ki je živel tam daleč nekje v tirolski deželi.

K njemu se je odpravil deček malo tednov kasneje, da se izuči v svoji umetnosti. Tisti dan ločitve je poslednjikrat videl svoja rednika. Kajti čez dve leti, ko je pisal učitelju Krševanu, da hoče v Monakovo na umetniško akademijo, je prejel od njega odgovor, poln velike žalosti in obupa.

Rednik mu je sporočal, da je ravnokar jesen položila mater pod rušo. Pravzaprav pa mu mora razodeti, da niti on, niti ranjka, nista njegova roditelja, kajti bilo je tako in tako. Ako je v njegovo srečo, naj le gre, kamorkoli ga žene duša; denarja mu sicer nima dati, pač pa mu pošlje on svoj blagoslov, in gospod Benja isto, s presrčnim pozdravom in z dvema desetakoma za priboljšek.

Digitized by Google

Po zraku je pridrhtel glas zvona, prvič, drugič in tretjič. Še četrt ure je bilo do poldneva.

Malodane gotov, je stal sveti Ivan pred Tomažem, veličastnega lica, s knjigo v roki in z orlom pri nogah, vsaka ped cel apostol. Kipar si je oddehnil, zapalil je pipico, prekrižal roke in je stopil k oknu, da so plavale sinje meglice dima s krepkim vonjem izpred njega na vrt.

Zaškripala so vrata.

»Kako je, fant?« je zaklical glas gospoda Benje. Tomaž Krševan se je okrenil, zakaj župnik je bil prestopil prag in se je približal njegovemu delu. Star je bil, in vendar nikdar slabe volje; čisto beli so bili lasje, kolikor mu jih je gledalo izpod črne čepice, toda vesel je bil njegov glas, dasi je trepetal.

»Dobro je tvoje delo, Tomaž,« je dejal od srca in ga je potipal po rami. »Vsa vas ni toliko vredna, da bi iztržili zanjo, kolikor zaslužiš. Zares, moje veselje si, zdaj na stara leta, Bog te blagoslovi! Vidiš, nas eden ne sme imeti sina, da bi se ga radoval; ta pravica se neha v sredi med tistima dvema orjakoma pred vrati lemenata. In povem ti zaupno, da ga jaz prav za resnico nimam. Pa da ga imam, kdo ve, ali bi ga bil tako vesel, kakor sem tebe.«

»Ej, ne bo sile, ne bo,« je rekel Tomaž nehote in se je ponižno namrgodil. Toda mehke so bile njegove oči, ko jih je našel pogled gospoda Benje.

»Pa nič ne pogledaš k meni,« je nadaljeval župnik. »Sam sem, dolgčas mi je, starcu: molim brevir, in si belim glavo o župniji in o gospodarstvu ... Toliko je še skrbi, preden odpočijem za zmerom. In kmetje hodijo venomer, ta ima nekaj, drugi — drugo na srcu ... Ti pa delaš in delaš: krepak nisi, razgrel se bodeš in prehladil, škodilo ti bo! Ah res, to sem

Digitized by Google

ti hotel povedati: dva gosta imamo danes pri obedu ... Vidiš, saj ti nisem mogel povedati, ko nič ne pogledaš k meni! Stara gospa je, in njena mlada hči: gospa Magistrova iz Trsta in njena Ana. Posestvo imata tukaj in ga bosta prodali, jima nekako ne sodi . . . Veš, mislim si, nemara ni vse v redu; kdo ve? Ampak hči, Ana, je kaj zalo dekle . . . Že pred dvema urama sta bili tu: ali jih nisi slišal s hodnika? Seveda, ti ki si vedno pri delu! Povabil sem jih, kaj hočeš: drugod po vasi je slaba postrežba, in dolgočasili bi se; naposled je tudi nama prijetno, da pride tuj človek in prinese kaj novic; ta pusti kaplan itak nič ne zine ... Strašen človek, to! . . . Mislil sem nate, da se porazvedriš . . .«

Župnik je govoril z mirnim, lagotnim starčevskim glasom, in z lepo svetlostjo so se premikali njegovi pogledi po kiparjevem obrazu. Tomaž Krševan je vzel pipo iz ust, držeč jo v pesti, in je s palcem potlačil pepel.

»Kako jima pravite?« je izpregovoril kar tako. »Gospa Magistrova in — Ana?«

»Ali jih poznaš?« se je razveselil gospod Ignacij Benja.

»Nič jih ne poznam, samo tako sem vprašal. Ime se mi je zdelo nenavadno . . .«

»Ah, mislil sem!« Župnik se je obrnil proti oknu. »Glej, že prihajata, brž poglej!«

V tistem trenotku je zazvenel preko vrta droban dekličji smeh. Župnik se je umeknil za šipo, Tomaž pa je previdno pogledal, gledal, oprl se je z obema rokama ob podoknik in je zastrmel. Med živahnim pogovorom sta prihajali ob vrtnem plotu postarna gospa in vitko, zlatolaso dekle kakšnih dvajsetih let, Magistrovi. Ana je držala v roki polno poljskih cvetlic in

Digitized by Google

je gibala z njimi; zgolj življenje je nosila s seboj, njen obraz pa je bil čudovite lepote.

»Kaj, ali ne bo prijetna družba?« je vprašal gospod Benja s šegavim usmevom.

Tomaž Krševan je še vedno gledal. Zardel je in ni rekel ničesar. Takrat pa mu je župnik položil roko na lase, nasmehnil se je še bolj dobrohotno nego prej, in je dejal tiho in blago:

»Ej, vi mladi ljudje!«

In je šel. Pri vratih se je okrenil:

»Pa pridi kmalu za menoj, obed bo skoraj na mizi; Katra se je morala danes požuriti. Slišiš, kako jezno ropoče z lonci?«

Ko je bil kipar sam, se je vzravnal, kakor v sanjah, in je rahlih korakov stopil k omari. Odklenil jo je in je postavil iz nje na mizo prelep umotvor. Bila je doprsna soha krasnega dekleta s plavimi lasmi, velikih, sinjih oči in z ustnicami, kakor dva podolgasto brušena rubina. Deviški vrat je bil gol in bogato oblačilo se je v čistosti vlegalo sredi prsi navzkriž, speto z opalno zaponko. Na laseh je počival diadem iz biserov: ali je bila podoba princese iz pravljic?

Tomažu Krševanu je bila več, nego podoba princese iz pravljic. Ženske, da bi jo resnično ljubil, dotlej ni bil našel širom sveta, neutešeno je bilo njegovo hrepenenje. V tihih in samotnih urah je bil nekdaj ustvaril to soho; vzel je lepoto vseh, ki so mu bile darovale sladkih trenotkov, in jo je posvetil z vsem, česar ni bilo v njih. Tako je nastala njegova princesa. In ko je bila gotova, si je dejal v svoji duši:

»Takšna bi morala biti, da bi ji dal srce.«

Ali ve kdo na svetu, kolikokrat se je zatapljal v njeno krasoto, kadar je bil sam s seboj?

Digitized by Google

Zdaj je stala soha njegove princese na mizi; skozi okno je vejalo od rož. Tomaž jo je gledal in je sklepal povešene roke. Tih je bil njegov smehljaj, neslišno, kakor v sanjah, so se mu premikale ustnice. In nekaj žarkega, čimdalje silnejšega, čimdalje slajšega je plamenelo v njegovi duši.

Trpko in s pomilovanjem se je zdajci ozrl na svetega Ivana.

Zakaj njegova princesa je bila čudovito podobna gospodični Ani Magistrovi.

II.

Tomaž in Ana.

Štirinajst dni je bilo preteklo, odkar sta si Tomaž Krševan in gospodična Ana razodela, da se ljubita in da jima drugemu brez drugega ni živeti na svetu.

Gospa Magistrova se je bila med potjo prehladila; popadlo jo je trganje in ji ni odleglo do četrte nedelje. Župnik Benja je dal damama v prostornem župnišču lepo sobo na razpolago. Majhen balkon je bil spredaj ravno nad oknom Tomaževe delavnice, z njega pa solnčen razgled čez celo okolico, čez polja in čez sela, skrita v zelenju, tja do dalje, kjer so sineli porastli hribi. Dokler se materi ni poboljšalo zdravje, sta ostali, zdaj pa sta imeli oditi, že jutri zarana.

Najsi je gledala skozi okno še tolikanj lepote, vendar zlatolasi Ani ni dalo ždeti pri materi v zaprti sobi. S Tomažem sta postala že prvi dan dobra znanca; tihi kipar, ki je bil tako nekako ves po tej svečani skromnosti kmetiškega življenja, se ji je omilil tisti hip, ko ga je zagledala; ljubezen ga je storila še bolj rahlega in nežnega v občevanju, in s svojim prizadevanjem, da stori in reče vsak trenotek le to, kar je

Digitized by Google

njej prijetno, si je osvojil njeno srce, preden je sama vedela, kaj se je zgodilo.

Gospa Magistrova je bila neprestano doma; pletla je, z dolgočasjem je listala po starih ilustrovanih časopisih, ki jih je bil kdovekdo zanesel v župnikovo nabožno knjižnico, tarnala je nad bolečinami in je kramljala z gospodom Ignacijem Benjo, ki je tuintam pogledal k njej. Včasih je prišla tudi kuharica Katra; žensko sočutje je premagalo prvotno jezo, s kakršno je vrla in priletna devica pozdravljala vsakogar, kdor je prišel kalit udobno enoličnost župnišča.

Zato sta se gospodična Ana in Tomaž Krševan tiste čase kaj mnogo izprehajala; nihče jima ni branil. Dekle še ni bilo videlo kraja in je prišlo h kiparju s sladko prošnjo, naj ji razkaže, kar je tukaj videti lepega, da ji ne bo dolgočasno.

In Tomaž jo je peljal na brdo, kjer je od starodavne kapele segal pogled tja do daljnega mesta, kadar ni bilo megle in soparice v zraku; povedel jo je k razvalinam gori nad vasjo, k porušenemu jezu, kjer je šumé uhajala voda iz zelenega tolmuna skozi špranje v mahovitem tramovju, lovil ji je postrvi in rake, ki jih je ona izpuščala, češ, da se ji smilijo, in jo je vodil k šepastemu stricu Martinu, ki je znal najlepše historije, kar so jih pomnili o davnih časih in o bivših ljudeh tu naokoli.

Ta večer sta sedela nad jezom. Temnilo se je zrcalo vode, zvenel je let komarjev nad površino, ribe so se pljuskoma metale za mušicami v zrak.

Rahla vonjava je šla od njenih oblačil; kipar se je igral z njenimi prsti in je bil umolknil, zakaj težka mu je prihajala misel, da bo zdajci konec te zlate ure in da potem nič več ne bo nobene.

Pa je rekla gospodična Ana:

Digitized by Google

»Ti . . .«

Tomaž Krševan je dvignil glavo; bolest je bila v njegovih očeh.

Ona ga je razumela; prijela ga je z obema rokama za glavo in jo je pritegnila k sebi, da je lezla v njeno naročje z obrazom navzgor. Sklonila se je čezenj; on je zaprl oči in je začutil dvoje vročih ustnic, ki so se doteknile njegovih in so se zasesale vanje, kakor da ni nobene ločitve več.

Trepet je prihajal v njegove ude. Prešinilo ga je z bliskom, da je planil kvišku in jo je krčevito objel čez pas.

Prestrašila se je Ana, pa Tomaž Krševan ji ni dal govoriti; privil jo je k sebi in trosil ogenj poljubov, kakor še nikdar ne, tem brezumneje in tem obupneje, ker še ni bil opravljal takšnega slovesa.

»Kako si čuden nocoj!« je dejala Ana tiho, ko je Tomaž nehal in je v padajočem mraku poiskal njenih oči.

»Nisem čuden, Ana; zakaj praviš, da sem čuden? Če bi imel siromak zaklad v daljnem kraju, sam pa bi bil priklenjen doma in ga ne bi mogel čuvati, ko bi mu davile skrbi srce; ti bi umela, da se žalosti, pa ne bi rekla, da je čuden.«

»Moj Bog, Tomaž, takšna ločitev ni na veke; ti pa govoriš, kakor da se vidiva šele po smrti, ali pa sploh nikoli več. Pisala si bova, jaz tebi, ti meni, kadar nama bo polno srce; mislila bova drug na drugega in se bova ljubila čez hribe in doline, kaj ne da, Michelangelo ti moj?«

»Morda!« je dejal Tomaž bridko, dočim so se njeni prsti poigravali z njegovimi lasmi, da so ga zlati obročki na njih hladili po čelu. »Toda povej mi, zakaj ti je bilo vse dni toliko do tega, da skriješ najino

Digitized by Google

ljubezen pred materjo? Vidi se mi, ti veš, da si sanjala zgolj prelepe sanje: sanje, ki so ti zmogle dušo edinole v tej samoti, kjer si našla človeka, njej podobnega in odkritosrčnega, in nič gizdalincv, da bi se laskali okrog tebe. Storila boš, kakor človek, ki se prebudi: zmane si oči, začudi se svojemu snú, veseli se ga nekaj časa in ga pozabi. Ana, pozabila me boš, preden mine mesec, mi bo tuje tvoje srce, in še jezila se boš nanj, da me je ljubilo.«

»Nikari, duša ti moja,« je vzkliknilo dekle z muko. »Poljubi me, in nič ne govori, lepše je tako. In poslušaj . . . Zakaj da sem skrivala naju ljubezen? Zame ni taka, ki misli, da se mora brž postaviti in razglasiti pred ljudmi. Hotela sem imeti te zlate minute za naju, čisto za naju, med nama in samo za naju. Najlepše so, pa naj bi nama jih kalile tuje oči in tuje misli? Zakaj, ne le rodna mati, še Bog je med dvema zaljubljencema odveč. Ostalo pride dovolj zgodaj . . . In tisto ostalo se bo razumelo ob sebi v navadnem ozračju, kamor odhajam zdaj; njegovega diha pa nisem marala zanašati v to svetišče.«

»Tako je!« si je mislil kipar v bridkosti. »To je ravno tisto, da me bo pozabila. Če je že naprej razločala svojo ljubezen, kakršna je zdaj in kakršna bo kmalu, že jutri večer, potem . . . Gorje, kadar začno ženske modrovati o svoji ljubezni!«

»Ana!« je izpregovoril naenkrat. Hrepenenje in bolečina sta se borila v njegovem glasu s strastjo, in čudno je zategadelj udarila beseda v molk, ki je bil zavladal med njima. »Ana, ne prosim te ničesar. In ničesar mi ne obljubi, niti tistega pogleda ne, ki bi ga darovala beraču na cesti . . .«

Dekle je obstrmelo.

Digitized by Google

»Kaj ti je, za božjo voljo? Kaj govoriš, kakšne so tvoje čudne misli?«

»Takšne so, kakršne mi je imeti prav in dobro,« je odgovarjal Tomaž Krševan, držeč jo za obe roki in zroč ji iz tesne bližine resnobno v oči. »Bolj so takšne, nego slutiš; čez mesece mi morda pritrdiš ... Ana, ako se mi izneveri tvoje srce — ne, torej oprosti — ako se ti nenadoma zjasni: vse, vse je bilo le čar te samije in nič več ne more biti takih besed med nama . . . takrat, glej, Ana, mi piši odkrito. Odkrito mi povej, le varati me nikari. Ti mi boš povedala po resnici in pravici, jaz pa bom miren in potrpežljiv, in, če ne bom srečen, bom vsaj vesel, da si srečna ti. Prijateljski, ali vsaj ne sovražno, se boš včasih spomnila name, tako da tega spomina ne bo treba ukrasti tistemu, čegar boš ... In tvoj nekdanji samotar Tomaž Krševan, o katerem živa duša ne bo znala, da si ga obdarovala s poljubi, kakršnih ni prej dobil in jih ne bo jemal od nobene druge, bo vedel, ali vsaj mislil si bo, da se ga spominjaš. Njegove misli bodo poklekale pred tebe v tihih, lepih trenotkih, ne plameni strasti, gorke bodo in pobožne. Zakaj dobro dé človeku, ki je našel mnogo luž na svoji cesti, da nosi v duši svet simbol, ki se ga oklene, kadar mu je težko živeti. In če boš hotela, ti bo pisal par vrstic, pokornih in spodobnih, brez tiste retorike, ki je banalna dovolj, da jo more ponarediti vsak zaljubljeni študent, ako je čital romane. Ti veš — ali če sama nisi izkusila, te tudi jaz ne naučim, da so reči, prelepe za besede: nežnim krilom metulja so podobne, ni prav, ni dobro, prijemati zanje. Kaj ne? In, kadar bom delal, bom mislil nate; lepša mi boš od mojih madon, čistejši od mojih angeljev mi bo o tebi spomin: ti boš moja Vittoria Colonna, in jaz, če boš hotela —«

Digitized by Google

»Michelangelo!« ga je s tihim smehom prehitela Ana. »O, ti moj neumni Michelangelo! Daj, da te poljubim, norček ti moj! Kako nespameten je: ti ne poznaš samega sebe! Ne poznaš se, ker ne veš, da niti tebi, niti komurkoli drugemu ne bi ostala Vittoria Colonna, ako bi prišlo, kar ne bo: da bi se dala drugemu, nego tebi. Ni jih, takšnih Vittorij! To so zgolj pravljice o Vittorijah Colonnah, in zapisali so jih menihi in veli starci, ki so jim bile prašne izbe božji svet, in ki niso vedeli, kaj je ljubezen. Pomiri se, fant: tudi Michelangelov ni na svetu, ali pa so, a ne vedo, kaj je ljubezen . . .«

Ozrla se je v nebo; nad gozdom je dogoreval zapad, preko griča se je nosil ave. Zvonik je držal svoj križ nad drevesa in je temnel, nad njim pa je visel krajec med dvema oblakoma. Prihajala je pozna ura; že davno bi se bila morala vrniti k večerji.

»Mamá bo v skrbeh,« je rekla Ana kratko in s težkim glasom; Tomaž se je spomnil, da je to poslednji hip. In ko je ona vstala, ji je objel kolena, poljubljajoč jih skozi nežno krilo; Ana je začutila gorko in mokro od njegovih lic na svoji polti.

Po cesti so se privlekli zoprni koraki starega človeka: bila je sloka Jera, z butaro na rami. Videla jih je skozi grmovje, pa je povesila oči, da se ne pohujša nad nečistim početjem . . . Kaj bi rekli k temu gospod župnik? Zares, bogoljubno bi jim bilo razodeti . . . A kako? Naravnost je malo sitno . . . Ej, že ve: v soboto se hoče izpovedati slabih misli, ko je videla tointo . . .

»Pojdiva!« je rekel Tomaž gluho. In nemo, brez besed, sta stopala proti domu, le njuni prsti so se objemali. Pri župniškem vrtu pa je Ana obstala in je rekla, kakor iz sanj:

Digitized by Google

»Ti! . . . Če bi vedela, da ne boš hud, nekaj bi te prosila. Daj mi tisto svojo princeso s seboj . . . Nate bom mislila pred njo, ti pa —« umolknila je za hip, nato je nadaljevala: »Ti pa boš tako kmalu imel drugo, če jo boš maral . . .«

»Samo to!« je vzkliknil Tomaš Krševan. »Kri bi ti dal, ti moja zlata roža, če bi jo hotela. Kaj mi hoče mrtvi les, ko nosim tebe v srcu?«

Veža je bila svetla: nad vrati, skrita prišlecema, je visela petrolejna svetiljka. V družinski sobi je šlo kramljanje in ropotanje žlic, zgoraj pa sta se razgovarjala gospod Ignacij Benja in gospa Magistrova, ki je hvalila župnikovo gostoljubnost.

Soj luči je pal gospodični Ani na zlate lase in na obličje, ko je prestopila prag. Tomažu se je zazdela kakor kraljičina, ki se odpravlja v deželo zmajev in obrov, in tako nepopisno mu je prišlo v duši, da bi jo bil zgrabil z obema rokama, objel jo, stisnil jo k sebi in zbežal z njo kdovekam v šumo, v divjo noč.

Drugo jutro so se razslovili. Ana Magistrova je vzela s seboj Tomaževo princeso, Tomaž je obdržal njen poslednji pogled in poslednji pritisk njene roke, da ga niso videli, ki so stali naokoli.

Ko sta dami sedli v župnikov vegasti koleselj, je nenadoma obšla kiparja misel, da mora biti čuden videti v prepadeni obraz; s silo se je obrnil nazaj in je naglo odšel v delavnico. Vrata so se škripaje zaprla za njim, le skozi okno je slišal, kako je hlapec udaril z vajeti in doložil z bičem, drdranje voza in glas gospodične Ane, ki je klicala gospodu Benji:

»Zbogom, zbogom! In hvala za vse!«

Vleklo ga je k oknu, kakor tisoč verig. Z obema rokama je zagrabil apostola Ivana za lesene rame; in

Digitized by Google

zdelo se mu je, da se z njim vred maja, da se nagiblje in se hoče podreti proti oknu.

Tiho je bilo zdaj, le tuintam so v daljavi odskočila kolesa na kameniti cesti. Tomaž se je brezizrazno ozrl v svetnikovo lice, samo da se zbere in da ne bo imel v duši tega, kar jo sedaj navdaja s kalno tesnobo. In glej, tako jasno in kruto mu je prišlo v zavest, da trepeče na tem veličastnem obrazu, ki sta mu nadahnenje in pobožnost zarezala slednjo potezo, grda in ostudna laž, njegov nezačuteni jarem nekdanjih dni, ki zdaj tišči na njegove misli in na njegove rame, na vse, kar nosi ime Tomaža Krševana.

Izpustil je kip in je planil k oknu. Prepozno! Zunaj so cvetele rože, topla vonjava je prihajala od njih, raztegale so se grede s cvetlicami in zelenjavo, nad njimi pa drhteči sinj, in vsenaokrog je bila tišina.

Tistikrat je stopil v sobo gospod Ignacij Benja.

In čudno je bilo videti starčka: nič več se mu ni smehljal obraz, skrb in sočutje sta bila v njegovih očeh, ustnice so se odpirale, kakor da ne vedo izpregovoriti. Postal je pred kiparjem, ki se je bil obrnil k njemu, dokler ni dvignil povešenih pogledov. Nato ga je prijel za roko, rekoč:

»Kaj je s teboj, fant? Zakaj si odšel in nisi počakal zadnjega slovesa? Začudila se je gospa Magistrova in gospodična Ana je zardela . . . Tomaž s teboj ni v redu! Nekaj mi imaš povedati, kaj ne da? Tu stojim, in te poslušam; če nimaš, pa oprosti starcu . . .«

Tomaž je uprl dolg pogled v njegovo lice. Nato se mu je dal brez volje odpeljati k staremu usnjatemu divanu, ki je stal ob senčni steni pod slabim, orumenelim posnetkom Ghirlandeja. Sedel je poleg gospoda Ignacija in je pričel svojo izpoved.

Digitized by Google

Izprva se mu je tresel glas in je zastajal. Težko in sitno mu je bilo; a polagoma je začutil, da ne govori spoštovanemu človeku, niti ne prijatelju, temveč zgolj živim ušesom, ki z mirom predsmrtnih dni poslušajo in ne bodo sodila v svojem umu, ker vedo iz morda nikomur razkritih davnin, da mora biti tako. In lažje se mu je bilo razodeti.

Župnik je poslušal, kakor je bil vajen v izpovednici. Držal je blede, vele prste čez obraz, in se ni genil, niti ni izpregovoril; sedel je nepremično in nemo kakor kip.

Ko je Tomaž Krševan povedal vse, se je čutil svobodnejše in mirnejše duše. Gospod Benja pa ga je pogledal z resno dobrohotnostjo:

»In zdaj mi povej: ali si imel ob prvi svoji besedi željo, da ti svetujem?«

Tomaž je pošteno odkimal z glavo.

»Vidiš, tudi jaz menim, da ni potreba. Karkoli bo, vprašaj svoje srce in zabičaj mu, naj se ne zlaže: po tem, kar ti poreče, ravnaj. Fant, Bog ti daj srečo, ki je iščeš; pa če ti ni namenjena, ne zabi, da ni bremena, ki bi ga mož ne mogel nesti: tvoje srce je rakev, dovolj velika za celi svet.«

Nato je župnik vstal in je pustil Tomaža samega s seboj.

Ko so bili vsi svetniki že izklesani in so v barvah in v lepoti čakali posvečenja, v deželo pa je jesen metala orumenelo listje, svoje neme cekine, takrat je prejel Tomaž Krševan od Ane poslednji list.

S hrepenenjem je vdehnil vonj parfema, ki mu je bil še tako dobro znan, poljubil je ime, ki ga je bila zapisala na koncu, in je čital:

»Michelangelo moj!

Digitized by Google

Toliko ti poljubov, kolikor si mi v zadnjem listu napisal črk! In nikari obupavati nad tem mojim pismom: poročam ti namreč, da me hoče mamá omožiti — ne stresi se pred besedo — z bogatim mesarjem, ki živi zdaj kot zasebnik in ki je gledal za mano že v časih, ko sem nosila še kratka krila.

Saj sem ti pravila, zadolženi sva še izza časov, ko je ranjki papa v svoji lahkomiselnosti potratil mnogo več, nego je bilo prav in dobro za naju; polom ni daleč, upniki kanijo hude reči. Vidiš, in zdaj bi mamá seveda zelo kazalo, da me uklene v zakonski jarem: mesar je bogat, najina zadolžena hiša bi mu ne bila prestrašna dota, jaz bi živela kakor grofica, in mamá bi mogla umreti, kjer se je rodila.

Premisli, zlato moje, ta položaj: mamino rotenje in plakanje, kadar mi uide trpka beseda tudi še vse bolj neprijetni prizori — na eni strani, na drugi pa moje nasprotno in najsvetejše mnenje, da mamá naj vzame svojega mesarja sama, ako jo veseli . . . zakaj jaz hočem biti tvoja, samo tvoja, ali nikogar.

Zatorej sem sklenila, da ti pišem takole:

Ako ti nič ne brani, odpravi se in pojdi naprej, kamorkoli, samo da je nekoliko dalje odtod, pa nama pripravi skromen kotiček, kjer bom mogla živeti s teboj — ker ni drugače, proti materini volji. Kajti to, da bi te ona sprejela za zeta, ko ima na razpolago bogataša, je pri njenem značaju izključeno, izprevidela sem. Ko najdeš tak kotiček, me pokliči: pojdem, pa če je treba, na konec sveta.

In, kar bi te zadrževalo, tisto žrtvuj meni, ali pa reci, da ne moreš. Bojim se, da mi poči glava od mojih muk; nekako jih moram končati. Ali me ti pokličeš k sebi, ali pa mi preostaja izbira med mesarjem in

Digitized by Google

med morjem, ki sta enako bližnja, enako vabljiva. Lahko si misliš, s čim pričakujem tvojega odgovora.

Kako pa je tebi, Michelangelo? Če se ti ne bo preveč mudilo, piši mi še enkrat, da me ljubiš: tako, kakor si mi povedal v utici na vrtu gospoda Benje . . .

Vidiš, srce moje, da te nisem pozabila, in da nama ni usojena bridkost, igrati Vittorijo Colonno in nje nesrečnega ljubimca, samo če ti hočeš, zakaj s tisočernim hrepenenjem misli vsak trenotek nate tvoja

Ana.«

Ko je Tomaž Krševan prečital list, ga je navdala tesnoba, ki si je ni mogel razložiti, izvirajoča iz nečesa, kar se je bralo v tem pismu med besedami. Šele mnogo kesneje mu je postalo jasno, kaj je bilo tisto z bridkostjo zastrupljeno, česar Ana ne bi bila smela izdati in ne častiti.

A predvsem ga je popadla mrzlična želja, da stori po njeni prošnji. Stopil je par korakov semintja, da bi ga minila razburjenost; nato se je napravil k župniku, ki je v svoji sobi molil brevir:

»Gospod župnik, moje delo je gotovo. Ako je vam po volji — meni se hoče jutri odtod.«

»Že zdaj? Tako naglo?« Starec je osupnil, položil odprto knjigo na mizo, vstal in si je snel naočnike. O Ani od tistih dob nista bila govorila. »Pa kam si namenjen, za božjo voljo?«

»V Monakovo pojdem.«

»Dolgo pot si si izbral . . . Rad bi te še imel pri sebi; a ti že veš, česa ti manjka,« je dejal gospod Ignacij Benja in kratek, vprašujoč pogled je šinil iz njegovih oči po kiparjevem obrazu; Tomaž je čutil, da mu je premeril dušo.

»Tomaž,« je nadaljeval svečenik, »če misliš, da bo prav, pa pojdi, spremljaj te Bog. Denar je pripravljen,

Digitized by Google

tu je pobotnica, da jo podpišeš . . . Ampak — name ne pozabi popolnoma: rad bi te še kdaj pogostil, preden me tam gori povabijo na svatovanje. In če pripelješ še koga s seboj — ali dva,« pri teh besedah je šel rahel usmev čez lice gospoda Benje, »sprejmem jih z tisto radostjo, kakor tebe samega.«

Nato je stopil k pisalni mizi in je z drhtečo roko naštel pred Tomaža kupček bankovcev, plačilo za njegovo delo.

Tomaž je še tisti večer brzojavil Ani, da stori zanjo vse, in da ji obenem piše daljše pismo. Dolgo in naglo je bilo tisto pismo, polno ljubezni, ki ji ni utegnil meriti besed. Pozno popolnoči ga je končal in zapečatil.

Dva tedna kesneje je imel v Monakovem pripravljen prijazen atelier in dve sobici poleg njega, skromno, a prikupljivo opravljeni, in je čakal, kdaj mu Ana piše, da naj ji pride do Inomosta naproti. Poiskal je bil svoje prejšnje znance, ki so se čudili in radostili, in v svojem veselju jim je bil vsem povedal, kdo pride za njim

Zvečer je bilo. Čez mestne strehe in čez krone gostega drevoreda se je poslavljalo solnce, ko je stal Tomaž pri oknu, s prekrižanimi rokami, in se je kakor v sanjah smehljal od samega srečnega pričakovanja.

Ko je bila že gosta tema, je spustil zastor in je prižgal svetiljko. Ozrl se je po sobi in je zagledal pismo v omarici na vratih, ki ga v mraku ni bil opazil.

Gospod Benja mu je naznanjal z velikim sočutjem in z mučno previdnostjo, da mu gospa Magistrova pošilja zaročno karto svoje hčere Ane.

Tomaž Krševan se je prijel za senci.

Nato je stopil vnovič k omarici . . . Ne, Ana mu ni bila pisala.

Digitized by Google

In mu tudi ni pozneje, vse tiste neskončno dolge dni njegovega čakanja: niti odgovora ne na pismo, ki ji ga je poslal v svoji veliki žalosti, da naj mu vsaj ne prikriva, kako je prišlo in kaj se je zgodilo.

III.

Epilog ljubezni.

Tomaž Krševan se ni vdal misli, ki ga je mikala prve dni po neznosni in zagonetni vesti o Anini zaroki: da bi se vrnil v domovino, stopil sam pred njo in jo vprašal tisto, o čemer je molčala.

Edini pomen bi bila imela ta misel v nemogočem slučaju, ako niti njegova brzojavka, niti njegova pisma ne bi bili dosegli svojega cilja. In, dasi ni tešilo njegovega trpljenja, vendar je jasno in nedvomno stopalo preden spoznanje, da se je zgodilo z Ano to, kar se večkrat pripeti v človeški duši: včasih trudna od trpljenja, včasih samaodsebe, je naenkrat polna studa nad tistim, kar ji je bilo dotlej milo in dragoceno, in to tem lažje, čim manj globoka je bila njena ljubezen; z nepopravljivim skokom se vrže drugam, zakaj proti gnusu ni leka, niti pomoči.

Iščoč tolažbe, se je kipar podal v šumno družbo prijateljev; omilili so se mu kraji, kjer se je sestajal z njimi. Tako se je zgodilo, da je zapil ves denar, ki mu ga je plačal gospod Ignacij Benja za novi oltar, in vse prihranke svojih skromnih in samotnih let, ki jih ni bila premajhna svotica.

Brez dela, v neredu, je običajno sameval njegov atelier, prah je pokril orodje, pajčevina se je napravila po kotih.

Digitized by Google

In, ko se je nekega jutra s težko glavo prevalil na postelji, poln mrkih misli, v njegovih žepih pa ni bilo več beliča, da jih utopi, je zaslišal bedo, ki je stala zunaj in je s koščenimi prsti bobnala po vratih.

Takrat je zbral svojo voljo in se je pričel preživljati z rokodelskim poslom: izdeloval je kipce, kakršni se vrste po oknih umetninarjev, moderni v zmislu snobov, lepi po lepoti banavza, in še druge podobne reči. Medtem je pil kot prej, živel je cigansko življenje, iskal bohemske romantike in je rad preklinjal filistejce in rodoljube.

Bal se je trenotkov samote: takrat je bilo vse živo pred njim, nepozabljeno gorje in propad njegov, krivda šibke volje, premalo silne, da bi se odrekla pogubonosnemu leku.

Še nekaj drugega se mu je bližalo v takšnih hipih: domotožje. In, ker je čimdalje bolj spoznaval, da se je zaman otresati nepreštetih vezi, v katere domovina s sladkostjo in bridkostjo vklepa človeka, pa bodisi najnesrečnejši izgnanec, je nehal s tem, da ni več zatiral v sebi skrivnostnega čara, vabečega njegovo dušo tja dol k bregovom Save.

Eden redkih tovarišev, ki se niso bili odvrnili od njega, mu je prepustil znatnejše naročilo, da je zaslužil par sto mark.

Ravnotiste čase se je imela otvoriti tretja umetniška razstava v Trstu; Tomažu Krševanu je prišlo na um, da se je ozrl po svojih rečeh. Izbral je nekatere in jih je odposlal.

Svetniki niso bili in tudi ne madone; tisti akord v njegovi duši, ob katerem je nekdaj delal za domače cerkvice, je bil izdonel ali vsaj premolknil. Tudi mladostno titanstvo prvih umetniških let, ko je mislil, da mora utelesiti vse veliko in silno, ob čemer so se pred

Digitized by Google

njim razbijali talenti, se mu ni bilo vrnilo nazaj. Njegovo notranje življenje, kolikor ga je še bilo v njem, je iskalo trpkih in krutih simbolov, z brezupno vdanostjo nadahnjenih.

Deževen pomladni dan je dremal nad zemljo, ko je sedel Tomaž Krševan v železniškem vozu in je gledal, kako zunaj brzojavni drogovi orjó po dimu in megli.

Brzovlak je drdral preko Solnograda, premeril je železno pot ob Dunavu in je obstal v avstrijski prestolnici.

Vedi vrag, kaj je prijelo Tomaža, da je vzel na Dunaju vozni listek do Trsta, namesto do Ljubljane. Spomnil se je šele, ko ga je že plačanega držal v rokah; zaničljiv usmev mu je zaigral na obrazu. Toda potolažil se je:

»Nič ne škodi! Razstava je otvorjena, ogledam si jo in poveseljačim s signorinami. Potem je še vedno dovolj časa, da jo uberem h gospodu Benji, in, če se kaj proda, nemara tudi denarja odveč . . .«

Za nemškim ozračjem izarskih Aten ga je prijetno objelo živahno južno življenje pristaniškega mesta. S slovenskimi tovariši je bil malo znan; sam in samcat se je klatil dva dni, koder je bilo dobro vino in lepa dekleta, in prav za resnico se ves ta čas ni spomnil, da je namenjen v razstavo. Venomer ga je gnal temen nagon za veseljem, kakor njemu samemu prikrita potreba, da se je treba omamiti in ubiti davne spomine.

Tretji dan se je napotil v razstavo, nameščeno v treh majhnih dvoranah.

Slike so se tiščale, kipov je bilo malo, slaba luč je padala skozi pretemna okna, in z izrazi zelo neenakih občutkov so hodili gledalci semtertja.

Digitized by Google

Tu je videl Tomaž svoja lastna dela; tudi tista »Desetnica« je bila med njimi, kipec, kjer je v obrazu iztirane hčeri po čudnem naključju oživela njegova nekdanja princesa in njegova še bolj izgubljena Ana.

Med razstavljenimi slikami in kipi je bilo mnogo diletantskih delec, sladko in skrbno narisanih in pobarvanih z mično prikupljivostjo; dokaj hvaležnega občinstva je stalo pred njimi. Bolj redka so bila dobra dela nekaterih mojstrov; spoznati si jih mogel po tem, da so hodili mimo njih.

Samo eden gledalec, možic precej suhega života in malokdaj striženih las, pa je stal pred silnim, svežosti in ubranosti polnim »Grobokopom« tistega Tadeja Smole, ki se je ravno danes pred štirimi meseci ustrelil.

Tomaž Krševan je stopil v tistem hipu bliže, ko se je obrnil tudi samotni gledalec in je glasno obstrmel:

»Krševan, stara sablja! Pridi na moje mučeniško srce, in povej, kako je še kaj pri hiši! Kakšen veter, hudiča, pa je tebe prinesel iz egiptovske dežele, ali koder si se že potikal?«

Bil je njegov tovariš izza akademskih let, kipar Svobodin Otavnik, ki so ga napredkaželjni kritiki radi klicali za slovenskega Rodina. Prijel je osuplega Tomaža pod pazduho, rekoč:

»Daj, da ti brž pokažem, kar je zanimivejšega; vsake posamezne reči pač ne boš občudoval, menim da ne? A? . . . Ampak, kaj, zlomka, te je obsedlo, da si jo primahal v deželo rodoljubov, raca na vodi! Zdaj te sploh par let ni bilo videti . . . Najprej odneseš nagrado za Bleiweisov spomenik, nato rezljaš bogce in angeljčke po kmetih, potem uideš v Monakovo, in kar na vsem lepem si spet doma . . . Vidiš

Digitized by Google

onile zmazek? Še več je enakih, pokažem ti jih . . . Ampak tale reč ni slaba; poglej, kakšna kompozicija! Levo bedro je zarisano, barva je dobra . . . Fant se bo še razvil, če ga ne bodo preveč hvalili. Tako, hajdiva, dopolnjeno je; resnično ti povem, še danes boš zmenoj dobre volje; javna tajnost je namreč, da je tvoja »Desetnica« prodana.«

»Ni mogoče!« se je začudil Tomaž. »Tako kmalu? Tega se nisem nadejal: razstavljenih je mnogo boljših reči.«

»Naj te ne žali ta napačna cenitev tvojega dela,« ga je sarkastno potolažil Otavnik, »takšne resnice so malo merodajne. Sicer o tvoji stvari ne pravim, da bi bila slaba . . . Ampak tisto zaradi kupca sem se ti ravnotako malo zlagal, kakor če bi rekel, da ti ga ne privoščim . . . Sluga sem, gospod doktor! . . . Dovolite: Tomaž Krševan, to je tisti, ki mi je odnesel kupca — doktor Račigoj, gospod doktor Račigoj, ki ti pove kaj več. Oprostita, gospoda, spremiti moram svojo staro domov . . . Ti, Krševan, kje se dobiva?«

Svobodin Otavnik je odšel, Tomaž in doktor Račigoj pa sta si nemudoma slovesno zatrdila, da jima je njuno spoznanje v veliko in čisto posebne vrste radost. Doktor Račigoj, tajnik razstavnega odbora, je nato hitel razkladati kiparju, da se je oglasil kupec za njegovo »Desetnico«. Videti je bogat obrtnik in stanuje tu in tu.

»Morda se potrudite tja; prosil me je, naj vas povabim k njemu, ako se izkaže, da ste tu, ker zelo želi govoriti z umetnikom samim. Čestitam vam, gospod Krševan; slučaj je bil vendar enkrat glas pravice: vaša skulptura,« ta izraz mu je očividno zelo ugajal, »je za resnico najlepša med vsemi.«

Zamahnil je z roko proti kipu.

Digitized by Google

»Človek kar ne ve, katerega ste bolj posekali: Meunierja ali Rodina . . . Ta grandiozni ritem! Ah, divno, divno!«

Iste besede je bil ta dan govoril že Svobodinu Otavniku, Emilu Rustiji in Zorislavu Tiringarju, zakaj bil je poosebljena vljudnost in žrtve bi ga bilo stalo, šteditи s pokloni.

Čudna radovednost je gnala Tomaža Krševana, da se je nemudoma napotil po danem mu naslovu. V prvem nadstropju skoro nove hiše, stavljene v skvarjenem renesančnem slogu, je pozvonil in je vprašal svežo hišno, ki je pomolela svoj črnolasi laški obrazek izza vrat, če je gospod Pippo doma.

Punca je odšla s kiparjevo karto in je pritekla:

»Gospod Pippo prosi, če izvolite v salon.«

Salon gospoda Pippa je bil opremljen z vsiljivim bogastvom, nekak odsev gospodarja, ki je prišel Tomažu naproti, trebuščat, svetal in zlikan od nog do glave, z debelo zlato verižico od žepa do žepa in blestečimi prstani na tolstih, širokih rokah. Zdravo in debelo lice, stolujoče na ogromnem, čokastem telesu, je pozdravljalo prišleca že oddaleč.

»Veseli me, gospod Krševan, veseli, veseli . . . Ste šele prišli, kaj ne da, šele danes? Včeraj sem vprašal po vas, pa nihče ni vedel, da bi bili tukaj; nihče ni vedel . . .«

»Slišal sem, gospod Pippo, da kupujete mojo »Desetnico« in da želite osebno govoriti z mano?« je kipar prekinil zgovorno ploho njegovih besed in se je spustil v naslonjač, ki mu ga je ponudil gospodar z vso mogočo eleganco.

»Zares, gospodine, zares. Veste, pravzaprav ni moja navada, podpirati umetnost: za to so drugi, ki

Digitized by Google

jo bolje poznajo, bolje od mene. Ampak topot sem dejal: Čemu ne bi? Tako sem dejal.«

»Vsa čast vam za izjemo,« je dejal Tomaž Krševan, da bi nekaj pregovoril.

»Ej, kaj bi tisto! Čast komur gre; komur gre! Ampak napraviti hočem svoji gospe presenečenje, svoji gospe, ali razumete?« Besedo gospa je izgovarjal s posebno naslado, ljubeznivo zibajoč glavo s krtačasto pristriženimi lasmi.

»Aha, gospo imate!« se je nehote izmuznilo Tomažu.

»Da, gospo imam, gospo,« je čebljal gospod Pippo. »Ali ni zanimivo, da je nenavadno podobna vaši »Desetnici«?«

»Res?« je vzkliknil Tomaž presenečen, zakaj čudna misel mu je šinila po možganih.

»Da, nenavadno ji je podobna, nenavadno; samo da ni tako žalostna, temveč bolj vesela; vesela je moja gospa. Veste, gospodine, pravzaprav imam od svoje gospe še drugo soho, ki je takorekoč lepša od vašega kipa, lepša za moje oči: vaš kip je črn in zelenkast, ta pa je lepo pobarvana, vsa pobarvana je.«

»Soho imate?« je zategnil kipar in je napel vse moči, da se mu ni skrčilo lice v ledenem hladu, ki je udaril v njegovo dušo. »Kje pa ste jo dobili? Kdo jo je napravil?«

»Hm,« je dejal gospod Pippo, »tega sam ne vem dobro, sam ne vem. Neki kmet jo je podaril moji gospe, kmetski človek, preprost rezbar na kmetih; kratko preden sva se midva vzela, malo časa prej.«

»Ali mi lahko pokažete tisto soho?« je poprosil Tomaž nehote; gospod Pippo k sreči ni zapazil, da mu glas drhti od razburjenja.

Digitized by Google

»Saj jo vidite, tamle stoji, tamle na kaminu! Kaj ne da je lepša? Ali nimam prav? Ampak ker je ta samo do prsi, vaš kip pa je cel, od nog do glave, sem sklenil, da ga kupim, za presenečenje svoji gospe; tako sem sklenil.«

»Tako, tako,« je dejal kipar z ravnodušnostjo, ki ga je stala silnega napora. Bilo mu je, kakor da mora vsak trenotek bušiti v nor grohot. »Dobro torej, naj velja, gospod Pippo; če je vam prav, je meni tudi.« In dvignil se je pri teh besedah, da brž okrajša razgovor.

Tamkaj, na kaminu obogatelega mesarja, je stala njegova princesa, njegova Vittoria Colonna, nekdaj simbol njegov za vso lepoto in dobroto. Še so bili plavi lasje, kakor takrat, in Tomaž je moral misliti, kako jih gladi živi Ani lopatasta dlan gospoda Pippa; velike in sinje so bile oči, s kakršnimi je morala Ana vsako jutro zagledati ob svoji strani mastni život soproga; in Tomaž je videl v duhu te ustnice, kakor dva podolgasto brušena rubina, na njih pa sirova, široka in mesnata usta človeka, ki je stal pred njim. Vsa velika prevara ljubezni se je lečilno razgrnila pred njegovim spoznanjem, in vsa bolest, ki jo je prinesel s seboj, je bila zdajci le še sram in potrtost, kakršna se loteva človeka nad velikimi, nepopravljenimi grehi.

Začutil je, da ga duši zrak, katerega sope; žarek, ki je padal skozi zastore na mizo pred njim, se mu je zazdel nesramen posmeh; iz daljne daljave pa so mu donele na uho besede gospoda Pippa:

»Prosim, prosim, gospodine, prosim. Da se, žal, pri ceni ne da pobotati, to sem že izvedel. Nekaj sem založil na licu mesta; ostanek vam takoj izplačam, ako vam je drago . . . Takoj vam ga izplačam; izvolite: sto, dvesto . . .«

Digitized by Google

Imel je nabito listnico in jo je skrbno obračal tako, da je kipar videl njeno vsebino.

Tomaž se je bliskoma okrenil na desno: odondot je bil padel pogled na njegovo lice, da je moral strepetati. Takoj na to pa se mu je spačil obraz ob misli:

»Ni me še minila ljubezen do romantike in do vedenja, kakršnega se učimo iz lepih povesti: kakšen je moj opravek z vsem tem svetom? Spodobi se vendar, da se ljudje sramujejo drug pred drugim, kadar so skupaj, ugnali budalost . . .«

In zagabila se mu je roka, ozka bela roka gospe Ane, ki jo je ravnokar videl izginiti med zastorom pri vratih.

»Ne, ne, gospod Pippo,« je odgovoril z jedva brzdano nestrpnostjo. »To nikakor ne gre, prosim vas oproščenja. Pravila zahtevajo, da se izplača kupna svota pri tajništvu; kakor pravite, ste tam že nekaj založili, jaz pa v trenotku ne potrebujem, torej je zadeva v redu.«

»Pa bi ostali pri nas k obedu; obedovali bi z nami. Rad bi vas seznanil z Ano, s svojo gospo; ona silno ljubi umetnost, silno, nepopisno. Pred mesecem dni sem moral pisati Smoli, da je prišel slikat njeno fotografijo po naravi, z oljnatimi barvami, z oljnatimi . . . Ali vam ni mogoče? Res vam ni? Oh, škoda, škoda! Drugam ste obljubili, drugam? Škoda, škoda; obžalujem, da se vam tako mudi, obžalujem . . .«

Gospod Pippo je še govoril, ko so se bila vrata že davno zaprla za Tomažem.

Ta pa je do večera brez cilja blodil po cestah; od zgolj osramočenosti mu je vrvelo v mislih, in zeleni kolobarji se se mu delali pred očmi. Ko se je nekoliko umiril, je skočil v izvoščka, ukazal na kolodvor, in se

Digitized by Google

je vrnil v Ljubljano, ne da bi počakal sestanka s Svobodinom Otavnikom . . .

Kakor slap se je izsipalo ljudstvo od nedeljske maše pred frančiškansko cerkev. Na trgu pred spomenikom je stal Tomaž Krševan in ga je gledal. Lenoba je bila v njegovih mislih in v njegovih udih, in vendar so mu trepetali vsi živci po telesu, bržkone posledica prepite noči.

Njegova duša je bila v tistem stanju, ko se studi človeku vse na svetu: ne le grehi, ki so preveliki, da bi jih mogel objeti izmučeni um; ne le grehi, viseči na zemljo in vse nebo pokrivajoči, temveč vse, vse, kar je v srcu, ne izvzemši najčistejših čustev in najbolj solnčnih trenotkov življenja.

Ženske so prihajale mimo njega in so nosile vonj kadila v svojih oblačilih; poslednji glasovi orgel so še zveneli skozi cerkvena vrata . . . Kako je ljubil bivše dni to dvoje, takrat, ko je v otroški veri sklanjal glavo pred svetotajstvi, in takrat, kadar so ga obkolili dvomi in so mu zasuli pamet v nerazrešljivo mrežo vprašanj! Danes se mu je zdelo oboje smešno in neumno, in videl je, kako se vsi obrazi ljudi spakujejo od škodoželjnosti, puhlosti in hinavstva.

Mehansko je nameril korake proti gostilni, kjer je stanoval. V njegovi sobi ni bilo vroče soparice, ki je zunaj davila mesto; hlad je bil, divan je vabil ob steni, in prijetno se je zdelo misliti in gledati mimo zavese na oknu v daljno nebo.

Tako je storil Tomaž; mislil je in je izmislil, da ni več cilja v njegovem življenju, da ni več ceste v njegovi puščavi. Prst si je položil na čelo, kakor da se je pred težko in morečo zagonetko spomnil davno pozabljene rešitve; prišlo mu je čudno veselo in lahko, nasmehnil se je od same gole radosti.

Digitized by Google

Stopil je k oknu in ga je odprl; sklonil se je na dvorišče in je pogledal: nikogar ni bilo videti, le maček je stopal leno semintja, otepajoč s povešenim repom.

Takrat si je Tomaž Krševan odvezal svileno ovratnico in je začel sukati zanjko. In ko je bila zanjka napravljena, trda in trdna, je hotel privezati drugi konec zgoraj na prečnico pri oknu: stopil je na stol. Pa je hotel vrag, da se je zamajal šepasti stol; Tomažu se je izpodneslo in zmanjkalo mu je tal. Omahnil je, udaril s koleni ob trde robove okna, in je zagrabil v zrak. Padal je dolgo, dolgo; cela večnost je bil njegov padec. In ko je naposled treščil ob tla, je čutil razločno, kako se mu je s prskom razbila lobanja; krvavo je brizgnilo vsenaokrog, zleknil se je z licem navzdol, obe roki je imel pod životom, a noge so mu drgetale v poslednjih krčih. Nekaj težkega in hudobnega mu je pokleknilo na hrbet in na rame. Bila je Tomaževa smrt . . .

Silovito so se pehali jekleni drogovi med kolesi: človeški duh se je bil utelesil v železo in se je z zmagovitim grmenjem obračal na stoterih oseh.

To grmenje je zdramilo Tomaža Krševana, ki je slonel v železniškem vozu, da je odprl oči, planil kvišku iz svojih sanj in je pogledal naokoli.

Ponoči je bilo; svetiljka je brlela pod stropom, par sopotnikov je smrčalo po kotih, tik za vrati pa je slonela malomarno oblečena mlada ženska južnega tipa in se je s prsti dotikala strun na mandolini, ki je slonela v njenem naročju.

Hladen veter je pihal skozi okno; zunaj se je zibalo bežeče drevje, in žvižgi parostroja so se trgali med holmci in so tonili v nebo, ki je bilo polno zvezd in vprašanj.

Digitized by Google

Tomaž Krševan je gledal v sen narave in se je čudil samemu sebi, kako da mu je nenadoma toliko laže pri srcu. Spominjal se je svojih sanj, in je bil vesel, da niso resnica. Kar ga je tiščalo težkega, kar ga je bodlo bridkega, vse to je bilo zdaj nenadoma tako razširilo svoje kroge, da jih niti čutil ni. Kdovekdaj se je zgodilo, kdovekako . . .

Ali je bil to nočni hlad? Ali govorica zvezd, ki so mú sijale skozi dim in skozi okno? Ali sanje mandoline pod prsti črnolase tujke za vrati? Kaj je bilo vzrok, da se je čutil zopet zdravega in dobrega človeka?

Vase je šel popotnik Tomaž in si je dejal: Človek si ne more česa in vendar je sam kriv, ker sam išče svoje bolesti; trga jo, nagrobni cvet, ki klije iz krste pokopane sreče. To je zlo, ki se ga je vrag braniti, dokler samo ne mine . . .

In ni si prikrival, da ga je iztreznila smešnost razmer, v katerih je našel Ano, predvsem pa groteskni soprog, ki ga je bil odtujil njenemu srcu: ves ta gospod Pippo, neumen v svojem bahaštvu, ostuden v svoji fejaški dobrodušnosti!

Hahaha! Ne, ženske, ki hočejo biti večno ljubljene, se ne smejo osmešiti pred nami, ne smejo vzeti diadema iz las!

Morda bi se bil še ugonobil zaradi nje, da ga ni usoda zanesla v Trst: kdo ve? A tako? Zdaj — nikoli!

Razveselil se je zdrave krvi v svojih žilah; skrčil je roke in prste, da so se napele kite in mišice, in jih je zopet razprostrl; zahotelo se mu je dela in znoja. Čutil je, da se vrača h gospodu Ignaciju s krivdo na vesti, toda vedel je obenem, da je kriv najpred pred samim seboj, pa si odpusti, kakor hitro izgine v strunah njegove duše zadnja sled zloglasja.

Digitized by Google

Ko je stopal drugo dopoldne mimo župniškega vrta proti hišnim vratom, se je začudil, da je vse nekako tiho: bivše čase je bilo vse veselejše življenje tod okoli!

V veži ni bilo slišati žive duše, in ta splošni molk je navdal Tomaža Krševana s tako slutnjepolno tesnobo, da je tudi on rahlo in oprezno stopil po stopnicah proti župnikovi sobi.

Obstal je pred vrati, oddehnil si je in je potrkal.

»Ave!« je večkrat odgovarjal gospod Ignacij Benja.

Danes je vladala tišina.

V čudnem strahu je Tomaž Krševan rahlo pritisnil na kljuko in je tiho odprl.

Župnik je ležal v svojem starodavnem naslanjaču; bled je bil in vpadlih lic, in čudno velike so mu bile videti oči, ki so zrle nepremično, kakor bi spal z odprtimi trepalnicami. Odet je bil do srede prsi; na njegovih kolenih je ležal razgrnjen brevir. Gospod Ignacij Benja se ni genil; groza je obšla Tomaža.

Okrenil se je, da bi se umeknil in bi zaprl vrata za seboj.

Takrat pa se je, čudovito tiše nego svoje dni, oglasil gospod Ignacij:

»Pozdravljen bodi, Tomaž!«

S trudom je dvignil roko, a svetla radost je zaigrala na njegovem obrazu.

»Bog te sprejmi sinko! Vendar si tu! Mislil si, da sem že mrtev, in si hotel odtod . . . O, pa jaz sem te videl, preden si stopil čez prag . . . Videl sem te, ko si sanjal na vlaku čudne sanje . . . Videl sem te ravnokar, ko si šel mimo mojega vrta: z roko si nadkrilil oči in si se ozrl po oknih . . . Vedel sem, da prideš, preden udari moja ura; vedel sem, da prideš kmalu, zakaj moja ura je blizu, blizu . . . In veselil

Digitized by Google

sem se ves čas . . . Zdaj rad umrjem . . . Reci, Tomaž: ali si izkusil, da ni zla, ki bi ga mož ne mogel nesti . . .? Nič mi nisi pisal, a jaz že vem . . . Vidiš, kadar pride spet gorje, pa spet potrpi: prav in dobro je tako . . . Tomaž!«

Tomaž Krševan je bil pritegnil stol; ganjen je sedel k starčkovi strani in ga je prijel za roko.

Zunaj so pridrsali ženski brezpetniki s slamnatimi podplati. Vrata so se odprla na špranjo, pokazal se je prestrašeni obraz kuharice Katre.

»Katra!« je vzkliknil gospod Ignacij Benja s presenetljivo zvonkim glasom. »Katra! Zakolji pitano tele! . . .«

In glava mu je padla na prsi.

Bil je mrtev.

Tomaž Krševan je zdajci začutil, kaj je življenje.

Gospod Ignacij Benja je bil umrl, ko se je Tomaž Krševan preporodil.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sirota Jerica.

Novela.

Spisal **Vladimir Levstik.**

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Poldne je brnelo čez siromašne hiše, podobne žalostnim obrazom. Turobne duše so se skrivale za njimi, rezko in mrzlo so zrla okna, kakor oči, nikoli vajene radosti.

Število pešcev na ulici se je množilo; naglo so plujskali koraki, da se je sirovo obuvalo oblivalo z jesenskim blatom.

Samcat in sam je sedel gospod Kuralt v prodajalni. Gledal je vse to življenje, začul je zvon, in tek se mu je oglasil ob vonjavi jedil, ki so dišala iz kuhinje. Vzel je pipo iz ust in je pljunil pod prodajalnik.

»Ti, slišiš!« je zaklical s trdim, neprijetnim basom, poštenjaštva in zadovoljnosti polnim. Tako je namreč nazival svojo zakonsko polovico Emo.

Nič odgovora. V kuhinji je z zamolklim žvenkom padla pokrivalka po liti plošči štedilnika.

Razburil se je gospod Kuralt. Položil je pipo na prodajalnik, vstal je in je stopil k vratom.

»Ti, slišiš! . . . Ali slišiš, ali si gluha?«

»Jezus, Marija, Jožef! Kaj pa ti je, da kričiš?«

Preplašeno lice gospe Kuraltove se je pokazalo med tesnimi podboji. Dolga je bila, suha in slabotnih prsi; bluza ji je ohlapno visela na predpasnik, in njen glas je bil cvileč.

Digitized by Google

»Kaj je z obedom? Ravno pred pol ure je zvonilo poldne, ti pa mečkaš in mečkaš, in se ne bi zmenila, niti če bi vsi pomrli gladu!« je zagodrnjal mož in je vteknil roke pod modri predpasnik, ki se mu je bočil nad životom.

»Bog pomagaj!« si je oddehnila žena s plaho užaljenostjo. »Saj ni kasneje, nego po navadi: vse je na mizi, samo tebe še manjka, da sedeš in ješ. Pravkar sem te hotela poklicati . . .«

»Pa bi me bila! Zakaj me nisi?« se je ljuto odrezal gospod Kuralt. Nato je odprl vrata, vzel je žebljiček iz zunanje kljuke in jo je vteknil v žep; utegnil bi priti kak dedec ali babnica po drva, za pet krajcarjev, pa bi zmotil rodbino pri obedu; oziroma gospoda Kuralta; drugi skoro sploh ne štejejo poleg njega.

Kuhinja je bila velika; prostorna in svetla je bila. Oknu nasproti je stalo zlikano ognjišče, skozi jasne šipe se je videla skladanica drv, konec vrta, košček gole brajde, in sosednja hiša, odkoder je prihajalo vekanje čevljarjevih otrok. Miza je stala pripravljena, s prtom pogrnjena, s krožniki obložena; juha se je kadila na sredi.

Otroka, Oskarček in Gizelica, sta sedela že vsak na svojem prostoru in sta nestrpno nihala z nogami. Mlado dekle je stalo poleg njiju, ne nad devetnajst let, bledo in vitke postave. Skromna je bila nje pričeska, obleka brez lišpa in črna; pokorno in vdano so ji zrle velike, prevelike sinje oči, ko je napravljala malima debele, obrabljene serviete okrog vratu.

Gospod Kuralt je že sedel, sedela je kraj njega gospa Ema; zdaj je smela sesti tudi ona. Ponižno si je odmeknila stol v tesnem kotu ob steni in se je boječe ozrla naokrog, če je storila vsakomur po njegovi volji.

Digitized by Google

»Ali boš molila, ali ne?« je zarenčal gospodar in je vrgel žlico po mizi. »Na kaj misli, lenoba, da se ne spomni, kar se spodobi?«

»Jerica, Jerica,« jo je pokarala gospa Kuraltova s svojim tenkim sušičnim glaskom, »kaj bi pa jedli, če ne bi molili?«

Jerica je sklenila roke in je molila, kar je že davno znala naizust, tako da ji niti ni bilo treba misliti za besedami.

»Angelj Gospodov . . . Oče naš . . .«

Izzvenel je zadnji monotoni odgovor, palci so se dvignili v istem hipu; v istem hipu so napravili križe na čelu, na ustih in na prsih, v istem hipu so segle roke po žlicah.

Gospodinja je razdelila juho vsem po vrsti: najprej možu, potem sebi, potem Oskarčku, nato Gizelici, in slednjič Jerici, kar je ostalo v skledi. Lačna je bila Jerica; zjutraj jo je bolela glava in mraz jo je tresel po udih, tako da ni mogla použiti zajtrka; zategadelj je nehote prijela za krožnik, kakor da ga hoče primekniti, preden je prišla vrsta do nje.

»Počakaj vendar, lakomnica!« se je ogorčila gospodinja. »Ali te bode konec, če počakaš? Do vseh pride vrsta, vsakateri dobi svoj delež!«

»Požrešnost!« je pritrdil gospodar. »Za nobeno rabo ni, zlodej; samo zato je, da jé in da jezi človeka. Ali te še ne bom naučil, kaj ti pristoja? Boga zahvali, nepridiprav, da zastonj živiš!«

Jerici je prišlo bridko, in od žalosti so ji stopile solze v oči. Spolzel ji je biserček izpod trepalnic in je kanil v juho; to ni ušlo gospé Emi:

»Vidiš, zdaj se cmeri, potuhnjenka . . . Ali ti je rekel kdo kaj žalega? Ali ni resnica? Sama črna nehvaležnost te je. Misliš, da te bomo častili, kakor

Digitized by Google

princeso; klanjam se, pokorno prosim? Zahvali Boga, da imaš jed in kje spati!«

Jerica je premagala svojo bol in je pričela jesti. Pogovor se je spustil v tek in je drdral med gospodarjem in med gospodinjo po pustih, vsakdanjih kolovozih. Mala dva sta zadovoljno brodila po krožnikih, deklica pa je premišljala svoje težko življenje.

Hudo ji je bilo: odrastla je, vsa je že velika, in vendar nima nobenih pravic, nobenega spoštovanja ji ne dajajo, ne privoščijo ji prijazne besede. Še deklam se godi bolje, drugod; da, drugod! Tu pa je dekla ona; vse delo opravlja, vse psovke lete na njo. Nikamor je ne vodijo, da bi se poveselila; tesni se ji duša, ko prihajajo druga dekleta v prodajalno in govore o zabavah, o veselem, svetlem življenju in o lepih fantih, ki jih časté in jim šepečejo sladke besede in pišejo zaljubljena pisma.

Ona nima fanta; tudi zabavam bi se odrekla, zahvalila bi se za medene besede, ko bi ji poplačali ves njen trud in vse ure, ki jih ubija v svojem mladem, hrepenečem življenju, le z eno milo, toplo besedo! Pa takšnih besed nima zanjo živa duša, odkar je umrla njena mati . . .

Vdova je bila mati, lahka ji zemljica. Kdaj je bilo tistikrat, ko je sušica vzela očeta, se ne spominja; zdi se ji davno, davno: dalje menda svet ne stoji. Diurnist je bil oče; mati je bila lepa in mlada, pa je vzela kramarja Kuralta, da ne bi ostala sama.

Izprva je bil očem zaljubljen v ženo; toda prišel je čas, ko jo je začel zmerjati in pretepavati, da je shirala od bolesti. Nekega dne — Jerica je bila navzoča, dvanajst let ji je bilo tistikrat, in dobro se še spominja — je rohnel nad materjo strašne, grde besede, takšne, da bi jih bilo greh zapomniti. Mati je

Digitized by Google

stala in je poslušala; nič ni jokala kakor po navadi, tako hudo ji je bilo. Naenkrat pa se je zasmejala z brezumnim krohotom, sesedla se je na stol, bila je bleda kot zid, in brez zavesti je padla po tleh. Zvečer je ležala mrtva na odru.

Par mesecev kesneje se je že reklo, da se Kuralt vdrugič oženi. Čez leto dni je prišla v hišo vladat gospa Ema; takrat se je pričelo za Jerico življenje, ki ga ni konec do današnjega dne.

Gospa Kuraltova je rada poudarjala, da je hči dobre in odlične rodbine, in se ni malo ponašala s svojo naobrazbo; olikano je znala govoriti, in kaj sladko se je smehljala, kadar je tujcu ponudila stol. Jerice pa ni več pustila v šolo, ko je dopolnila svoje štirinajsto leto; paziti je morala na otroka in čakati, kdaj se komu zljubi, da obsuje nje ubogo glavo z nezasluženo jezo.

V edino veselje sta bila siroti otroka; pa kaj, ko je nikdar nista videla spoštovati! Tako sta se tudi sama navzela šeg očeta in matere, ravnala sta z njo, kakor onadva; kakor oče in mati, tako sta se privadila govoriti z njo. Toda Jerica je vedela, da ne iz hudobije; kadar je bila žalostna, sta jo na tihem objemala in sta ji stiskala roke; sama sta plakala, če so trepetale solze v njenih očeh.

Gospodinja in gospodar sta se pogovarjala o kupčiji.

»Ali še vedno nisi izvedela, kje sedaj stanuje Mrmolja?« je vprašal gospod Kuralt in je založil kepo govedine.

»Kdo? Pismonoša? Nihče ne ve povedati; moral boš povprašati na rotovžu,« je menila žena.

»Tako, tako! to je vse samo tvoja zasluga: ti si mu pričela dajati na upanje. Zdaj pa si je vrag nabral

Digitized by Google

dolga in je šel. Zopet bodo sitnosti in pota, pa je še vprašanje, če ne pridem ob svoj denar.«

»Koliko so ti pa že odnesli po tvoji krivdi? Meni nikar ne očitaj: sam nase glej . . .«

»Molči!«

»Bom molčala, če boš ti!« je strupeno obljubila gospa Ema. »Sicer pa, ti sam praviš: kako bomo trgovali, če ne bomo dajali na dolg? Pride človek po moko, pride po kavo, po sladkor, po drva: ‚Nimam denarja, prvega vam plačam vse!' Ali ga boš vrgel pred vrata? Potem imaš kmalu prazno prodajalno; tod okoli so zgolj berači, pomagaj si, če moreš. In če ti noče plačati, upaj mu še dalje, ako nerad vidiš, da pojde drugam. Pa kadar ti le ne dá, iztoži kaj, ko mu nimaš česa vzeti! Ali ne praviš tako?«

»Kaj pa da pravim! In zato nehaj!« se je jezil gospod Kuralt.

»In ti mi ne očitaj, kar delaš sam. Dovolj imava, zapri prodajalno, pa boš prost vseh skrbi. Jerica, komolce z mize! Kdaj te bom naučila izobrazbe? Jezus, Marija, jaz moram gledati takšno vedenje, kakor da nisem iz odlične in omikane hiše! Ali si pri pastirjih? Kakšno spodobnost je znala tvoja mati, da te ni navadila jesti?

»Kdor ne zna jesti, tudi delati ne zna, tako pravi pregovor!« se je oglasil gospodar. »Resnica je to: za delo ni, pri jedi se vede, kakor bi bila ušla iz gozda.«

Jerica je povešala oči, ni si mu upala pogledati v obraz. Vse, kar ji je polnilo dušo, je bila naporna volja, da niti z eno samo mišico obraza ne izda užaljenosti nad trdimi besedami gospodarja.

»Vidiš jo, kako gleda!« se je raztogotila gospa Ema. »Divje, kakor ris! Hudobno, kakor bognasvaruj!

Digitized by Google

Počakaj, strup, videla bom, ali te naučim vedenja. Namesto da bi bila hvaležna za dobre nauke . . .«

»Ne mlaskaj pri jedi z ustmi, kmetica!« je zrojil nad Jerico gospod Kuralt, ki si je sila domišljal o svojem gospostvu, dasi je za mladih let na Dunaju pekel krompir in ribniške kostanje.

Jerica ni prav nič mlaskala, ampak on sam je jedel tako, da se je dekletu studilo, kadarkoli ga je videla in čula. Vstran je zrla pri jedi, da ne bi videla njegovih ščetinastih rjavih brkov, ki se jih je držala na koncu obeda vselej vsa vrsta jedil. In zdaj je še bolj zaprla ustnice; skoro da se jih ni več upala premekniti, dobro vedoča, da ne bo prav, kakorkoli stori.

»Daj no, daj! Sedaj pa jé, kakor bi luščila peške!« V resnici, gospe Emi ni bilo mogoče ustreči.

Takrat je prišlo Oskarčku na um, da je zajel zvrhano žličico in jo je izlil Jerici na sveži predpasnik. Zakaj ji ne bi polil predpasnika? Tako veselo se razteče in razmaže, tako smešen je Jeričin preplašeni obraz, in nič se mu ne zgodi za to, niti besedice graje ne porečeta oče in mati!

»Ne, vendar! Pusti me pri miru!« je vzkliknila Jerica s pol prestrašenim, pol prosečim glasom, in je nehote skočila pokoncu. Jed je bila še vroča, in speklo jo je bilo na nogi.

Gospa Ema se je začutila žaljena v svoji materinski ljubezni.

»Ti gad, ti zmaj, ti kača hudobna! Zastonj jéš pri moji mizi, v napotje in spotiko si celi hiši, pa tako govoriš z mojim nedolžnim otrokom!«

»Komaj ju vidi živa!« je rekel gospod Kuralt izmed škrbastih zob in je odložil servieto. »Pazi, Ema, da ti ju ne zadavi, kadar bo sama z njima.«

Digitized by Google

Tu se dekle ni moglo več premagati. Vstalo je od mize, obrnilo se je k oknu in je zajokalo v pomazani predpasnik vso svojo neukrotljivo bolest.

»Ne vleci ust navzkriž, grdoba! Moli!« je zarohnel gospodar.

Jerica si je otrla oči, ubogala je in je molila.

»In zdaj pomivat!« je ukazala mačeha po molitvi.

»Potem pa glej, da mi namažeš škornje!« je zaklical očem preko leve rame. »Če ne bodo do dveh pripravljeni, gorje ti!«

In šel je v prodajalno. Med vrati je obstal; zdelo se je, da je imel še nekaj trdega in krutega zanjo, pa je pozabil. Ni se mogel domisliti; cepnil je z nogo, zamrmral je nekaj nerazumljivega in je s treskom zaprl za seboj.

Jerica je zavihala rokave, privezala si je drug predpasnik in se je s težkim srcem lotila dela. Otročja roka je legla rahlo na njen hrbet; bil je Oskarček: mati je bila odšla v sosednjo sobo k popoldanskemu počitku.

»Ali si kaj huda, Jerica?« je vprašal deček s skesanim glasom.

Kako bi bila Jerica huda! Ali je bila sploh že kdaj na koga huda, razen sama nase, kadar se ji je zazdelo, da ni bila dovolj dobra do drugih?

Toplo ji je prišlo v srcu, nasmehnile so se ji velike oči. Odsmehnil se je Oskarček, veselo se je spel na prste, dočim se je ona sklonila k njemu; objel jo je in jo poljubil za uho: tam je tako prijetno dišalo po umiti polti in po mehkih laseh . . .

Jerico je izpreletelo. Vselej ji je prihajalo čudno, kadar jo je Oskarček poljubljal za uho; razen njega in Gizelice je ni poljubljal nihče drugi, a Gizelica jo je vselej samo na usta. Sladko ji je prihajalo . . . In

Digitized by Google

nehote je pomislila, koliko slajše bi moralo biti, ko bi prišel fant, tisti lepi fant, ki ga pozna iz samotnih sanj in iz skrivaj prečitanih romanov, pa bi jo poljubil on, z gorkimi, hrepenečimi ustnicami, kamorkoli . . . Nato se je prestrašila svoje misli: nemara je greh? — Vse tihe in lepe želje so se ji zdele nekako pregrešne; morda so bile tem zapeljivejše zato.

II.

Dež se je bil ulil, mrzel jesenski dež, in vreme je postalo tako zlobno in čemerno, tako gnusno je bilo vse, kamorkoli je segal pogled, da so vsi moški kleli in so se vse ženske prepirale.

Mala dva sta bila v šoli, brez dežnikov seveda. Pokaj bi jih jemala s seboj, ko je Jerica zato, da pride po njiju in ju varno spravi domov?

Pol ure je manjkalo do četrte, čas je bilo, da se napoti k šoli. Ozrla se je po kuhinji, pogledala je v sobo; vse je bilo v redu, vse čisto in svetlo, kakor da ni jesensko popoldne, temveč sam Sveti dan ali Velika noč. Zato je stopila Jerica k omari in jo je odprla, da vzame iz nje svoj revni, obnošeni šal in staro pelerino, ki jo je nosila gospa Ema pred desetimi leti in jo je lani dala Jerici za božično darilo.

»Kam hočeš? Kam se predrzneš, ne da bi me vprašala dovoljenja?« je svistnila gospa Ema, ki je sedela v topli kuhinji pri mizi, čitajoča »Grofico beračico«.

»Po Oskarčka in Gizelico bi šla, z dežnikom; dež lije, in čas bo že.«

»Zdaj? Polštirih je šele! Ali misliš, da moraš hoditi pol ure? Ali se hočeš potepati? Ej, seveda bi se rada, ti potuhnjenost hinavska. Kako nedolžno se

Digitized by Google

hoče izmuzati! Ne boš: tamle sédi, dokler ne bo tričetrt, in pleti Gizeličino nogavico. Prej mi ne pojdeš od doma; pa stopi hitreje, zato imaš noge.«

Ko je dospela Jerica pred šolo, se je kričeča množica otrok že razsipala po cesti. Matere in dekle so stale z dežniki, tudi kak oče tuintam, čakajoč svoje dece. Jerica je komaj zagledala svoja varovančka, tako raztresena je bila danes.

Dopoldne ni bilo nikogar doma. Gospa Ema je bila šla k zdravniku, gospod Kuralt po poslih; zato je morala Jerica sedeti v prodajalni in prodajati. Takšne ure so bile vesele zanjo: ljudje so prihajali in so kramljali, smeh in dovtipe so prinašali s seboj; skoro bi bila pozabila, da je njej sami v dnu duše hudo.

In danes dopoldne se je bil oglasil gospod Theuerrockh, star fant s precejšnjo plešo in s krivim židovskim nosom nad vranječrnimi brki, tisti neprijetni človek, ki je bil vedno toli prijazen do nje.

»Klanjam se, gospodična!« je zaklical s sladkim glasom, preden so se dobro odprla vrata pred njim. On edini jo je pozdravljal s tem gosposkim pozdravom, razen nerodnega študenta, ki je prihajal včasih iz sosednje hiše po znamke, po žemlje in po slanino.

»Kako se imate, gospodična?« je vprašal gospod Theuerrokh in je sedel na stol, ki je čakal gostov poleg škrinje za moko. »Dežek bo danes, dežek bo; in mraz postaja: ali vas nič ne zebe v rokce? Joj, kako mrzli so vaši prstki, kako so mrzli, ubožčki drobčkani.« In prijel je njeno roko v svojo veliko, vlažno dlan, od katere je še vejalo po hladnem jesenskem zraku.

»Ali je doma gospod Kuralt? Ni ga? Ej, škoda, hotel sem ga vprašati, če mu je že zmanjkalo mila... Imate ga še? Škoda, škoda; torej ne bo nič kupčije!

Digitized by Google

Pa milostljiva? Tudi nje ni doma? Torej ste sami, gospodična Jerica?«

»Sama sem,« je pritrdila ona in mu je odtegnila prste. Zazdelo se ji je, da je čudno mnogo povedala s to besedo.

»Sami ste!« je zatarnal gospod Theuerrokh in polno sočutja se je zasvetilo v njegovih otroških, pa vendar prebrisanih očeh. »Ali se nič ne dolgočasite, kadar ste sami? In kadar je takšnole pusto, žalostno vreme: vse nebo v oblakih, vsi obrazi nejevoljni? Saj je vendar težko, če je človek sam . . .«

»Ne sme biti; kaj bi pomagalo, če bi bilo človeku težko?« je dejala Jerica brez prepričanja.

»Pa se le vidi, da vam je težko, gospodična Jerica,« je nadaljeval agent s tišjim glasom. Nenavadno nervozen se je zdel ta dan, premikal je velike čevlje, in brez prestanka je sklepal roke na kolenih. »Hude misli obhajajo človeka, kadar je sam . . . Želi si koga, da bi mu potožil; želi si koga, da bi mu dal prijazen pogled in dobro besedo. Ali si vi ne želite nikogar, gospodična Jerica?«

»Koga bi si želela: kdo bi dal meni prijazen pogled in dobro besedo?« je rekla Jerica tjevendan, nepremično stoječa ob prodajalniku, opirajoča se na obe dlani in zroča skozi steklena vrata na rjavi, čmerikavi zid onostran ulice.

»Našel bi se človek, ako bi vedel, da ga marate . . . Menite, da se ne bi našel? Glejte, gospodična Jerica, trnjevo je vaše življenje, čeprav ga skrivate in ne marate kazati drugim, kar vam je hudo nositi. Nič ni ušlo mojim očem, ničesar mi niso preslišala ušesa; in tudi meni je hudo za vas.«

Jerica se je resno ozrla v Žida.

Digitized by Google

»Zakaj govorite take reči, gospod Theuerrockh, ko nič ne pomaga? Vsak mora nositi svoj križ: ali bomo karali tistega, ki ga je položil na naše rame?«

»Ne bomo ga karali, gospodična, temveč nosili ga bomo; ampak, skupaj bi ga lahko nosili: nekateri je prešibak za en križ, drugi je dovolj močan za dva...« Takrat se je gospodu Theuerrockhu ustavil glas.

Jerica pa se je silno začudila besedam, ki jih je slišala, zakaj dozdevalo se ji je, da razume njih pomen. Včasih je skrivaj prebirala knjige, ki jih je imela gospa Kuraltova na omari: romane in poezije. In prav tako je čitala v njih, da govoré moški deklicam, s katerimi bi se radi ženili.

»Ali me razumete, gospodična Jerica? Da ne? Ali vam smem razložiti, kaj hočejo moje besede?«

Deklica ni rekla ničesar; zardela je in je povesila oči. Theuerrockh pa je nadaljeval:

»Razložiti vam hočem, da boste vedeli, kakšne so moje želje . . . Človeku ni dobro samemu biti, tako stoji pisano, in takšna je resnica. Nikomur ni dobro samemu biti, vam, gospodična, pa manj, nego komurkoli. In zato, in ker —« manjkal mu je izraz, za hip se je opotekla beseda — »ker — ne poznam nikogar na svetu, ki bi mi bil dražji od vas, gospodična Jerica, zategadelj sem vas že pred dolgim časom sklenil vprašati — če bi — če hočete — če vam ni preslabo, da bi pustili vse skupaj, tole vaše trpljenje in te ljudi, ki niso vaši, in bi — in bi postali — takorekoč moja žena . . .«

Agent je bil ves rdeč v obraz, znoj mu je stal na čelu, prsti so se mu razburjeno preklepali; včasih, kadar je bila beseda preslaba za njegove misli, je razprostrl obe roki in je sunil pred sebe kretnjo, ki naj bi povedala vse drugo.

Digitized by Google

»Zakaj molčite, gospodična? Ali so vas razžalile moje besede? Vem, da ni prav: povedal sem vam nenadoma; niste pričakovali, da izpregovorim o takih rečeh, ker sem prej vedno molčal in sem se jih bal razodeti. Ali ste hudi name, ker sem govoril?«

Jerica je zrla na sivo pobarvani les prodajalnika; ustnica ji je trepetala od čustev, ki jim sama ni poznala zmisla. Komaj je slišala agentova vprašanja; odgovorila mu ni.

Gospod Theuerrockh se je tresel; ves majhen je bil postal, ves plah. Da ni že rekel usodepolne besede, zdaj gotovo ne bi bil črhnil glasu.

»Ali ste komu drugemu podarili svoje srce? Odpustite, da vas vprašam, gospodična Jerica: samo takrat je človek predrzen, če mu prekipeva duša . . . Vem, lepši je od mene, mlajši je; prikupljiveje vam zna govoriti, nemara ima denar . . . Jaz, revež, vam ponujam to, kar zaslužim v potu svojega obraza; za vas bi se trudil, vaš hlapec bi hotel biti do konca dni; zakaj težko je človeku, če nima nikogar, ki bi mu veljale njegove skrbi, nikogar, ki bi zanj prenašal težave življenja . . . Ampak, prepozno je: vidim, da me zaničujete, da ne marate starca in ubožca, ker ste se drugemu obljubili . . .«

S težavo je govoril Žid, lice se mu je pačilo in napenjalo, in kar nenadoma se mu je prikazalo za očmi kakor svetel grah, za njim pa so se usuli potoki. Obrnil je lice k oknu, veliko modro ruto je potegnil iz žepa in si je zakril obraz. Zunaj je prišla kmetica mimo hiše; videla ga je skozi šipo, s škodoželjno osuplostjo se mu je nasmehnila.

Jerici je prišlo čudno. To je bil tisti trenotek, po katerem je včasih hrepenela, v urah najpredrznejših

Digitized by Google

sanj: pride nekdo in poreče: pojdiva odtod, bodi moja žena, tebi dam vse dni in vse noči!

Ampak tisti, o katerem je sanjala, ni bil takšen; mlad fant je bil, moškega lica, pogumen in visoke rasti. Zastudil bi se ji bil gospod Theuerrockh v tem trenotku, da ni bila toli usmiljenega srca. Hotela mu je nekaj reči, zaželela je najti tolažilno besedo; čutila je, da mora drugače sama zaplakati.

Tisti hip je agent odkril svoj obraz; v plašni strasti je sklenil suhe prste in jih je dvignil do nje.

»Gospodična Jerica! Recite mi le eno besedo! Recite mi, da mi odpuščate!.. Ali, če ne morete reči, da mi odpuščate, ker sem vas razžalil, recite vsaj, da mi ne!«

Takrat mu je pogledala sirota Jerica v lice in ga je blagoslovila s svojimi toplimi, dobrimi očmi.

»Vi odpustite meni, gospod Theuerrockh; jaz vam nimam česa. In nikomur nisem dala svojega srca,« je nadaljevala z drhtečim glasom in z rdečico v licih. »Še mislila nisem na take reči. In zato tudi na vas nisem mislila; tako čudne so se mi slišale vaše besede, da vam ne vem česa odgovoriti nanje . . .«

Theuerrockh je zasijal, kakor da ga je oblila zarja.

»Torej smem vendarle upati, gospodična Jerica? Upati, gojiti v srcu majhno, samo majčkeno nado, da ne bo zavržena moja ljubezen? O, Bog vam poplačaj te sladke, zlate besede!«

In že je začutila deklica njegove poljube na svojih prstih, vlažne in neprijetne. Rahlo mu je odtegnila roko, boječa se, da ne bi zopet zaplakal ta otročji Žid.

»Ne recite ničesar; ne govorite . . . Meni je hudo, hudo!« Za resnico ji je prišlo tako tesnobno in mučno, da si je morala stisniti obedve roki na prsi. »Kaj vam hočem reči, gospod Theuerrockh? Mislila

Digitized by Google

bom o tem, kar ste me vprašali, mislila bom danes, celo noč in jutri . . . Ampak ne recite ničesar več, niti zdaj, niti kadarkoli, niti meni, niti drugemu: prišla bo ura, ko bom lahko govorila in vam bom povedala sama, kar bom spoznala, da je prav in res.«

Agent je bil poslušno vstal, ko je zamahnila z roko. Presenečen je bil njegov obraz, čudile so se mu oči, a ni se osmelil, da bi vstal in bi vprašal.

»Še enkrat — hvala vam, gospodična Jerica! Saj odhajam, saj pojdem takoj; dovolj mi je in srečen sem, da boste mislili o mojih besedah. In nič ne bom silil v vas: kadar boste slišali glas srca, mi poveste, kaj je govorilo. Ali, če vam bo težko govoriti, pokažite mi, da imate sodbo pripravljeno; vprašal vas bom in poslušal jo bom . . . Zbogom, gospodična.«

Držal je kljuko v roki, in sama zadrega ga je bila. Ob vsaki besedi je prestopil, nerodno mu je krilila levica po zraku. Jerica je videla, da bi rad še počakal, ker se mu njegova zahvala za to ubogo mrvico nade ne zdi dovolj iskrena, pa da si ne upa; in prav ji je bilo tako.

Šel je, vesel in potrt, s povešeno glavo, z okornimi koraki. Deklica si je oddehnila, ko je izginil, in je skrila lice v dlani. Kdovezakaj je jokala . . . Nemara jo je karala temna slutnja, pol blažena in pol skesana, da ni bilo res, ko je rekla:

»In nikomur nisem dala svojega srca; še mislila nisem na take reči!«

Ljudje so prišli in so kupovali; stregla jim je sirota Jerica, pa je pozabila svojo laž. Mislila je le na svojo dragoceno gotovost, da jo ljubi vsaj ena živa duša pod milim Bogom; in ne da bi se spomnila siromaka Žida, se ji je razveselilo srce. Vsa potolažena

Digitized by Google

je bila tisto uro, in tako srečen je bil njen usmev, kakor še nikdar nikoli . . .

Oskarček in Gizelica sta capljala poleg nje; luže so se delale na obcestnem hodniku, in otroka sta veselo pljuskala po njih z nogami.

»Nikari, Oskarček! — Pazi, Gizelica, čuj! Pokvariš si čevlje, huda bo mamá! Le glej, kako si blatna in ovedena!«

Gizelica je z otroško prezirnostjo dvignila obrazek in je nagnila dežniček v stran:

»Kar tiho, ti . . . Hvaležna bodi, da te nihče ne vpraša!« In zadovoljno je pokimala pred sebe.

Oskarček je udaril s podplatom v kalno vodo, da je brizgnila visoko v zrak, Jerici po obleki in po obrazu:

»Ná, tu imaš! Bom že jaz povedal mamá, da si surova z nama. Malopridnica, vsem ljudem si v napotje!«

Tako sta slišala očeta in mater. Jerica ju ni karala zato; še bogvekako hudo se ji ni storilo: vajena je bila vse bridkejših reči. In, pokaj bi zamerila otrokoma, ko ve, da jo bosta sto korakov dalje stiskala za roke in jo izpraševala, če ju ima rada!

Njene misli so se mudile pri tistem zagorelem rjavolasem fantu, ki ji je tako ugajal onidan. Kaj pomeni, da se mora tolikrat spominjati nanj?

V kavarni je sedel, pušil je svaljčico, in se je trudno in zlovoljno oziral na cesto. Njegova suknja je bila videti ponošena, v zmečkanih petljah mu je stala ovratnica; ampak lepe so bile njegove žalostne oči, in mladi so bili njegovi brki. Ko je prišla Jerica mimo, je začutila njegov pogled in se je ozrla; tako se je zgodilo, da je mislila nanj vso noč do jutra in misli nanj še zdaj, ter se veseli, da bo nemara zopet sedel in gledal nanjo, ko pride z otrokoma izza vogala.

Digitized by Google

Zares, sedel je v kavarni, pušil je svaljčico in je zrl s trudnimi očmi na cesto. Jerici je zastalo srce, ujela sta se njiju pogleda, in nehote sta se nasmehnila oba, kakor se smehljajo ljudje, ki so žalostni.

Nasmehnila se je Jerica, in kri ji je šinila v obraz; rada bi se bila še ozrla nazaj, in vendar ji je prišlo tako, da je morala dalje. Pospešila je korake, toda jasno je stalo v njeni duši, da pušča nekaj dragega in sladkega za seboj.

Kdo je pač ta lepi fant? Ali je študent, ali pisar, ali kaj drugega? Kdo ve, kdo zna . . . Spomnila se je svojih sanj o fantu, ki bi moral priti k njej z zaljubljenimi besedami in s poljubi, pod katerimi bi trepetala: ves takšen je bil tisti fant.

In čudna, smešna misel ji je razburila um: da je on gospod Theuerrockh, razprostrla bi bila davi roke in bi mu padla v naročje; nič ne bi trebalo modre rute in nobenih solza . . .

Doma je Kuralt rentačil po veži, gospa Ema pa je v prodajalni merila žafran, zavijajoča ga v majhne štirjake iz časopisnega papirja. Zapel je zvonec nad vrati, njene zelenkastosive oči so se dvignile in so padle na otroka in na njiju blatno obuvalo.

Mati božja, kaj vse se je izsulo nad Jeričino glavo!

III.

Čevljar Dolžan je bil sosed Kuraltovih in je večkrat prihajal k njim: dasi gospod Kuralt ni imel dovoljenja, da bi smel točiti žganje, vendar je stala v njegovi veži za prodajalno omarica, na videz čisto nedolžna, v resnici pa polna steklenic, iz katerih je točil gospodar zanesljivim pivcem prepovedana krepčila.

Stric Dolžan — nihče ni vprašal, zakaj so mu pravili stric — je bil izmed tistih, ki so redno prihajali

Digitized by Google

okušat dobrote, skrite v teh zelenkastih steklenih trebuških. Včasi frakelj, včasi dva, večinoma slivovca, ki ga živ krst ni točil boljšega od gospoda Kuralta — brez tega vrli šilar ne bi bil mogel živeti.

Stopil je v prodajalno, kjer je sedela Jerica sama v svojih toplih dekliških mislih. Na oknih se je tajal prvi led, gašparček je prasketal za stojalom, in tako prijetno se je bilo smejati iz tega zakurjenega kotička nesrečnežem, ki so se zunaj v megli solzili od mrazu.

»Sakramiš!« se je oddehnil mali, čokati čevljar in se je s svojo običajno in občeznano kretnjo potipal za blesteči, bakreni, nekoliko zavihani nos. »Jej, ta megla: takšna je, da bi jo s pipcem razparal! Boga zahvali, deklina, da imaš ongá — hotel sem reči, kot, kjer se greješ ves božji dan in držiš roke križem, ko morajo drugi ljudje loviti lumpe, dolžnike! Boga zahvali čez vrh glave, in daj mi brž moj frakelj slivovke, da ne umrjem. Ko bi bila tako pridna, kakor nisi, bi moral stati že pripravljen!«

Čevljar se je skril s svojo pijačo za stojalo; Jerica je z usmevom začula dva dolga, nasladna požirka, ko je izpraznil stekleničico; in, da bi izpregovorila, ga je vprašala s sočutnim glasom:

»Že zopet ste lovili dolžnika, ubogi stric Dolžan? Koga pa danes?«

»Ej, koga! Le brž me izprašuj, da pridem zopet v slabo voljo; saj sem si komaj privezal dušo! Koga sem lovil? Nekega falota, Adama, sem lovil; za Adama se piše. Študent je bil svoje dni, pred tisoč leti: zdaj je v penziji, in vrag naj me dere, če bo do sodnjega dne kaj iz njega. Pride, cigan, k meni, in si da delati čevlje, fine čevlje, dobre čevlje, najboljše usnje, ki ga je sploh dobiti. »Le dobro napravite,« pravi, »dobro in trpežno, pa glejte, da bodo elegantni: sam župan

Digitized by Google

ne sme imeti lepših! Za ceno mi ni,« pravi, »prvega dobim sto forintov in vam plačam, kolikor jih boste računali.« Strela božja, in danes je že tretjič prvega, jaz pa še nimam beliča na račun! Tretjič je prvega, čevlji so že raztrgani, ker sem mu dal iz previdnosti slabe podplate, samo plačal jih zlodej še ni in jih bržčas ne bo nikoli . . .«

»Vidite, stric Dolžan,« se je nasmehnila deklica, »to je sama kazen božja: vi ste hoteli njega, on pa je vas!«

»Kaj še!« je zrojil čevljar v navideznem srdu. »Ali misliš, otročaj, da mu bom dal dobre podplate, ker mi sicer odnese dve kronici premalo? Tudi Kuralt bi mi nalil vode v žganje, ko bi bil Dolžan tako neumen, da bi mu povedal naprej, kadar mu hoče ostati dolžan! To je čista božja in človeška pravica; če ti ne verjameš, pa jaz.«

»Morda nima?« je poizkusila Jerica tolažiti.

»Kaj me briga, če ima, ali če nima! Če nima, naj hodi bos. Ampak ima, lump, saj vem, da ima: vsako popoldne sedi v »Italiji«, gleda skozi okno in puši svaljčice. Tudi pije, pravijo ljudje, samo zame nima nikoli, da bi mi plačal, kakor se spodobi.«

»Kje? V »Italiji« sedi?« je vprašala Jerica nehoté, ko je slišala ime kavarne. Čudno jasna slutnja o je navdala poleg tiste rahle blaženosti, ki pride v nas ob imenovanju krajev, posvečenih nam po ljubljenih osebah.

»V »Italiji«, da, v kavarni »Italija« sedi, kavo pije, puši in malopridnosti kuje,« se je togotil čevljar. »Uh, saj ga pozna vsa Ljubljana; vprašaj policaja, kje stanuje Rudolf Adam, in odtrgaj mi glavo, če ne poreče takoj: Gospodična, tamintam!«

Digitized by Google

»Kakšen pa je vendar, ta nesrečni Rudolf Adam?« je dejala Jerica, in sladko ji je bilo izreči to ime; prav nič ni bila huda nanj, da ni plačal stricu Dolžanu čevljev.

»Kakšen je? Takšen, kakršni so vsi lumpje, razbojniki in cigani: dolg je, suh je, rjave lase ima, naočnike nosi in črn je v obraz; božjast te popade, ako ga zagledaš!«

Zares, bil je on; tako se je razveselila sirota Jerica, da je zardela kakor roža in se je na glas zasmejala od radosti.

»Nikari se mi smejati! Kri ti izpijem, glavo ti odtrgam!« je zapretil čevljar in se je skokoma vsedel na prodajalnik, da je zaječal pod njim. »Takšna pot, takšna dolga, kakor bi hodil na Oljsko goro! In najmanj dvajsetkrat sem jo že opravljal zaman . . . Premisli: od nas pa gori v Rožne ulice, tja, kjer je spodaj gostilna ‚Pri kozlu'! Ali je to krščansko? Beži, punče, ti si danes prismojena: nasmejala se boš za celo leto, in potem boš jokala; daj mi rajša še enega, da bo laže pri srcu.«

»Ali ga boste kar tukaj? Stopili bi za stojalo, da vas kdo ne vidi . . .«

»Molči in stori, kar Dolžan veleva, raca na vodi! Ampak, to ti povem, kako me je kujon odpravil: O, gospod Dolžan, prišli ste malo pogledat, kaj je pri hiši? No, to me veseli! Tu, vidite, pišem tragedijo; nikamor je ne bom dal, za kratek čas jo pišem; tudi roman pišem, tamle pod mizo leži, kolikor ga je. Vsake vrste reči počenjam za kratek čas: kaj bi sicer človek, da ne pogine od lenobe? Vedite pa, tista stvar, ki je vam pri srcu, je še vedno takšna, kakor zadnjikrat. In tragedijo pišem, gospod Dolžan, mudi se mi, hvala za obisk, pa zbogom: kod me rajši

Digitized by Google

zapustite, skozi vrata ali skozi okno? — Če to ni nesramnost! In kaj poreče stara, ko ji ne prinesem denarja, to, to! Nič, zdaj pojdem, da prej prestanem trpljenje; ti punca, pa zapiši dva frakeljčka, na omarico; pa ne zunaj, gorje ti!«

Jerica je bila sama.

Sklenila je roke, kakor v molitvi; zameknil se je njen pogled. Zunaj sta se borila solnce in megla, ki je mavričasto trepetala pod žarki; v njeni duši je bilo veliko, jasno jutro, vse obsijano od sladkega čustva, kakor da je zdaj na višku sreče, zdaj, ko ve, kdo je, kako mu je ime in kje prebiva.

»Rudolf!« so ji šepnile ustnice. In zdelo se ji je, da ni lepšega imena v človeških ustih. Od tistih dob, ko se je bila pred dvema nedeljama prvikrat spogledala z njim, do danes, je naraščala nje ljubezen ob vsakdanjih srečanjih, ob pogledih, vrženih ji v milodar, in ob dolgih urah, ki jih je z njegovim licem pred dušo prečula v samotnih temah svojih noči.

Zdaj je vedela, kaj so pomenile njene sanje in nje hrepenenja; vedela je, kako je človeku, kadar ljubi. In ko je danes slišala od čevljarja, kar je dotlej tako želela izvedeti, se ji je dozdevalo, da je že njen, ta mili, prebrisani fant. Nič mu ni zamerila, da je nagnal čevljarja; besede, nad katerimi je mojstru Dolžanu prekipeval žolč, so se ji videle sila šaljive in dovtipne; kar zasmejala bi se bila, zvonko in razposajeno, kakor veseli otroci!

Potem se je zamislila: bogvekaj je z njim, da ne plača čevljarja? Ko bi imel, gotovo bi mu dal: zakaj mu ne bi plačal, kar je njegovega in kar se mu spodobi? Ubog mora biti, pomanjkanje mora trpeti, morda je večkrat brez kosila, nego nasičen . . . Sicer bi študiral, saj je bil študent; in da pije, kdo bi to

Digitized by Google

verjel, če pravi tako Dolžan, ki ima najhudobnejši jezik, kar jih je med Ljubljanico in med Savo! Revež morda ravno zdaj sedi v svoji sobi in podpira glavo, ker nima denarja, nima groša, da bi se rešil skrbi ... .

Vsa vesela je bila danes; in misel jo je obhajala, da bi bilo nevredno in da ne bi zaslužila svojega veselja, če ne doprinese žrtve in ne stori dobrote. Kar tako po neumnosti ji je šinilo v glavo, da je vstala, stopila v kuhinjo k svoji škrinjici, in je poiskala glinasto hranilnico, skoro do vrha polno denarja. Čudo ni bilo, saj je hranila tri leta, kadarkoli je kaj privarčevala.

Prinesla si je svojo hranilnico v prodajalno, postavila jo je pred sebe in jo je razbila s kilogramom. Trideset kron je naštela in nekaj več. Mehanski je zmenjala drobiž za tri bankovce; vzela je nakaznico in jo je popisala. Kakor nalašč, je prišel tisti hip Škrljev Tonče, debeluhast deček, dobro dete, Jeričin ljubljenec, in bistre glave, da mu ga ni bilo para, čeprav je šele prvo leto posečal šolo. Kupil je svinčnik in zvezek, oboje za štiri vinarje.

»Tonček, nesi tole na pošto, priden boš. Ali veš, kam boš nesel? Ali veš, kam boš dal?«

»Vem, tetka Jerica; saj sem za mamo tudi že nesel denar na pošto: Cirilu so poslali, ki je v Celovcu pri vojakih.«

»Prav tako, le teci, in nikomur ne povej, sicer nisi več moj! Na, ta beli krajcar je tvoj.«

Fantičku se je zasmejal okrogli obraz, zobe je pokazal, skočil je na ulico in je izginil, kakor bi trenil z očmi. Nič več ni bilo megle na ulici, solnce je slikalo zlate ploskve med sencami vsaksebi stoječih hiš, dan je bil nad predmestjem in radost je v svečanih valih zibala Jeričino dušo.

Digitized by Google

V tem hipu in v tem svojem dejanju je bila tako čisto ona sama, vsa ona: dati vse od sebe, brez želje po hvaležnosti, brez nade v lepo hvalo — takšna je bila sirota Jerica.

Samo žrtev je bila vajena v svojem življenju; tako se je uživela v svoje žrtvovanje, da niti nebeškega plačila ni čakala zanj. Včasih je razmišljala, kako hodi duša v nebesa, kakšna da je nje cesta v raj. In zdelo se ji je, da je duša uboga romarica, ki se peha kvišku po kameniti poti, spotika se in krvavi in daje vkljub svojim križem vse svoje v dar; ne tako, kakor je daroval sveti Martin svoj plašč, ne čez polovico: še potno palico da od sebe in gre po krvavih kolenih naprej. Žarek za žarkom svojega bleska je darovala, pila ni in ni jedla, da so imeli drugi dovolj, in ko pride na vrh, pred vrata nebeška, je vsa lahka in prozorna, skoraj da je sploh več ni. Vsa lahka je, vsa prozorna, in vsa pokojna je blažena duša; ničesar več ne čuti, raztopi se, kakor dim v azurju: to je raj, to je večno življenje. Ljubezen pa je nebo na zemlji; in v nje neizrekljivi lepoti in sladkosti si tudi ljubezni ni mogla misliti drugačne. Žrtvovati vse, vse dati, ničesar ne potožiti in ničemur ne ugovarjati, samo trpeti in ubogati, takšno si je mislila Jerica ljubezen.

Tako je sanjarila, ko sta se vrnila gospa Ema in gospod Kuralt domov. Tudi agent Theuerrockh je prišel z njima; na cesti so se bili dobili. Kaj zabaven je postajal ta človeček zadnje čase; oblačil se je skrbneje, rezal si je nohte in mazilil lase, izbiral je besede, kadar je govoril. Sedel je mirno, z izrazom trpljenja na licih, toda v neprestanem strmljenju, da bi bil prijeten in dovtipen, zlasti v navzočnosti Jerice. Sama še nista bila odtistihdob, zato so mu bile besede plahe in splošne, le njegov pogled ji je včasih za

Digitized by Google

hipec obvisel na licih, vprašal je in je zdrknil boječe do tal.

Gospa Ema se je bila šla preoblačit, gospod Kuralt in Theuerrockh sta govorila kupčijske reči. Jerica je stala pri prodajalniku in je premišljala, ali naj ostane, ali naj gre: vedela je, da ne bo po volji niti eno niti drugo.

Majhno ogledalce je viselo ob steni na desni; zamislila se je deklica med dolgočasnim razgovorom in se je zagledala vanj.

Zares: čemu ne bi ljubila tudi ona? Ali ni ravnotako mlada in lepa, kakor so druga dekleta? Glej, ti njeni zlati lasje: v cekine bi jih prekovala, v zveneče in blesteče, ubogim bi jih raztrosila, fantu bi jih nasula v naročje . . .

»Jerica, zijalo!« se je zadrl v njene sanje Kuraltov glas. »Ne glej se v ogledalo; že tako imaš preneumen obraz. Čemu stojiš in strežeš na besede, ko vidiš, da so drugi tu? Izgini mi vun, pomagaj gospe; ali ti bom moral res izpuliti kuštre?«

Šla je, tiho, brez odgovora, povešene glave. Gospodu Theuerrockhu se je storilo inako; izpregovoril je in je vprašal gospodarja:

»Zakaj ste tako hudi na gospodično? Pridna je vendar, dela ves božji dan, nikamor ne gre, pa vam še ni dovolj . . .«

»Vraga,« je menil gospodar, zažigajoč si pipo, »Kaj se ne bom jezil? Rediti jo moram, pa je tujih ljudi: še Bog me na sodnji dan ne bo mogel vprašati, če vem, zakaj je prišla na svet. Ali je pravica, da tuj otrok jé pri moji mizi?«

»Kaj pa da je . . .«

»Tako!« se je zlobno zakrohotal gospod Kuralt. »Slišite, vi! Vi, slišite? Kar molčite, vi, ki ne poznate

Digitized by Google

razmer in križev in težav. Ali bi jo vi redili, to vas vprašam, gospod Theuerrockh?«

»Ne vsake, gospodično Jerico pa rad,« je odgovoril Žid z nenavadno mirnim in trdnim glasom, toda ves bled v obraz; zakaj v prsih mu je kipela želja, da bi se sprl, udaril po mizi, zakrilil z rokami in bi razložil sirovežu, kako in kaj.

»Aj, aj! Tetete!« se je začudil Kuralt in je s porogljivim veseljem ošinil agenta z očmi: »Gospod Theuerrockh, prijatelj božji! Še to uro lahko pričnete, ako vam je drago, to uro . . . In ne mislite, da oporečem jaz ali moja stara; niti bev niti mev ne bova rekla, zakaj dobra človeka sva, rada vam storiva veselje. To uro, če hočete!« In ponudil mu je roko v kupčijo.

Gospod Theuerrockh je bil v veliki zadregi; bledo lice mu je pokrila rdečica, in prijetno mu je bilo misliti, da bi lahko odvedel Jerico še ta trenotek s seboj; samo če bi ona marala zanj. Toda spominjal se je, kaj ga je prosila, in zategadelj je odmajal z glavo, rekoč:

»Ni še prišla moja ura, gospod Kuralt; pomeniva se za danes o milu: koliko vam ga smemo poslati?«

IV.

Bil je tretji dan po teh dogodkih in razgovorih. Umrl je bil stric v Kočevju, gospa in gospod Kuralt sta bila na pogrebu.

Zjutraj sta odšla, zarana, komaj se je še videlo na cesti. Ozmerjala sta Jerico, izročila sta ji skrb za trgovino in za domačijo, in sta šla, ne da bi se poslovila. Tako je bila zdaj ona gospodinja do drugega popoldneva.

Digitized by Google

Sneg je naletaval, ljudje so hodili z zavihanimi ovratniki in z rokami v žepih; dih se je kadil pred njimi, kakor da pušijo, in rdeli so jim nosovi. Sveža bela pernica se je kopičila zunaj nad blatom; kar škoda se je zdelo Jerici, gledajoči vozove, ki so rezali vanjo svojo rjavo sled, in pešce, ki so jo prebijali s težkimi, nevoljnimi koraki.

Prišlo je poldne, in spet se je morala napraviti na vsakdanjo pot, da pripelje otroka iz šole. Ogrnila se je, nateknila je sirove volnene rokavice, zaprla je prodajalno in je šla.

Tako ji je bilo, da se je morala smehljati snežinkam, ki so se lovile na črnem suknu njenega ogrinjača. Kakor da nosi vsakatera žarek hrepenenja, vsakatera sladko misel, vsakatera poljub, izdahnjen v tihe sanje . . .

Tudi slutnje so jo navdajale današnji dan, ne vesele, ne žalostne, temveč skrivnostne in tesnobne, kakršne so prave slutnje ponavadi. Zdelo se ji je, da se bliža nepopisno srečnemu hipu; in ko je pomislila, kakšna bi morala biti zanjo sreča, da bi jo imenovala nepopisno, je začutila, da bo zdajci srečala njega, ljubljenega, njega, z nje nežnimi mislimi venčanega v vseh urah in trenotkih.

Cesta je zavijala okrog dvorišča, ki se je širilo na vogalu, s trhlimi deskami ograjeno. Sneg je ležal nerazoran, težko je bilo hoditi, do srede meč so se vdirale noge, in mokro je prihajalo v obuvalo.

Nagosto so letele snežinke, svečano in plavno, ne z naglico, temveč počasi. Daleč ni segalo oko; bel pajčolan je trepetal pred hišami in pred obrisi gibajočih se postav, ter je tiščal poglede nazaj.

Tam na vogalu, nedaleč že od šole, je zagledala Jerica dolgega fanta v rjavi pelerini, s kapuco čez

Digitized by Google

glavo, ki je brez dežnika prihajal proti njej. Strepetala je in je zardela; mraz in vroče ji je postalo zaporedoma, povesila je oči, obrnila jih je drugam, pa jih je zopet dvignila, in pogledi so se ji napeli, zakaj tisti, ki je prihajal naproti, je bil on.

Zanašalo ga je semintja; očividno ni bil trezen, zgodaj se je bil pokrepčal.

Par korakov je bilo še med njima. In ko sta videla drug drugega v obraz, je fant obstal, da je morala tesno mimo njega; obstal je, kakor trezen, pogledal je, kakor pameten človek, in se je nasmehnil tako veselo, da je deklici strepetalo srce.

»O, punčka!« je zaklical in je iztegnil obedve roki, mrzli in rdeči, brez rokavic, zatekli od mraza. Iztegnil je roki in jo je prijel za lici; ledeno so ji legli prsti na polt, ampak Jerica ni mogla dalje, nekaj jo je privezalo in prikovalo, obstala je tudi ona.

»Kam hodiš, punčka, kam hitiš? Ali te nič ne zebe, čuj?«

Ni mu mogla odgovoriti, beseda je ležala v srcu, in prelepa je bila, da bi otrpnila v tem snežnem zraku; ničesar ni rekla Jerica, govorile so le njene oči.

»Ali mi ne odgovoriš? Zakaj molčiš, zakaj se ne nasmehneš?« je besedil fant. »Kako ti je ime, ti, ki imaš takšne modre očke in takšne zlate lase?«

Takrat se je deklica za resnico nasmejala.

»Jerica,« je rekla, »Jerica sem. Pokaj me vprašujete, zakaj me držite za lica?«

»Sirota Jerica!« je vzkliknil fant. »Ali imaš tudi ti hudo mačeho? Daj da te poljubim, sirota Jerica!« In poljubil jo je kar tam, sredi ceste, na sredo ust jo je poljubil, njej pa je bilo tako sladko, da se ni mogla braniti. »Ej, ti in tvoji zlati laski!«

Takrat je zbrala svoje moči in je odhitela dalje.

Digitized by Google

»Počakaj, Jerica!« je klical fant za njo. »Ali me ne maraš, da bi šel s teboj?«

Jerica je hitela, skoro tekla je po snegu, tako da so ji v hipu stopile kaplje na čelo.

Kmalu bi sama sebi ne bila verjela, da je res, kar se je dogodilo v tem trenotku. Poljubil jo je, on, na te njene ustnice jo je poljubil: drugače je bilo, nego v njenih sanjah. Tam je bil rožni vrt, vse same rože, rdeče in zlate, vonjave so bile tam, pojoči slavci v grmovju, in večen maj, ki je sijal od modrega nebesa. Danes pa naletava sneg, in mraz tišči na prste: to je maj sirote . . .

Skesala se je, da ni ostala, ali da ga ni počakala. Toda ko je v trenotku tistega sladkega poljuba zadišalo iz njegovih ust po vinu in po žganju, ni mogla storiti drugače; sicer bi bil pust ta lepi spomin, ki ga odnaša s seboj.

Pijan je bil . . . Kako bi bil pijan, če ne za denar, ki mu ga je poslala, ne da bi se podpisala s pravim imenom, tako, da nihče ni vedel zato?

Pijan je bil, poveseljačil je za denar, ki ga je bila Jerica prihranila; ni si vzel skrbi z ramen, skrbi, ki ga niso skrbele. Napil se je, pijanost je napravil iz njene dobrote, in vendar ni mogla z grajo misliti nanj. Blažena je bila, da mu je storila radost; kaj bi premišljala druge reči? Njemu bi pač odpustila vse, pa najsi bi bil morilec in ubijalec . . .

Veselo sta ji planila otroka naproti; nosila sta rokavičke in tople kožuščke, da ju ni moglo zebsti, in sta se veselila kosmičev, ki so leteli z neba.

Toda tiho in molče je šla Jerica z njima.

»Kaj ti je, Jerica, da jočeš?« je vprašal Oskarček nenadoma, ko so prihajali mimo kavarne, videč, da kapljajo njegovi varuhinji solze iz oči.

Digitized by Google

»Ne jokaj, Jerica, nikari!« je zaprosila Gizelica. In, kakor da ji je nenadoma prišlo na um zanesljivo sredstvo, je dodala z brezsrčno naivnostjo otroka: »Le počakaj, mamá bom povedala, da si jokala!«

»Saj se ne jočem, ljubčka moja!« je zatajila Jerica svoje solze in se je poizkusila nasmehniti. »Ne jočem se, snežinke se mi tajajo na licih . . .«

In malo je manjkalo, da si ni sama verjela; saj niti vedela ni, odkod so prišle te nenadne solze, zakaj in čemu da so prišle. Ali je žalostna? Kako naj bo žalostna, ko jo je poljubil fant! Ali so bile solze veselja? Kdo bi jokal od veselja? Malo ga je bila užila Jerica, in ni si mogla misliti, da je na svetu veselje, ki bi priklicalo solzo v oči.

Srce se ji je širilo v tako velikem in silnem hrepenenju, da je mislila, kaj bi bilo, ako bi pustila vse in bi šla za njim. Tako bi šla ona za svojim fantom, kakor bi prišel gospod Theuerrockh za njo, če bi ga pozvala: ponižno in boječe, kakor psiček za gospodarjem . . .

In ko sta sedela otroka pri obedu, se je zaprla ona v prodajalno; sedla je v kot, naslonila je komolce na kolena in glavo v dlani, in je zaihtela tako krčevito, kakor da ji je zblazneti.

Stric Dolžan je prišel in je potrkal na steklena vrata; Jerica je vstala in mu je hitela odpirat.

»Jokala si?« je dejal in se ji je poredno zarežal v obraz. »Tako je prav, dekle moje; vidiš, tako mi ugaja in tako naj bo na sodnji dan: ženske bodo jokale, moški bodo preklinjali, angelci bodo peli, rogači bodo plesali . . . Ampak čudna se mi dozdevaš, punca, že vse te zadnje dni. Kaj pa, če ne nosiš kakšne opekline na srcu? V koga si se zagledala, kaj se ti je prisadilo?«

Digitized by Google

Jerica je zardela, in tresla se ji je roka, ko mu je podala žganje.

»Meni že lahko poveš,« jo je potolažil čevljar. »Stric Dolžan, draga moja, to ti je bil kujon nekdanje čase . . . Oh! Zaljubljen sem bil večkrat, nego imam las na glavi; in deklet, ki so gledale za mano, je najmanj trikrat toliko. Ali ne verjameš? Še zdaj sem tuintam malo zaljubljen; v tebe malo, v druge malo, v vsako nekoliko, in zato razumem takšne reči . . . Ali to greje! Daj mi še enega, potem dobiš dober nauk, če ga hočeš ubogati.«

Stric Dolžan si je s pestjo obrisal ščetinaste brke in je postavil izpraznjeni frakelj na prodajalnik.

»Vidiš,« je nadaljeval, ko mu je Jerica prinesla, »takšen je moj dobri nauk, da če je tvojega fanta kaj prida, to se pravi, če ima samo malho na hrbtu in nobenega drugega bogastva, pokaži očmu in mačehi fige in pojdi za njim. Verjemi, bolje ti bo živeti! Res ni lepo, da ti svetujem take reči, zakaj moral bi skrbeti za tvojega fanta, ki je moj brat po Adamu, in ne bi smel prigovarjati, da se mu obesi babnica za vrat: saj prenašam sam svojo s takšno težavo, da bi bil marsikaterikrat rajši pri vragu v smolnati ponvi, kakor pri njej . . . Ampak, kar je prav, je prav; zapomni si moje besede, ničesar drugega ti ne rečem.«

Jerici pa je prišlo na um, da je vprašala:

»Ali vam je že plačal čevlje tisti fant?«

In milo ga je pogledala; hotela bi bila, da se stric Dolžan nasmeji in reče: »Da!«

»Kdo mi jih je plačal?« se je raztogotil čevljar in je pljunil na široko. »Vrag mi jih je plačal, ne Adam. Adam da bi mi prinesel denar? V krčmo bi ga nesel, ko bi ga imel, a tjakaj ne, kjer ga dolguje . . . Pa naj se varuje: jutri na vse zgodaj bom zopet pri

Digitized by Google

njem! Dva frakeljčka, to je koliko?.. Ná! In zbogom: misli o tem, kar sem ti svetoval.«

Prišlo je popoldne, napočil je večer. Jerici je bilo neznosno sedeti v prodajalni, streči sitnim ženskam, ki so se prepirale za mero, poslušati prisiljene dovtipe delavcev in voznikov, in vse venomer misliti nanj . . .

Poljubil jo je: kaj bi mu morala storiti, da mu povrne, kar ji je dal ta poljub? In ona mu ni privoščila besede, ni mu pogledala toplo v oči, še ozrla se ni, ko je bežala, on pa je klical za njo.

Vsaj videti bi ga hotela. Gledala bi ga skrivaj, oddaleč, ali pa bi stala v kotu, mirna in pohlevna, in bi počakala, da ji vrže miloščino, en sam pogled, en sam smehljaj. Nesrečen mora biti, ker pije: kako bi pil, ako bi bil vesel? Tudi njena ranjka mati se je skrivaj vdala pijači, ko je pričel Kuralt grdo ravnati z revo. Kar k njemu bi se napotila, ko bi si upala; tolažila bi ga, in sladko bi ji bilo pri srcu . . .

S čudno silo se je ta misel oprijela njene duše. Razprostrla se je v čarobno mrežo, vsakateri pomislek uspavajočo, s tisočernimi sanjami vabečo. Laskala se je njenemu hrepenenju in je vpraševala:

»Ali hočeš, Jerica? Pa zakaj ne bi hotela?«

Tako je prišlo, da si je deklica naposled potegnila z desnico preko čela in je rekla sama v sebi:

»Hočem!«

Pozno je že bilo, osma ura je tekla h koncu. Žarnice so oblivale poulični sneg s svojo rdečkasto svetlobo, sluge so ropotali s ključi in so zapirali prodajalne. Jerica je bila spravila otroka k počitku; potem se je oblekla, potegnila si je šal na oči in je šla od doma.

Jasne misli ni bilo v njej, dokler ni prekoračila reke po šentjakobskem mostu. Sneg ji je škripal pod

Digitized by Google

naglimi koraki; enkrat je celo izpodrsnila, zmanjkalo ji je ravnotežja, jeknila je in je padla po tleh. Zasramovala se je svoje nerodnosti, spravila se je pokoncu, naglo je nadaljevala pot, da ne bi ji pred ciljem uplahnil pogum.

V prsih nekje, v skritih globinah, se je oglašalo vprašanje:

»Ali je prav, kar sem sklenila storiti?«

In čudno, nocoj ni marala poslušati tega glasu. Tako veliko je bilo nje bolno koprnenje po eni sami uri sreče, da se je razsrdila nad tajnim glasom in mu je klicala v svojem srcu, kolikorkrat je izpregovoril:

»Molči, hudobna vest! Miruj, nevoščljivi angel!«

V gostilni »Pri kozlu« je razgrajala družba delavcev; dva ženska glasova sta se razposajeno mešala v njihovo petje. Žvenketale so kupice, in zoprn vonj po kislem vinu in po slabih jedilih je puhal skozi vrata ter se je vlekel po stopnicah kvišku, gori do podstrešja.

Smrdljiva petrolejka je brlela v zakajenem kotu; slabo je svetila, dve pedi pred nosom nisi razločil ničesar več. Prag za pragom se je spotikala Jerica; čmerikava babnica ji je pokazala s palcem preko rame:

»Tamle gori stanuje! Pa dobro potrkajte; kadar je pijan, nič ne sliši.«

Jerica je prišla do vrat in je potrkala s tremi prsti hkratu.

Nič odgovora. Srce ji je začelo biti, da je slišala udarce. Potrkala je drugič: odzval se ji je molk. Trejič je potrkala Jerica, toda nihče ni zaklical iz sobe. Podgana ji je skočila čez čevlje, da se je prestrašila in je nehote pritisnila na kljuko.

Vrata so se odprla, pomalem, naširoko, na stežaj. Mrzlo je bilo v sobi in tema, gosta in črna.

Digitized by Google

Samo štirikotnik okna se je risal pred belo, zasneženo streho sosednje hiše, pred oknom pa senca človeške postave: fant je sedel na mizi, z nogami na stolu, z obrazom oprt v dlani in s komolci ob kolena, in ves je bil zatopljen v svoje težke misli.

Jerica je zaprla vrata za seboj.

Takrat je fant počasi okrenil glavo in je začel gledati vanjo. Tema je bila, ni je videl; le ona je čutila njegov pogled. Rudolf Adam je potipal po mizi, in ko je našel žveplenko, jo je prižgal ob hlačah; razlil se je modrikast soj, in s trudom je razločil dekličjo postavo. Temno se je risala na beli, neposlikani steni tik postelje. Trepetati je bila začela, ko je padla nanjo luč. Drhtela je od nog do glave; sklenjene roke so se razklenile in so padle mrtve ob životu; sklecnila so se ji kolena, zaslišalo se je nje težko, naporno sopenje. In ko je prižgal stanovalec drugo žveplenko, je v prvem trenotku ni mogel več odkriti z očmi: sesedla se je bila brez sil in kakor brez življenja, in je klečala za vrati, z glavo naslonjena ob zid.

Priskočil je k njej, prijel jo je čez pas, in jo je dvignil pokoncu, da se je vsa naslonila nanj. Takrat se ji je vrnila závest.

»Kdo si?« je vprašal študent z drhtečim glasom.

»Jaz sem!« je šepnila Jerica, in bilo je dovolj, da jo je spoznal.

»Pokaj prihajaš, Jerica?«

»K tebi prihajam, kar tako ... Ti si me vprašal, kdo sem; jaz te vprašam, kdo si ti, kaj delaš, kaj nameravaš!«

»Ohoho!« se je zasmejal študent s čudnim smehom. »Kdo sem? Sveti Nebodigatreba sem. Kaj delam? Pijem, kadar imam za kaj, in se pripravljam k temu, kar nameravam: obesil se bom enkrat, ker sem skromen in

Digitized by Google

varčen in ne maram posebnih troškov za večno življenje. Ne vprašuj me, ti neumno dekle; rajša me poljubi . . . Tako, in zdaj še enkrat!«

Ihteča je visela Jerica na fantovem vratu in prišlo je, da sama ni vedela, kdaj se mu je dala in kako . . .

Mirno so dihale njene speče grudi. Tistikrat pa je študent vstal, šel je k peči, doložil je oglja na žerjavico in je zaprl zapah na cevi. Nato je prižgal tretjo žveplenko in je poslednjikrat pogledal zlate Jeričine lase. Ko se je strnila tema, jo je poljubil tiho in pobožno, in je prekrižal njo in sebe.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Gospod Kuralt je klel; celo napil se je tisti dan. Gospa Ema je zbolela od jeze nad škandalom. Ob grobu sirote Jerice pa ni stal nihče razen Žida Theuerrockha, ki si je pritiskal veliko modro ruto na obraz, dočim so se mu krčevito stresala ramena.

Digitized by Google

Lenčica in zmaj.

Iz cikla: Gorenjske povesti.

Spisal **C. Golar.**

Digitized by Google

Digitized by Google

1.

Jutranje nebo je azurno sijalo, oblito od daljne svetlobe, in skozi belo meglo se je nejasno zaznaval zlat pas, ki je gorel na obzorju in obrobljal vrhove. Kot prosojna, biserna pena se je svetlikalo na visokem vzhodu in prehajalo proti severu v lahnih valovih v temno in temnejo plan. A zlati pas je rastel in se širil proti oblastim oblakom, plavajočim iz noči, vnemal se je in žarel, dokler se ni prelil z belim plamenom v bleščečo in lesketajočo se reko, ki je tekla tiho in lahno dalje in dalje, opasana na obeh straneh od plamenečega škrlata, zvijajočega se v ognjenem žaru. Proti jugu so se zlivali iz razbleščanega brezdna rdečkasti in modri curki, se izpreminjali v rumenih in srebrnih pramenih ter se izgubljali v bagreno in temnordeče polje.

Dan je dihal iz zarje, vas se je dramila iz spanja. Iz temnih gozdov, iz sivih gorskih kotlin so se kadile megle, in med hišami in skednji, med jablanami in plotovi se je zgrinjal globok somrak, a že dolgo so peli petelini po gredah in vreščali so vrabci.

Knezova Lenčica je zgodaj vstala, tako zgodaj, da je še videla ugašati danico tisto jutro. Stopila je na prag in zazdehala, ali sveži hlad, ki je sopel po vrtu med drevjem, ji je vel v lica, gladka in začudena, in dekle je stopilo v hladno roso, razlito po travi. Neugodno jo je izpreletelo, in zato je urno stekla naprej

Digitized by Google

čez vrt do konca skednja, kjer je bila skladalnica. Nalagala je polena v naročje, in tedaj se ji je zazdelo, da ropota voz po cesti. Ozrla se je na ono stran, ali nič drugega ni mogla razločiti kot črno senco, ki se je premikala. Gledala je kot skozi tenčico, ki se je predla po zraku in ovijala okoli dreves. Voz na cesti se je ustavil, konj je zahrskal, in Lenčico je prevzelo veselo čuvstvo, kot bi zaslutila nekaj prijetnega. In skozi meglo je prišel glas:

»Lenčica!«

Dekle je stopilo za drevo in si ni upalo dihati, le srce ji je tolklo hitreje in močneje. »Pavle je!« Lice se ji je zasvetilo. »Čakaj, le kliči, ne oglasim se ti ne,« je mislila in z zobmi stisnila ustnice.

»Lenčica!«

Tiho in srčno se je nasmejala, skoro bi se bila izdala, a se takoj še tesneje stisnila k drevesu. Vprašala je s trdim izpremenjenim glasom:

»Kdo pa je?«

»Jaz sem.«

»Kdo? Kakšen jaz? Nič te ne poznam!« Skoro se je naglas zasmejala.

»I, jaz sem, kaj bi se delala nevedno! Pavle sem!« je prišlo s ceste.

»Seveda, to vsak lahko reče. Ali si Pavle iz Hoste ali iz Drage?«

»Lenčica! Saj me poznaš!«

»Ali si Pavle iz Hoste ali iz Drage, te vprašam!« Zagnala je drva nazaj na skladalnico in pazno čakala odgovora, ali vse je bilo tiho.

»I—i, hop, hop!« Dekle je zaklicalo z zvenečim glasom, da je letelo kot zvon skozi meglo. Vse je molčalo, samo konj je zopet zahrskal, kot bi se zasmejal.

»I—i, hop, hop! Pavle!«

Digitized by Google

Nič. Jezica ji je pordečila lica, in Lenčica se je vgriznila v ustnice.

Stopila je zopet k skladalnici in vzela poleno, a trenotek nato je začutila dve močni roki na očeh, ki sta se je krepko oklenili in ji vzeli pogled. Lenčica je bistro zakričala in se izkušala izviti.

»Ali me ne pustiš?«

»Kdo je?« je vprašal pritajen, temen glas.

»Ti si, kar izpusti me, če ne, bom jezna!«

»Oho, le ugani!«

»Ti si, Pavle!«

»Tako se reče,« se je nasmejal in ji razkril oči. Smeh mu ni izginil z obraza, in dobrodušno je gledal dekleta. »Zakaj se pa nisi oglasila?« Lahno jo je prijel za roke, kot bi se bal, da se njena mehka in gorka laket, ki je bila tako drobna, ne bi zlomila med njegovimi koščenimi prsti.

»Zakaj mi pa nagajaš? Veš, nikoli se ti ne bom oglasila!«

»Lenčica, ne bodi huda, saj te imam rad,« se ji je laskal in še vedno držal in gladil njeno roko. Lenčica se mu je zasmejala in gledala pozorno v oči, ki so bile krotke in plave kot potočnice. Hotela se je domisliti, kje je že videla take oči, in spomnila se je, da jih je videla v zrcalu, kadar se je v njem ogledovala.

»Ti imaš pa take oči kot jaz,« mu je mislila reči, a namestu tega je dejala:

»Jaz te pa ne maram, tak grd fant!«

V zadregi ji je pogledal v obraz, in v njenih jasnih, toplih očeh je videl, da dekle ne misli zares.

»Saj si pa ti bolj zala!«

»Kar takole prideš in me ustrašiš!« je dejala navidez zelo jezno. »Zakaj si tak!«

Digitized by Google

»Zato, ker si moja, ker imaš tako okrogle roke, pa tako rdeča lica kot jabolka.«

»Nikdar mi ne ve nič drugega povedati,« je pomislila in kljubovalno nabrala ustnice. Pavle je govoril kasno in ji previdno položil roko okoli vratu. Rahlo jo je objel, kot bi se bal, da se ne zgrudi Lenčica pod njegovo močno, težko roko. Bil je velik, in dekle je bilo napram njemu kot otrok, z gladko počesanimi lasmi. Zdela se mu je drobna in majhna, še manjša kot navadno, in prišla mu je na misel pastiričica, tista gosposka ptička, ki se je priklanjala in plesala po razorih, kadar je oral na njivi.

Na cesti je nestrpno zahrskal konj, in voz je začel ropotati. Pavle je zavpil nad konjem in se potem nagnil k dekletu, da sta se doteknila z lici.

»Iti moram, Lenčica, saj nisi huda!«

»Ne hodi še! Kam pa tako zgodaj?« Držala ga je objetega, in njena ročica se ni odtrgala od njega. »Nekaj ti imam povedati, ali sedajle se kar spomniti ne morem.«

Zopet se je zaslišalo hrskanje, in dekle je nemirno zacepetalo z nogami.

»Pavle, ali si res moj?«

Bilo je prvič, da ga je tako vprašala, in njega je hotela kri kar zaliti, in v grlu ga je nekaj stisnilo, da je moral zakašljati. Tudi v prsih nekaj ni dalo miru; bilo je srce, ki se je razburilo in trepetalo. Stisnil jo je z vso močjo k sebi, da je Lenčica zaječala.

Pavle je bil v še hujši zadregi in ni vedel, kaj bi odgovoril dekletu. Tako nekaj prijaznega in lepega bi ji rad povedal, ali besede niso hotele z jezika.

»Pozdravljena!« Samo tega se je spomnil. Potegnil se je z roko po očeh, ker je čutil, da se mu vid kalí, in se obrnil stran.

Digitized by Google

»Pavle, počakaj! Ah, kaj sem ti le hotela povedati!«

»Zvečer, Lenčica, bodi pri studencu!«

»Zvečer!« je zaklicala za njim, ko je že hitel med drevjem in se izgubljal v megli.

»Joj! To sem mu pozabila povedati!« je vzkliknila takoj nato. Spomnila se je velike novice. Bliskoma ji je prišel na misel studenec in zmaj, in dekle je zopet zaklicalo proti cesti: »Zvečer, Pavle!« Bilo ji je hudo, da je odšel, čutila je, kako ji je drag, in da le z njim se ji ni bati zmaja.

2.

»S kom si pa govorila?« Knezovka je stala pred pečjo in čakala hčere, ki je prihajala z zvrhanim naročjem polen. Lenčica je bila silno rdeča ter vsa zasopljena, in drv je bilo toliko nagromadenih na njenih rokah, da se je komaj videla izza njih.

»Kdo je pa vendar bil?«

»Kdo je bil?« se je dekle začudilo. »Na cesti je bil neki voznik, pa je s konjem govoril, jaz sem se pa smejala,« se je mislila izgovoriti Lenčica, ali spomnila se je zmaja in se zbala. Zato je pozabila odgovoriti.

»Mislila sem, da je bil Pavle. Ali ni bil?«

»Kdo?« je Lenčica vprašala, in lica so ji zakipela, in srce se je splašilo.

»Zakaj pa Pavle nič k nam ne pride?«

Lenčica je bila tako razburjena, da ni razumela ničesar, in le v prsih ji je zaigrálo. Pobledela je in zopet zažarela.

»Kako ste rekli, no, recite še enkrat!«

Knezovkà se je začudila. »Kaj? Saj je bil Pavle?«

»Ali k nam naj pride?« se je izognila Lenčica in se je zasmejala. Mati jo je gledala vsa v čudu.

Digitized by Google

»Ali veš, kaj te čaka za bregom? V studenec moraš! Kdaj bi že bila lahko šla!«

»Ali notri je zmaj!« je plaho vskliknila Lenčica.

»Kakšen zmaj! Ali si res še tako otročja?«

»Zmaj! Saj je pravila stara mati.«

»Ali se ga bojiš?«

Lenčica je strmé pogledala mater. Kako da bi se ne bala zmaja?

»Stari Jernejec se zmirom jezi in pravi, da se že kali voda. In Podvizovo Mino sem slišala na vasi: Knezova si pa ne upa v studenec; že ve zakaj!«

»Naj govore! Saj vem, druge gredo v studenec, da bi dobile ženina, meni pa to še na misel ne pride,« se je pohvalila Lenčica in mislila na Pavla. Metala je polena v peč, odkoder se je trgal plamen in švigal proti njej, da je bila v lica kot ogenj.

»Ali Pavle ve za to?« se je spomnila Knezovka. Lenčica je zopet preslišala mater, in srce ji je začelo vztrepetavati kot riba na suhem.

»Zakaj naj bi vedel?« je osupnila, a dobro je vedela, kam meri mati.

»Ali ne pojdeš v studenec?«

Lenčica je zopet ostrmela. Kako more o tem kdo dvomiti!

»Pojutrišnjem, v ponedeljek pojdem!« je zaklicala pogumno, da se osrči in prevpije strah, vzela je škaf z ognjišča in odhitela skozi duri. Letela je na cesto in potem proti visokemu hrastu; rastel je pod goro in senčil studenec, ki je izviral iz zemlje. Voda je šumela in se zaletavala v močnem, razpenjenem curku iz votline, nad katero se je bočila živa skala. Ni bila prostorna, niti visoka, temna in neznana, od vseh strani kamnita, kot vsekana v pečino. Dekleta iz vasi so hodile v studenec, da očistijo votlino blata, ki se

Digitized by Google

je nasedalo po skalah od vode, pronicajoče od zgoraj skozi razpoke. Vrstile so se, vsako leto druga, in dekle, ki bi že rado zamenjalo deviški venec s poročnim prstanom, je že komaj čakalo časa, da pride na vrsto. Časih je komaj zasijala in zazelenela pomlad, že je tekla mlada vaščanka v studenec, s sladkim upanjem, da se omoži še tisto leto. A letos je bil že pozni maj, skale je razen blata prepregel gost mah, v katerem so hiševali slinasti polži, voda se je kalila, in zato so sosedje zamerili Lenčici, da se je tako bala zmaja.

Stala je pri strugi, in ko je zaslišala zamolklo, razburjeno grgranje, s katerim je rohnela voda iz zemlje, se ji je zazdelo, da zmaj hrope tako srdito in bruha vodo iz gore. Nad njo se je razpletal in vihral hrast, časih je blisknil žarek po gladini, in za trenotek se ji je zazdelo, da utiha mrmranje v votlini, a takoj nato se je zopet zagnal studenec. Zmaj se je razjaril in brizgnil razpenjen val iz sebe.

»O, Lenčica, ali misliš na ženina?« Njena prijateljica, Zlatetova Tina, je prišla po cesti in zdaleč klicala. Prišla je bliže. Lenčica je vstala, in ne da bi jo pozdravila, jo je vprašala:

»Ti, ali ne, zmaj je v gori?«

Zlatetova se je na glas zasmejala in tlesknila z rokami.

»Zmaj, zmaj, oj, to si neumna!«

»Ali ne veš tega?« jo je resno vprašala, in skoro jezno očitanje je bilo v njenem glasu.

»Zmaj, o kakšen zmaj je v gori,« se je šalila Tina, in dvoje rjavih oči je zrlo nagajivo. »Ženina ti bo pripeljal, ali dveh ti ni treba! Kaj pa bi potem Pavle!«

Lenčica je skočila k njej in ji z dlanjo zamašila usta.

Digitized by Google

»Ali ne veš, da je zmaj ugrabil lepo špansko princezinjo, ko se je možila? Kolikokrat sem to slišala!«

»Da, da, zares! Ali ti ne veš, da je zdaj vrsta na Knezovi Lenčici, da jo požre zmaj!« se je šalila Tina. »Ha-ha, ha-ha!« Vrgla se ji je na prsi in se ni mogla nasmejati, in za njo se je polastila veselost Lenčke, in razposajen in prisrčen smeh se je razlegal ob studencu.

»Pst, da ne sliši zmaj!«

V rupi je vršala voda, in biseri so pršali izpod skale.

»Zmaj je v gori, zmaj!«

3.

Drugi dan je bila nedelja, in popoldne je hotela govoriti Lenčica sama s seboj in s staro materjo, ki je umrla dve poletji prej. Solnce je razsijalo in razbliskalo polje in vas, bleščale so se hiše, trava in rože so ogrinjale trate s pisano svilo, ki se je izpreminjala v jasni luči in igrala v zlati in modri in rdeči barvi. Lenčica je hitela po vrtu in se skrila v globoko senco. Na svoji poti je srečala samo domačega petelina, ki je korakal samozavestno po stezi z rdečo rožo v grebenu. Legla je na zemljo in se zagledala v visoko, sinje nebo. Tiho je bilo okoli, vse svetlo, vse mirno, in v tistem času je stopila rajnka Knezovka k Lenčici. Za trenotek se je svet pomračil, a bliskoma zablestel, in kot jasna senca se je razlilo Lenčici ob desnici.

Bel robec je imela stara mati na glavi, in njen obraz je bil vel in kot prosojen ter se je smehljal, ko je pobožala mlado dekle po laseh. Lenčici se je zdelo, da stara mati ni nikoli umrla, in je lahko govorila ž njo, kadar je hotela. Ob belem dnevu se je zagledala v nebo in pomislila nanjo, zahrepenela

Digitized by Google

je po njej, in že je začutila njeno tiho bližino, tanki in hladni prsti so jo pobožali.

Takrat, ko so rekli ljudje, da je umrla njena stara mati, ji ni bilo nič hudo, ker je vedela, da ne umrje zanjo nikoli. Večkrat za živa je bila ž njo na vrtu, in kar nenadoma je časih poleg nje utihnila, padla je znak v travo ter široko razklenjenih oči strmela navzgor, kot da vidi odprto nebo. Po vsem obrazu je bil razlit blag smehljaj, a ni dihala, ni trenila, in srce ji je mirovalo. Lenčica je zajokala, a nenadoma se je zravnala starka pokoncu, prsi so ji zopet dihale, in ustne so se gibale. Položila ji je roko na čelo in dejala: »Zakaj si žalostna, saj bom vedno s teboj! Midve se ne ločiva nikoli.« — Ko jo je pa dva dni pred smrtjo izpraševala Knezovka, komu bo zapustila tiste šmarne tolarje in krone, ki jih je hranila še izza svojega gospodinjstva v stari skrinji na izbi, je dejala nevoljna: »Pusti me s tem! Nič več posvetnega blaga nimam, ker sem že na onem svetu...« In ko je umrla, je bila Lenčica pri njej. Bili sta na vrtu, in stara mati ji je segla v roko. »Ne jokaj, ako se več ne zbudim! Obleci me v obleko, ki sem jo imela na svojem ženitovanju, in na glavo mi deni svileno pečo!« Omahnila je in začela peti s tihim glasom, ki je zmirom bolj pojemal in se slišal, kot da prihaja iz velike daljave: »Zlata zarja se razgrinja...« Pojoč je zastrmela v pozlačeno večerno nebo, njen glas je odmeval vedno rahleje in slednjič ugasnil, a srce ji je obstalo na vekomaj.

»Povejte mi še enkrat tisto povest o krasni princezinji, hrabrem princu in o hudobnem zmaju! Povejte mi!« Lenčica je znala tako lepo prositi, da se starka ni mogla braniti. Kazalec je polagala na usta in pripovedovala:

Digitized by Google

»To je bilo zdavnaj, zdavnaj, ko je še zorela pšenica podvakrat na leto, ko so rodili hrasti namesto želoda same sladke rožice in grozdje in pomaranče, in kar si le zmisliti moreš. Iz smrek se je cedil namesto smole sam čist med, in javorji so sprelepo cveteli; rdeče in plave rože, tako velike kot klobuki, so se zibale okoliinokoli. Po vaseh so živela samo zala dekleta, in grofi in knezi bi se bili radi ženili pri njih, ali vse ni nikoli prav na svetu.

V naši gori je živel zmaj, strašno je bil hud, in spomladi je začel vsako leto razsajati in rjuti; tako zelo je tulil, da se je svet tresel, da se je gora majala in grozila, da se pogrezne na vas in jo podsuje. Kmetje so se bali in so prosili sveto devico Nežo pomoči, matere so se jokale in vpile na pomoč svetega Krištofa, ki je bil tako močan, da je ruval smreke, naj vendar pride in jih reši zmaja. Dekleta so pa imele največ zaupanja v božjega viteza, svetega Jurja, in so pričakovala, da bo prijezdil na bistrem belcu in s sulico razklal žrelo krutemu zmaju. Vse dni in vse noči se je razlegal prežalosten jok in vzdihovanje po devetih vaseh naokoli, zakaj zmaj je zahteval vsako leto najlepšo deklico; in čimdalje so odlašali očetje in matere, ker se niso mogli ločiti od svojih preljubih hčera, tim huje je divjal zmaj v gori, z repom je lomil skale in butal ob kamenite stene, da se je vrh vzdigoval in so velikanske pečine gromele v dolino in razbijale kmetom hiše. Tako dolgo ni utihnil zmaj, dokler ni dobil deklice, in potem je miroval leto dni, a drugo pomlad je hotel imeti novo žrtev.

Dolgo niso bile uslišane prošnje in molitve kmetov, veliko prezalih deklic so že žrtvovali starši požrešnemu zmaju. Nekdaj pa je bila prav, prav zgodaj pomlad, in tisto leto je šel princ, sin našega cesarja, po ne-

Digitized by Google

vesto. Moral je prehoditi devet dežel, prevoziti devet morij, in nazadnje je našel prežlahtno gospodično, hčerko samega španskega kralja.

Neznansko je bila lepa; belih lic kot limbar, na sredi čela ji je sijala srebrna zvezda, in na zlatih laseh je žarela kot solnce njena krona.

In princ je peljal svojo nevesto iz zamorske dežele v cesarsko mesto, da tam praznujeta svojo poroko. Strašno veliko je bilo svatov ž njima, in balo so peljali na desetih vozovih. Ne vem že, koliko skrinj je bilo žita, prediva, platna, rjuh, židanih rut, blazin in drugega, kar ti še na misel ne pride. Toliko vem, da so imeli na zadnjem vozu zlat kolovrat in srebrne statve, tako da ni prav ničesar manjkalo, kar je treba v dobri hiši.

Šli so skozi našo vas in se ustavili doli ob cesti, da malo počijejo. Princezinja pa se je oddaljila od družbe — menda je že princ premalo pazil nanjo — in je šla pogledat proti gori. Nesreča pa je hotela, da se je izgubila proti brezdnu, kjer je bil zmaj. Zelo je bila radovedna, zato se je nagnila čez rob in pogledala v neizmerno globočino.

Zmaj se je že zdramil tisto leto, mel si je zaspane oči in pogledal iz jame. Kar ti vzre lepo princezinjo, jo pograbi s kremplji in potegne k sebi v svoje strašno brezdno. Potem se je začel krohotati tako grozno, da se je gora razklala ter sta nastala dva vrha. Princ vpraša po nevesti in je ne najde; takoj vidi, da jo je ugrabil zmaj. Opaše se s silnim mečem, skoči v brezdno ter gre nad zmaja. Tri dni in tri noči sta se kosala, tako sta se bojevala in tolkla, da je kar gromelo in bučalo v gori, kot bi treskale strele in pokale skale.

Ko pa je vstalo četrto jutro, je princ premagal zmaja in rešil nevesto. Skočil je ž njo iz brezdna, in

Digitized by Google

kar zasvetilo se je po deželi, tako so blesteli in cveteli limbarji njenih lic, tako je sijala srebrna zvezda in žarela krona na zlatih laseh. Princ pa je zgrabil veliko, veliko pečino, jo treščil v brezdno in ga vsega zadelal. Kjer je bila poprej jama, pa je začel izvirati studenec, ki teče še dandanes doli pod našo vasjo. Dekleta ga hodijo izpirat, jaz sem šla v osemnajstem letu in tisto zimo potem sem se omožila. Ti si zdaj tudi teh let, in gotovo ni daleč tvoj ženin —.«

Stara mati je končala povest, in Lenčica je še zmirom strmela v nebo.

»Ali je še zmaj v gori?«

»Ali ga ne slišiš ob nevihti, kako rjove? Rad bi iz brezdna, hoče imeti deklico, ali skala ga tlači in mu ne dá dihati, da bi se razmeknil in pogledal na beli dan«.

»Ali je zelo velik?«

»Daljši kot najvišja smreka. Po vsej gori leži od enega konca do drugega, ves je zelen, in zobje so mu ostri kot noži.«

Zamislila se je in molčala. Ali ji bo neki kaj žalega storil, kadar pojde v studenec? Pa tega ne more vedeti stara mati. Zagledala je bel oblaček, ki je plaval po nebu, in se pogrezal za obzorje.

»Kje pa hodite vse dni, kadar vas ni k meni? Ali so visoka nebesa?«

Lenčica je čakala, a ni dobila odgovora. Sklonila se je pokoncu, ali nikjer ni bilo stare matere. Klicala jo je in iskala z očmi, ali nebo se je že zaprlo, in težke sence so se zgrinjale po zemlji. Solnce je padlo za gore, rdeči oblaki so zagrnili nebeške duri, in Lenčica je v omotici odšla z vrta:

»Še zmirom je zmaj v gori . . .«

Digitized by Google

4.

»Knezova gre danes v studenec,« so govorila v ponedeljek zjutraj dekleta po vasi.

»Ah, naj gre! Kakšna je bila včeraj, vsa bleda!« je dejala Podvizova Mina, ki lani ni dobila ženina, čeprav je izpirala studenec dva dopoldneva. »Pravi, da se boji zmaja, tak otrok!«

»In pa res! Le ne vem, zakaj jo silijo! Zlatetova Tina je šla danes navsezgodaj k njej, bogve, kaj imata!«

»Ženina iščeta, ženina, hi-hi!«

Stale so pred hišami in se odpravljale na polje, ali niso se mogle nagovoriti. Lenčica in Tina sta stali na Knezovem vrtu in se živo menili:

»Ti, kakšen pa je vendar zmaj, da se ga tako bojiš?« Zlatetova se je hotela naprej in naprej smejati, a Lenčica je imela toliko skrbi v srcu, in njen pogled je bil plah, da je prijateljici ugasnil smeh.

»Kdo se boji?« se je branila. »Še mar mi ni!«

»Pavle že tudi ve, in menda pride mimo.«

»Mimo pride?« se je razveselila Lenčica.

»Če te bo zmaj zagrabil, se nič ne boj in pokliči: Pavel! Zunaj bo čakal kot princ z mečem in pojde nad zmaja.« Zlatetova je govorila z resnim glasom, ali iz oči ji je gledal nagajivi škrat.

»Tudi zmaj ima nabrušen meč, to jih bosta krhala in lomila za Lenčico .. . .« Hotela je govoriti še dalje, a Knezova se je začela smejati, in s smehom sta se ločili. Zlatetova je odšla za vrti, Lenčica pa je skočila v vežo, vsa srčna in vesela.

Vaška dekleta so še zmirom stala koncem hiš.

»Ali je ne bo? Naj pa gre rajša v zibko!«

»Kupimo ji medenega fantička, saj drugačen ni za njo.«

Digitized by Google

Tedaj je prihitela Lenčica po vasi, škaf je imela v roki in šop slame. Vaščanke so bile vse pokoncu, ko so jo zagledale, in klicale so za njo:

»Kam pa tako urno?«

»Lenčica, ali imaš ženina?«

»Nočem jih slišati,« si je mislila in bila je razburjena in vroča, kot bi vrela kri v njenem srcu. »Te babe,« se je jezila in ni hotela pogledati ne nalevo, ne nadesno. »Pavle je pa le moj!« Stekla je iz vasi in po klancu navzdol in poslala je oči v drugo vas, da bi ga zagledala.

Hrast je rastel nad studencem kot silen orjak. Zelene veje so plavale po zraku in lovile solnčne žarke, ki so se igrali po listju, in izkušali presijati košato drevo. Lenčica je planila v senco in se komaj ustavila tik struge, po kateri so streljale postrvi. Pod skalo je grgralo temno in osorno, bel val, ovit in presekan z zelenimi curki se je vrtil in hrumel iz globine ter se zbiral v globokem tolmunu, iz katerega se je voda polagoma odtekala. Besno kipenje v kotanji, vrenje in sikanje je spomnilo Lenčico zmaja, ki bruha penečo se vodo iz groznega, kot z noži posajenega žrela, ali spomnila se je Pavla in stopila na kamenje, štrleče iz studenca. Izgovarjala je ime Pavlovo, kot bi iskala pri njem srca, in se sklonila v votlino.

Dan je ostal za njo, objela jo je hladna tema. V desnici je stiskala slamo in z levico se oprijemala vlažnih skal, ki so se gnetle in stiskale od vseh strani. Začela je brisati kamniti obok nad seboj, ponekje spolzek in masten, prevlečen z ilovičasto plastjo, a drugje obrastel z mahom in vodno travo. Segla je naprej in nastran in z golo roko kopala prst iz razpok, v hrbtu sključena, da ji je vsa kri silila v sklonjeno glavo.

Digitized by Google

Njene oči so se privadile teme, in začeli so vstajati pred njo skalni robovi, nazobčani in razjedeni, tik pred njo je bruhala voda iz gore, ji brizgala in škropila v kolena. Od vrha je rosilo, mrzle kaplje so ji padale na lica, polzele za vrat, v nedrija, in Lenčica je vsa zadrhtela. Zopet ji je prišel zmaj na misel, in izpreletela jo je zôna. Hotela se je zravnati, šinila je kvišku in zadela z vso močjo ob skalo nad seboj. Iz oči so se ji utrnile iskre, kot bi se prižigale temnordeče zvezde, naglo se je sklonila, popolnoma k steni, in razjarjen curek jo je zadel naravnost v obraz.

»Pavle, Pavle, zmaj je tu!«

Noge so se ji zašibile, in Lenčka je pokleknila pred zmajem. Kolena so se ji pogreznila v studenčnico, ki je pljuskala in šumela okoli nje, a z rokami se je uprla ob skalo, iz katere je gromel zmaj. Že je čutila, kako se iztegajo po njej njegovi ostudni kremplji, kako ji lezejo po licih in silijo za grlo. Silno so ledeni, že so jo objeli okoli vratu, po hrbtu, po prsih gredo proti srcu. Vsa je že zagrnjena v moker, studen plašč, vsa je že v oblasti grozne pošasti. »Pavle,« je zakričala, zakaj zagledala je samega zmaja.

Strmel je vanjo z zelenimi, lakomnimi očmi, v katerih je sijala lačna strast, strašen greben mu je rastel nad čelom, in kače so se zvijale okoli njega. Žrelo je zijalo, da so se videli špičasti zobje, in iz njega je lila in se penila voda. Votlina je grmela in bučala, zmaj se je oglasil z votlim mrmranjem: »Lenčica, Lenčica, moja si! Ne izpustim te več, z menoj moraš v brezdno, v brezdno! Kot princezinja . . .«

Stresalo jo je po vsem telesu, in začutila je, kako jo objema zmaj, kako ji pijejo kri in dušo njegovi pogledi. Zaklicala je »Pavle« in se spela pokoncu. »Saj to ni zmaj,« se je srčila. »Zgrabim ga za žrelo,

Digitized by Google

s kamenjem mu razdrobim glavo!« Prijela je za skalo in jo stresla z rokami. »Saj ni zmaja!« Ali vkljub temu ji ni izginil strah, in brzo je hotela iz brezdna. Stopila je z nogo nazaj, sklonila glavo in se vrgla znak iz votline. Dan ji je zasijal v oči, in v tem se ji je bliskoma zazdelo, da vidi Pavla, a takoj nato jo je zalila voda. Šumenje v njeni glavi se je izpremenilo v jasno in svetlo godbo, in Lenčica se ni več zavedla.

5.

»Kako pa je bilo potem?«

»Princ je rešil princeznjo iz zmajeve oblasti, in njena krona je zažarela kot solnce . . .«

»In limbarji so zacveteli. Ali jo je nato peljal k poroki?« Lenčica se je zopet pogovarjala z umrlo staro materjo.

»K poroki! Lep kot božji vitez, sveti Juri, je bil ženin. In potem je bilo ženitovanje. Celih osem dni so svatovali, mislili so pa, da se goste samo en dan, ker jim je naprej sijalo solnce na nevestini glavi in ni zatonilo ne ponoči, ne podnevi. Mize so se tresle pod srebrnimi skledami najslajših jedil, pili so medico in vino iz rožnih majolk.«

Ali tedaj se je Lenčici čudno zgodilo. Že ves čas je slišala rajske glasove, presladka muzika je mamila njeno uho, in nenadoma je zagledala samo sebe na svatbi. Oblečena je bila kot princeznja, in poleg nje je sedel Pavle, in bil je tudi kot princ. Zlat klobuk je imel na glavi in opasan je bil s svetlim mečem. Na drugi strani je sedela Zlatetova Tina in v rokah je držala bel venec ter ga ji polagala na glavo. Bilo je silno mnogo svatov, peli so vesele pesmi in pili so in plesali. Nenadoma pa zasliši Len-

Digitized by Google

čica strašno gromenje. Ogleda se, ali nikjer več ni Pavla, ne gostije, ne svatov. Proti njej se vali grozni zmaj, z repom lomi skale, s krempljijih drobi, z žrelom požira. Iz oči siplje ogenj. Že jo objema, in prav nad njo se reže njegovi nabrušeni zobje. V tem trenotku pa zasliši za seboj Pavlov glas. Z mečem gre nad zmaja, ki se vrže z vso silo in divjim tuljenjem njemu nasproti. Vname se boj, ali že je ubit zmaj. Pavle mu preseka glavo in skoči z Lenčico iz brezdna. Smehljaj ji je zaigral na ustnih in odprla je oči: »Pavle, moj princ . . .«

Odprla je oči in zagledala Pavla; nasmehljala se je in vprašala: »Kje sva?«

»Lenčica, nič hudega ni, saj si pri meni.«

In tako se je vrnila Lenčica iz zmajeve oblasti, zbudila se je iz omotice, ki jo je objela v studencu. Pavle jo je držal v naročju, ležala je znak na njegovih rokah, vsa premočena in drgetajoča, in njeni mokri lasje so razpleteni padali navzdol. Spomnila se je vsega.

»Ali sem bila v vodi?«

»Lenčica, utonila bi bila, da me ni k sreči pot pripeljala mimo.«

Ni je izpustil iz naročja in nesel jo je skozi vas, jo ujčkal kot ubogo dete in objemal njeno mokro, vitko telo. Oči so se ji zaprle, a ustne se ji smehljale.

»Ali si moja, Lenčica?«

»Moj Pavle . . .«

6.

Zima. Solnce in sneg sta se poljubljala, žarela sta in se utrinjala v bleščečih žarkih, polje in vas sta se lesketala v bisernem ognju.

»Cin, cin, cin!«

Digitized by Google

Po cesti proti vasi so letele sani, pet, šest, mnogo sani, skoro jih ni bilo konca. Zopet in zopet so se pokazale izza ovinka, kot bi plavali konji, kot bi brodili v belem viharju in bi se vsipali ledeni biseri in škropili in pršali izpod kopit, izpod sanincev. In lete, lete, drsajo se sani, biserna, ledena megla se ovija in zgrinja nad njimi, grive plamene v ostri burji, škrebljajo krabuljčki:

»Cin, cin, cin!«

In na saneh sede svatje, godejo godci. Pavle in Lenčica se peljeta od poroke. Konji hrskajo in kujejo s kopiti, mečejo v zrak glave, s šopki na čelu, vihrajo z grivami, spletenimi in prepletenimi s pisanimi trakovi. Konji beže, beže, zvene s svetlimi ploščami na komatih, vriski se love po zraku, žubori smeh, poje veselje. Nevesta Lenčica je v svileni peči, družice so vse v rožah in svetlih robcih. Ž njimi je sama radost, iskreča se lica, čisti zvončki:

»Cin, cin, cin!«

Peljali so se mimo studenca.

»Zmaj!« je zavpila Zlatetova Tina, ki se je vozila tik za nevesto in ženinom.

»Zmaj!« je ponovila Lenčica in se zasmejala. Pavle se je privil bližje k njej in jo objel:

»Ali se še bojiš zmaja?«

»Sedaj se bojim tebe . . .« Položila mu je roko okoli vratu in se ga doteknila z žarečimi lici.

Digitized by Google

Lovec Klemen.

Iz cikla: Gorenjske povesti.

Spisal **C. Golar.**

Digitized by Google

Ti premila Ti predraga
Kako Te ljubim ljubim jast zvesto
Vedno mislim le na Tebe
Vedno bil bi jast stebo
V spanju le O Tebi sanjam
V mislih Nate jast zaspim
Oj premila o predraga
V Tebi Tebi jast živim
Le Ti Si moje hrepenenje
Ki po kaja mi ne da
Le Ti edino poželenje
Si ljubečiga srca,
Zdihujoče srce vroče
Le po Tebi hrepeni !!!!!

Vedno zvest do groba
Tebi edino mi ljubjena
Angeljček moj! Dušica moja!
Ti bo življenje!! brez Tebe smrt
Tvoj Matija

Digitized by Google

Sredi polja je stal ogromen, prastar hrast. Orjaške veje, krive in grčave, so se razprostirale naokrog, rastle so in se dvigale visoko v zrak, zagrnjene z gostim listjem, da je temna senca padala in se zgrinjala daleč po zemlji. Kadar se je zaletel vihar v njegovo ogrodje, se je zagugal trdo in neokretno, v vrhovih je zapokalo in završalo, kot bi šlo po njih osorno mrmranje. Deblo je bilo pokrito z raskavim lubjem, od strel razorano in porastlo s sivim mahom. Bil je kot starec z belo brado in veličastno, zeleno krono.

Dva sežnja od tal je bil zabit v hrast z rjastimi žeblji preperel križ, in na njem je visel Bog. Vse leto je bilo ovenčano razpelo s poljskimi rožami, ki so rastle med žitom in po travnikih. Dolgo, cvetočo verigo iz belih kresnic, zlatih solnčnic, šmarnih križev in plavic so spletla poleti vsako soboto vaška dekleta in jo ovila križanemu okrog glave, da je pisano cvetje viselo navzdol ob križu in se dotikalo zemlje. Med razpete roke so nateknile bujnih košatih kit in noge so mu ovile z ostrimi poljskimi nageljni. Jeseni so usehnile rože, in vso zimo je bil križ ovit z rjavim, posušenim vencem, ki je poljubljal Kristusu glavo in mu prepletal golo telo, dokler niso zacveteli prisojni bregovi. Križ se je zableščal v pomladnih cvetlicah, snežni zvončki so zvonili nad božjo glavo in se nagibali nad vdrte oči, velikonočnice so se sklanjale čez trnjevo krono, in vijolice so dehtele ob črnih ranah.

Digitized by Google

In zopet so se ovile cvetoče verige križanega trupla, zažarele so solnčnice, zardel je mak nad strohnelim lesom.

Okrog hrasta se je širilo na vse štiri strani nepregledno polje. Spomladi je zacvetlo in zakipelo v vsej mladi moči in lepoti. Travniki so pluli in rastli kot živo, velikansko telo, zleknjeno od gor do gor, od jutra do večera. Po njih so sijale bele in zlate zvezde, sijale so in svetile do noči, dokler jih ni zatemnila noč z nebeškimi zvezdami. Njive so se opasale s pisanimi mejami, ki so tekle kot zelene reke okoli njih, in iz zemlje je pognalo temno žito. A poleti je polje zorelo, cvetje se je osipalo, prepelica je bežala iz zrelega žita. Sredi polja, na hrastu pa je gledal Bog kmete pri delu.

* * *

Dan je šel proti večeru. Žitna polja, še zelena, kjer je rastla pšenica, a drugod napol požoltela, so se temnila in prepregala s sencami. Solnčni prameni so se trgali in se bliskoma izgubljali, samo del rdeče oble je še žarel izza gor na zatonu, in kri je lila od nje po nebu. Po razvoženi poljski poti, razorani z globokimi kolovozi, je prišel težkih korakov lovec Klemen. Njegov obraz je bil koščen in rjavo porastel, zelenkast klobuk, za katerim je tičala brada divjega kozla, je imel potlačen na čelo, bil je golorok in v blatnih čevljih. Ustavil se je pod hrastom in pogledal na Boga nad seboj, ki je bil ves prepet z uvelimi rožami. Zamahnil je s puško in zadel ob križ, votel les je suho zapel, in od njega se je usul od črvov razjeden prah. Zleknil se je v travo in si podložil glavo z okovanim kopitom.

Mimo je prišel star kmet, s podolgastim, sivim obrazom, bil je trudno sključen in gnal je vola, ki je

Digitized by Google

pri hrastu nenadoma poskočil pred lovcem in se začel z rogmi, nastavljenimi proti njemu, neokretno umikati. Tudi kmet se je ustrašil in trdo zgrabil žival za gobec.

»Glej ga, Klemena, še vol se te boji, tako črno gledaš.« — Obstal je pred njim in ga opazoval, a lovec se ni genil in strmel v oblake. Prišlecu se je zdelo, da ni prav govoril, zakaj oni pod hrastom se ni zmenil zanj. Težko mu je delo, oditi brez dobre besede, in premišljeval je, kaj bi rekel. Vol je suval z rogom okrog sebe, da se je kmet opotekel in obstal tik lovca. Zakričal je nad živaljo in pogledal Klemena, a ta je samo pljunil predse.

»Vroče je, taka soparica je pritisnila, da je kar preveč. Še ti si se spotil, ki nič ne delaš. A včeraj ti je bilo menda še bolj vroče; saj si imel biričev polno hišo! Tako so ti še konja, vrana, zarubili in vzeli. Čarman ga je kupil.«

Klemen se je ozrl vanj, in Štefon se je ustrašil njegovega jeznega pogleda.

»Pa vendar nisi hud name! Glej, oral sem, vse popoldne sem oral in upehan sem. Ti pa, če bi tudi hotel, bi ne mogel več.« Sedaj je vedel, da je Klemen zelo slabe volje, zakaj zaslišal je ostro kletev. Hotel ga je pogovoriti.

»Tako ti pravim, Klemen, v našo turščico hodi jazbec. Pa ne eden, dva! Vse je pomendrano po njivi, kot bi se dva medveda metala in ravsala. Ti, ki ne orješ, ampak hodiš s puško okoli, pokadi, pokadi hudirju kosmatemu!«

Klemen je nevoljno zamrmral, kot bi zarenčal, sklonil se je in se naslonil na komolec.

»Če to nista medved in medvedka, pa tudi zlodej ni črn! Jaz bi ga kar koj ustrelil, tako gotovo kot sem Štefon. Pa pravi, mladi Proj pravi, jazbec je! Kaj bo

Digitized by Google

jazbec, medvedka je in dva mladiča pase po moji turščici. Tako gotovo, kot sem Štefon!«

Klemen je skočil pokoncu.

»Če je zver, ali pa hudič, še nocoj, Štefon, pri moji duši se bo zvrnil! S tole ga bom počil!«

Zgrabil je puško in jo pomolil kmetu pod nos.

»Hudo govoriš, Klemen, in tudi kolneš, da te v peklo slišijo. Tistega železnega mačka pa jazbecu izpusti pod nos, ali pa medvedu. Kaj boš plašil mene in mojega vola!«

»Štefon, ne imej preširokih ust, da ne zbudiš tegale, ki mu praviš železen maček!«

Kmet je osupel odprl usta.

»Kaj ne povem vsega po pravici! Lovec si, pa na puški ležiš, medvedje se pa gredo slepe miši po naših njivah. Ti, ki ne seješ in tudi ne žanješ, stori mi to dobroto in poči vraga! Grem pa s teboj! Potlej pa stopiva lahko k Galjotu, pravijo, da ima pelinovo žganje posebno dobro. No, pa ti boš že bolje vedel, saj tam vasuješ po vse večere.«

»Ti, ki si baba in opletaš z jezikom kot tvoj vol, lezi na slamo in se suvaj s koleni v brado! Streljal bom že sam!« Udaril je s puško vola po rebrih, da je zdivjal in potegnil kmeta za seboj. Izgubila sta se med njivami, in robato kričanje je prišlo do hrasta:

»Ti vrag ti, vola mi če ubiti! Drugače pa ni zanič! Vse je zapil in zabil, po hostah se poteplje, biričem se skriva in cerkve se boji kot hudič križa!«

Klemen je zaškripal z zobmi in iznova legel. Bil je razjarjen, da bi grizel železo, zmerjanje, ki je odmevalo iz mraka, ga je še bolj podžgalo. Sedaj je zaslišal, kako je robat glas vprašal Štefona:

»Kaj pa se je zgodilo, da tako vpiješ?«

Digitized by Google

»Kdo ne bi vpil, če mi je pa Klemen hotel vola ubiti! Ta zverina!«

»Seveda, še živino nam bo pobijal! Ali nas ni že tako vseh sram, da ga imamo v vasi, tega tolovaja!« Klemen je spoznal po glasu tesarja Anžona, planil je zopet kvišku, zgrabil puško in zabesnel: »Vrag, ali mi daš nazaj njivo, ki si mi jo ukradel!«

»Ha-ha-ha!« je zadonelo iz mraka. »Pridi sem, da te česnem po glavi!« Na polju je ležala popolna tema, in le nekoliko se je še zaznavala kolovozna pot. Klemen je začel teči za onima dvema, ali že po kratkem teku se je zapletel v visoko žito in se ustavil. Poslušal je, ali nobenega glasu ni bilo več slišati, le tam daleč se mu je zdelo, da beži Štefon z volom proti vasi. Pregazil je njivo in prišel na mejo, obrnil se je na desno, kjer je v daljavi črnel les. Bil je take volje, da bi ga ustrelil, kdor bi mu prišel pred oči. Sosedom bi zažgal hiše nad glavami, da se jim maščuje za vse, kar so mu hudega storili. Vse so mu prodali, njive in travnike, le hiša mu je še ostala, in zdaj gledajo za njim kot za vlačugarjem. »Ti imaš mojega konja, Čarman, naj ti leži na duši!« Oči so se mu bliskale v strastnem gnevu, vzdignil je puško in pomeril proti vasi.

»Ali si ti človek! Svojo hčer sem ti dal za ženo, zdaj mi pa tole delaš!« Je vpil včeraj Jerman nad njim in jokal se je starec. »Biriče imaš vsak dan za vratom, sramoto imaš, in nič ti ni mar! Ali pojdete, ti in otroci, živi v zemljo!«

Prišel je na konec njiv in krenil proti gozdu. »Ha-ha, Klemen pa gre nad srnjake!« je vpil Projev hlapec včeraj za njim. »Kar ustreliš, bom kosmato pojedel.« Klemen si je priznal, da je od zime komaj tri zajce ustrelil. Ali lov je bil njegova strast in poguba.

Digitized by Google

Odkar je zašel, nekako pred petimi leti, med lovce in ustrelil prvo srno, je bil kot obseden, kot mrtev na divjačino. Takrat se je začel ogibati doma, klatil se je dan na dan po hostah od jutra do noči, in vsaka žival, ki jo je ubil, mu je še bolj podnetila lovsko strast. Pred tremi leti so ga prijeli, ker ni imel pravice, in tedaj je bil zaprt teden dni na gradu, a to ga je razvnelo še huje. »Zakaj ne bi imel pravice, streljati zajcev! Ali se ne rede po naših gozdih, ali nam ne delajo škode!« Zadnji čas je popolnoma podivjal, po cele dneve ga ni bilo v vas, ali ustrelil ni nič, kot bi bilo vse zakleto. Gosposka ga lovi in skrival se je pred njo po hostah, zvečer pa je hodil na žganje k Galjotu.

Polje se je nehavalo, in svet se je začel vzdigati proti gozdu. Tu so že rastli prvi hrasti, za njimi macesni, in zmirom bolj gosto in temno je bilo okoli njega. Nad njim je zaskovikala sova, više v gori se je zadrl sovač, in Klemen se je ustavil, kot bi hotel ustreliti. Premislil se je in zavil še bolj na desno, kjer je stala Galjotova bajta, globoko v lesu ob peščeni, razdrti poti. Zasvetila se je luč v gošči.

»Nocoj si pa pozen,« je nagovoril Galjot mračnega prišelca, ki je stopil k njemu. Izba je bila nizka in temna, črviva miza je stala v kotu, vse naokoli je bilo razmetano in nastlano z listjem in brezovimi šibami, iz katerih je Galjot delal metle. Bil je dedec rdečega žganjarskega obraza, širokih pleč, sključenega hrbta, že sivih las in zmirom pijan.

Klemen je sedel na klop in se oprl na puško.

»Nocoj si pa zares dobre voje,« se je režal starec in postavil veliko steklenico pred gosta. »Kdo neki tako vriska k meni, sem si mislil prejle, pa si ti bil.«

Klemen je molčal in pil.

Digitized by Google

»Koliko zajcev si pa prinesel? Ali jih imaš pod srajco?« Stopil je k njemu in ga prijel za prsi. Klemen ga je udaril po roki.

»Glej ga! Ti pa zares prijazno božaš! A tako! Sem že slišal! Biriče si imel zopet v hiši! No, prav dobro so ti postregli!«

»Brigajo me! Kaj mi mari, če prav hišo odnesejo! Ali to je vrag, že dve noči sem čakal jazbeca doli v prosu, ali zdaj je začel hoditi v Štefonovo turščico!«

Galjot je sedel kraj njega in se krohotal na vse grlo.

»Saj pravim, Klemen, ti ne znaš! Pij, rajši pij, pa se zvrni tamle v listje!«

»In kmetje! Ti so nad menoj kot nad ciganom! Ali niso danes na polju vpili name in me zmerjali, da me je sram!«

»Saj sem ti povedal, da ne znaš! Ako bi ti imel polne žepe denarcev in bi bil oblečen kot kak grajski lovec, pa bi se ti odkrivali! Premlad si še, premlad!« Potolkel ga je po rami in se smejal. Klemen je pil.

»Ti nisi poznal starega Modrasa,« je začel zopet razkladati Galjot staro dogodbo kot vsak večer. »Mojega očeta oče ga je pomnil. Ta je bil pravi ptič! Na lov je hodil in zver mu je kar sama letela pod cev. Srnjakov, divjih mačk je nastreljal, pa jerebic, divjih petelinov in vsega. Pa je lepo prodajal, denarja je imel kot črepinj in hodil je oblečen kot grof. Zeleno suknjo, klobuk s peresi, svetle meksikajnarje na nogah, he, bil je gospod vseh gospodov! — No, Klemen, ali si ti danes videl kakšnega zajčka ali pa srnico? — Doli pod vasjo je bilo znamenje, in Modras je ustrelil v Boga. Zato je imel tako srečo. Po smrti pa so ga menda slišali ljudje, da je lovil v kvatrnih nočeh tam po Smledniških dobravah. Pokalo je, psi so tulili, zverina je bežala, divji lov je šel od Zbilj po vsem

Digitized by Google

Sorškem polju pa notri gor do Trboj. No, pa to so samo babje čenče —«

Klemen je gledal v tla in si s pestmi tiščal ušesa; ali še zmirom je slišal Galjota: »Modras je bil pravi! Vse mu je letelo pod cev, denarci, grof —« Segel je po steklenici in pil.

»He, Klemen, srnico bi pekla zdajle, če bi jo prinesel!« se je režal dedec.

»Ali nocoj ne ostaneš pri meni? Kam pa vstajaš?« je vprašal Galjot.

»Jazbeca grem čakat.« Klemen je pijano gledal in se opotekal proti vratom.

»Le ustreli, pa pridi povedat!«

Po gozdu je bila črna tema in Klemen je zašel v gosto robidovje, trnje se ga je oprijelo od vseh strani, da ni mogel naprej. S silo se je iztrgal in planil navzdol, zaletel se je v smreko in za trenotek obstal. Prišel je iz gozda ves opraskan in brez klobuka. Steze ni videl in na polju je zagazil v žito, padal je po njivah, bredel po pšenici, po prosu in brez sape pridivjal pod hrast.

Ustavil se je in poslušal, ali vse je bilo mirno in tiho nad njivami in nad travniki. Iz vasi je sijala drobna luč, in Klemenu je šinilo v glavo, da je to pri njem, doma, da ga čaka žena. Stresel je z glavo in spet zaslišal Galjota! »Srne, denarci, gospod vseh gospodov —« Stopil je k drevesu, udaril s puško po njem, po križu, potem je nameril cev in ustrelil v Boga. Ogenj je planil in za trenotek obsijal na prsi sklonjeno glavo Kristusovo, in zašumele so rožne kite okoli lesenega trupla. Zagrmelo je, pok je letel čez polje, se odbil od gore in se izgubil v votlem odmevu. Bilo je, kot bi se prestrašila in vzdihnila vsa zemlja. Klemen se je zvil in potuhnil ter urno, kot je prišel, izginil v noč.

* * *

Digitized by Google

Pod zeleno goro se je belila vas, vsa ožarjena od dopoldanskega solnca, ki je plamenelo na slamnatih strehah in obsevalo zidove. Hiše so bile razmetane in so stale vse križema, kot da jih je kdo stresel iz naročja; tiščale so se hlevov in skednjev, prva je gledala s pročeljem na cesto, druga ji je obrnila hrbet in se sključila pod zeleno, mahovito kučmo, kot bi jo bilo sram, da je tako stara in lesena. Na zgornji strani so bile tri kmetije, med njimi Klemenov dom, ki je pričal na zunaj o nekdanjem bogastvu in sedanji popolni zanemarjenosti. Pod kapom je ležala razbita opeka, streha na konceh razdejana, žlebovi odtrgani in po zidovih so se črtale umazane proge od vlage.

Klemenka je sedela na pragu in čakala moža; že tri dni ga ni bilo od nikoder. Ali tako se je že privadila večnih skrbi, da so se posušile njene solze, in da se je že naveličala vzdihovanja. Na obraz ji je legla velika, mirna žalost, ki je zresnila in skalila njene globoke, nekdaj jasne oči. Zmirom jo je stari Jerman, njen oče, vabil, naj se vrne domov, ali odlašala je od danes do jutri in čakala, da se morda le kaj izprevrne in predrugači. Ni več upala, ali vseeno —. Otroka, petletna Manica in za leto mlajša Angelčka, sta ringarajala pred njo.

Na cesti je zaslišala čuden, zamolkel krik, zato je naglo vstala in pogledala med skednji na vas. Po ulici za Jermanovim hlevom je tekel Štefon, bil je gologlav, in njegovi beli lasje so trepetali v sapi. Priletel je na sredo vasi in razprostrl obe roki, da je bil kot na križu.

»Boga so ustrelili!«

Štefon je začel vpiti preplašeno in v trenotku se je znašel pri njem star kmet, iz nizke bajte pod hribom pa je priletela bosa suha ženska. Za voglom

Digitized by Google

Projeve hiše sta se prikazali dve kmetici, po poti s polja je pribežal Čarmanov hlapec, z lemežem v roki. Od vseh strani so se zgrinjali kmetje, kot da je ogenj v vasi. Od cerkve je prisopel Projev pastir v sami srajci in hodničnih hlačah, zavihanih nad koleno, in je debelih oči požiral besede.

»Boga so ustrelili!«

Štefon je kričal nad gluhim sosedom, ki je držal roko na uho in vzdihoval: »Oj-oj-oj, Boga!« Zraven je roke lomila ženska, ki je priletela prva na vas, in hodila okrog kot pijana. »Kaj bo pa zdaj, kaj bo pa zdaj! Še v nebesa ne bom mogla!« je vzdihovala tenko in ihteče.

»Glejte, pridem med njivami do hrasta, pridem in se odkrijem pred križem —« je razkladal Štefon z ubitim glasom. Potem je utihnil in premikal jezik, glas mu je popolnoma odrekel. Mahal in krilil je z rokami po zraku, odpiral usta, a samo nerazločne besede so se valile po njih. »Bog — ustreljen . . .« in starec je zajokal.

»Beži, kam!« je ostrmel Čarman.

»V prsi, ravno pod rano na levi strani so šle kroglje,« je pravil hlapec, ko je priletel s polja.

Kmetje so bili osupli in nobeden ni zinil besede, obhajala jih je groza. Zdelo se jim je, da mora priti nekaj strašnega nad vas, da se bo prikazal nad njimi jezni obraz božji s strelami v bradi. Vsem je bilo na jeziku vprašanje, kdo je to storil, ali nikdo si ga ni upal izreči. Zopet se je oglasil Štefon:

»Snoči sem gnal vola mimo hrasta, in tam je ležal, ves izgubljen, tale Klemen —«

Spogledali so se in vse vedeli. Nikdo ni več dvomil o tem, kdo je storil hudodelstvo, in bilo jim je laže pri srcu.

Digitized by Google

»In tako je klel, da se je kar bliskalo, in grdo je govoril. Posvaril sem ga, lepo sem ga posvaril, on pa je vstal in udaril mojega vola po hrbtu; s puško ga je udaril. Tak je bil kot vrag!«

V trenotku je vedela vsa vas, da je Klemen ustrelil Boga.

»Ali zakaj?« je vprašal tesar Anžon, ki je skočil z Jermanovega kozolca zviška na tla, pustil delo in pribežal na vas, ko je zaslišal razburjeno govorico.

»Zakaj?« je ponovil mladi Proj, ki je veljal za bistroumnega, a zdaj ni vedel odgovora.

Med možmi je stal tudi tkalec Peter. Levico je imel položeno preko prsi, a z desnico si je podpiral brado in mislil. Bil je ves bel po hlačah in laseh, držala se ga je preja in tenki kosmi pražnjega platna.

»Jaz pa vem,« je dejal Štefon, »pa vseeno ne vem! Nak, ne vem! Ali pa . . .«

»Meni se je nekaj zasvetilo v glavi,« ga je prehitel z visokim ženskim glasom tkalec Peter, ki je zelo mnogo vedel. Govoril je hitro, in časih zajecljal.

»Zakaj je pa Modras ustrelil v znamenje! Ali mu ni zato zver sama letela pred puško, ali ni vozil srnjakov v koših domov! Kar prepričani bodite, da vam pravo povem. Klemen se je pa tudi polakomnil srn in jazbecev, pa ni pomislil, da ima Bog dolgo palico. No, kako je bilo z Modrasom! Polno hišo je imel mrtvih srnjakov, zvečer je pa sedel za mizo in večerjal pečeno divjačino, ali naenkrat so vstali rogati gostje, iz vseh kotov so prišli k njemu in gledali vanj s steklenimi očmi. Obstopili so ga in strmeli tako vso noč do zore. Nato pa je znorel Modras in si z lovskim nožem prerezal vrat.«

»U-u-uh!« je zatulil bosonogi pastir, in oči so mu stopile iz jamic.

Digitized by Google

Kmetje so se razhajali, a niso šli na polje, temveč domov. In iz hiš se je zaslišala molitev, rožni venec so molili kmetje in ponavljali: Da bi nam Bog prizanesel s svojo kaznijo! Ves dan ni bilo slišati drugega, le časih je nenadoma pretrgal tišino tenak, obupen ženski jok.

Proti večeru je šlo pet mož iz vasi s Štefonom na polje. Ko so se bližali hrastu, jim je bil zmirom težji korak, in s klobuki v roki so pristopili h križu. Še žalostnejši se jim je zdel obraz Kristusov in globoko povešen, njegove prsi so bile čezinčez zakajene od dima, in venec okoli križa ožgan.

Kmetje so pokleknili drug za drugim, in ne da bi trenili, gledali v razpelo. Pri tem so se jim ustne premikale, ali obrazi so jim postajali čim mračnejši. Čarman se je pokril in potegnil Štefona za srajco.

»Kje je Klemen?«

Vstali so in se ozrli vanj.

»A-a?« Štefon je odprl usta, po licu mu je tekla debela solza.

»Kje je?« Vprašal je Proj, najmlajši med njimi, in obraz mu je v trenotku zakipel, in žile na sencih so mu izskočile.

»Ubijmo ga! Boga moramo maščevati!«

»Prokleti Klemen!« Tesar Anžon je stisnil grčavo pest.

»Kazen božja pride nad vso vas. Hiše nam bodo zgorele, teča bo vse pobila kot ono leto.«

Stali so in niso vedeli, kaj bi, šele podnoč so prišli nazaj v vas. A tam so zaslišali, da so ljudje že videli Klemena.

Baba Hrastulja, ki je gostovala v Projevi bajti za lesom, ga je oddaleč videla. Hodil je po hosti s puško v roki, ves črn v obraz in raztrgan. Gledal

Digitized by Google

je kot Judež Iškarjot, plazil se je gor po melinah, in velik pes je bil ž njim. Ko je ustrelil, je počilo, da se je svet potresel, in vsa gora je bila naenkrat v dimu.

Čarmanov pastir je priletel ves divji in brez sape v vas. Klemena je videl, in tako se ga je ustrašil, da je bil zdaj čisto nor. Jecljal je in zavijal, kot bi lajal. Ko se mu je razvezal jezik, je pravil kmetom, da je slišal Klemena streljati v lesu. Kamor je pomeril, tja je nesla puška. Med smrekami je pokalo in grmelo, kroglje so žvižgale po zraku, kot bi hudobar piskal na piščalko. Na Čarmanovih macesnih nad vasjo so sedele vrane, z enim samim strelom jih je ubil, in vse črno se je zgrnilo po tleh. Deset ali sto zajcev — pastir ni vedel natanko — leži mrtvih v Projevem delu, in trije jazbeci. Štefon ga je vprašal, če ni tudi medved padel, in pastir je vedel povedati, da je Klemen ustrelil dva medveda.

Tisto noč so gorele po vseh hišah v vasi luči, in kmetje niso zatisnili očesa.

Klemenka je zaslišala sloves o ustreljenem Bogu ter se prepadla. Takoj izpočetka jo je prevzela neznana slutnja, in temna gotovost je padla v njeno srce. S strašno jasnostjo ji je vstal v spominu razdejani možev obraz, in njegove blodne oči so zastrmele pred njo. In začela je misliti, kdo bi se utegnil tako grozno pregrešiti in vstati nad samega Boga, ali čim dalje je premišljevala, tem večjo težo je občutila. Zaprla se je v hišo, zagrnila okna in se stisnila v kot. In kmalu so prišli iz vasi razburjeni glasovi do nje, togotni kmetje so začeli proklinjati njenega moža.

Pokleknila je pred razpelo, in gorečo strast je vlivala v svojo molitev, da bi prevpila in premagala božjo jezo. Vzela je križ v roke, si ga pritiskala na

Digitized by Google

obraz in klicala Boga trdovratno in neprenehoma, da ga prikliče in primora, da usliši njene prošnje.

»Bog, Bog! Poglej in spoznaj, da jaz nisem kriva, da so nedolžni moji otroci. Ne vdari jih, usmili se njega!« Lica so ji gorela v nestrpni vročici, in oči so ji suho sijale. Do mraka, do noči je ostala v obupni molitvi, zaklinjala in rotila je Boga, prosila ga z brezmejno udanostjo in se trkala pokorno na prsi ter poljubljala razpelo. Ničesar ni videla okoli sebe in ni slišala svojih malih hčerk, ki sta se igrali sredi izbe.

»Glej, to so Marijini šolni,« je zapela Angelčka in pokazala rumeno cvetje. »Jaz jih bom pa obula! Ti pa ne!«

»Ali veš, to so pa mamine oči,« se je spomnila Manica in pokazala rdečo kitico.

»Mamine oči?«

»Ali niso tako rdeče?«

Skozi zagrnjena okna je zrla tema, in otroka sta zaspala sredi Marijinih šolnov in maminih oči. Klemenka je še klečala, a jezik ni več zmogel besed. Dejala je otroka v posteljo. Iz zatopljenosti jo je zdramila burna govorica zunaj hiše, in po vežnih durih so zabobneli močni udarci. Skočila je k oknu. Opazila je temne možke postave, med njimi se ji je zdelo, da razloči svojega očeta. Naglo je prižgala luč.

Zunaj so zahreščale duri in se odprle, po veži so šli trdi koraki, in vrata v hišo so se odpehnila. Noter je prišel s hrbtom naprej stari Jerman, sklonjen je bil nizko predse in nekaj težkega je nosil. Za njim se je pokazal njegov hlapec, ki mu je pomagal nositi, a v ozadju so se videli mračni obrazi kmetov.

»Kaj imate?«

Odgovoril ni nihče.

Digitized by Google

Nagnila se je očetu čez rame in zagledala mrtvi obraz svojega moža. Bil je pokojen in veder, nič divjega nemira ni bilo več na njem, oči so bile zaprte, in le okoli ust je ležala grenka, neizmerno bolna črta.

Položili so ga na gola tla, kmetje so se zgnetli okoli njega in zagledali odprto rano na levi strani prs. Jerman je bil odkrit, plešasta glava globoko povešena. Vseh oči so bile uprte na mrtvega Klemena, in slišalo se je po izbi samo razburjeno dihanje kmetov.

»O, Klemen, Klemen!« je vzdihnil Jerman in se umeknil, ker se je njegova hči zgrudila pred mrtvega moža in ga prekrižala po čelu. Šele zdaj so jo oblile solze, pekle so jo po licu, a hladile njeno gorje. Kapljale so po bledem obličju divjega lovca, kot bi hotele izbrisati vse madeže njegove duše in poškropiti njegovo pot z usmiljeno roso.

»O, Klemen, Klemen!«

Kmetje so šepetali na uho, dokler jih ni minila osuplost in temna groza. Trajalo je dolgo, preden so se razgovorili. Nekateri so že vedeli in so zdaj pripovedovali strmečim poslušalcem, da je Jerman peljal v mlin in gori v grapi pod Projevim lesom, kjer je stal na samoti pol razpadel križ, znamenje, da se je tam pred več leti ubil oče sedanjega mlinarja, našel Klemena prestreljenih prsi. Ležal je znak, z glavo proti križu, a puško je še držal v rokah.

»Oj, poglejte! Ravno na levo stran je ustreljen, tam, kamor je zadel Boga!«

»Kazen božja!« so ponavljali. Oddehnili so se in mislili, da je Bog potolažen. Kakih pet glav se je sklonilo niže, prav nad Klemena, srepe oči so ogledovale njegovo črno rano. Srajca okoli nje je bila ožgana in namočena prav nad srcem s krvjo. Rdeča lisa se je vila ob levici navzdol in se izgubljala za hrbtom.

Digitized by Google

Postavili so dva stola, dve deski počez, in nanja so položili Klemena ter ga pregrnili z rjuho. Prvo noč so ostali pri njem, a proti jutru so se kmetje izgubili, Jerman je vzel Klemenko in otroka domov.

Dva dni je ležal nesrečni lovec sam, zapuščen v svoji hiši. Duri so bile odprte, a žive duše ni bilo k njemu. Na mizi je gorela leščerba. Na večer tretjega dne je prišel Jerman, njegov hlapec in tesar Anžon s sirovo stesano krsto, in vanjo so zabili mrliča. Nositi ga ni hotel nihče, zato je Čarman posodil Jermanu svojega vrana, ker se je njegov konj zbosil pravtakrat, ko sta šla iz mlina. In tako je tisti konj, o katerem je dejal Klemen, naj leži Čarmanu na duši, peljal svojega nekdanjega gospodarja na pokopališče. Jerman je vozil, a hlapec in Anžon sta sedela na krsti. Nebo na zapadu je plamenelo v temni zarji, in večer je bil soparen.

* * *

Kmet Štefon in tkalec Peter sta šla s semnja iz bližnjega mesta. Zakesnila sta se, noč ju je prehitela v Fortunovi krčmi in tako se je zgodilo, da nista videla natanko poti in sta jo pridno merila in križala v svoji hoji. Štefon je nosil na hrbtu oprten koš, v katerem je imel vrečo otrobov, zvitek suknja, da ga odda krojaču v delo, in raznò drobnjavo, potrebno pri gospodarstvu. Bil je prav židane volje, zakaj bila je živahna kupčija na semnju, in dobil je dobrega kupca za svojega vola. Tkalec Peter pa je bil čmerikav in jezen nase in na ves svet, ker se mu ni posrečilo, da bi spečal svoje blago. Nesel je nazaj visoko balo platna, privezano je imel čez pleča, in neprenehoma ga je dregala za tilnik. Zato sta se oba napila pri Fortuni, prvi iz veselja, ker je dobro prodal, a drugi iz jeze in žalosti.

Digitized by Google

»Kar takole ti povem, Peter,« je začel Štefon na široko razlagati, »če bi ti ne bil moj gostač, kaj meniš, da bi šel s teboj domov? Kaj meniš, da bi ne ostal lahko pri polnem poliču! E, nocoj ima moj palec jezik, pa srebrnega, saj si slišal, kako je govoril! Cenk, cenk, pa je bil Fortunatek pri mizi, cenk, cenk, pa je nama prinesel pijače, cenk, cenk, pa sva dobila štruce. Vidiš, Peter, tako dobrega človeka ne dobiš izlepa, kot sem jaz, Štefon! Ti, ki si moj gostač, nisi imel denarja, pa je moj palec govoril za oba, in nazadnje sem še zavoljo tebe zapustil veselo tovaršijo. Pa s Fortunatkom sva se tako lepo razumela, in tisti sladki Jakec, kako me je imel rad! Na, zdaj pa štorkljam tu po cesti in še ponoči, ko vsi pošteni ljudje spe, ali pa objemajo kozarček. Kar hud sem nate, kar za ušesa bi te!«

Ali se je ubogi tkalec tako ustrašil svojega prijatelja, ali je bil tovor tako težak, ali je popito vino v njem skipelo in se razburilo, kratko, tkalec je premeril cesto od leve na desno in zakrevsal v jarek, kjer je obležal. Glasno je sopihal in se niti ni izkušal spraviti pokoncu, zakaj platno na hrbtu ga je neusmiljeno pritiskalo k zemlji.

»Oha, oha, Peter, tako hudo pa spet nisem mislil!« Štefon je stopil k njemu in ga začudeno gledal, kako da je padel tako globoko. »No, vzdigni se, kaj boš prst večerjal, ali nimaš dosti Fortunatkove štruce!«

»Salamenski Štefon, Štefon,« se je zaletel in zavriščal tkalec, »kako bom vstal, če ne morem! Čakaj, roko mi pomoli, pa mi malo pomagaj!«

Štefon se je sklonil čez cestni rob, ali komaj je to storil, že ga je koš premagal, in v trenotku je bil v jarku na kolenih.

Peter se je veselo zasmejal.

Digitized by Google

»Ti, plesniva veverica ti, zavoljo tebe sem štrbunknil v jamo, zdaj se mi pa še smeješ! Nikoli več, Peter, čeprav si moj gostač!«

»Nikar se ne jezi, Štefonček, in odloži svoj koš, ki ga nimaš privezanega, pa mene postavi na noge. Tebe bom pa jaz, Štefonček.«

Zares se je dal preprositi in je storil tako. Peter je zopet hrabro stal na cesti. Sedaj je njegóv tovariš sedel v jarku in se izkušal s košem.

»No, Peter, me pa vzdigni!«

»Lahko noč, Štefon! Grem pa sam naprej, če ne greš z manoj!« Peter se je veselo zasmejal.

»Ne bodi tak! Noč je, veter se vzdiguje in doma moram biti nocoj! Kar poprimi zgoraj za koš in vzdigni! Doli na Svetju bova pa stopila k Tilhu, klobase ima prav dobre, in za polič vina dam tudi še zmirom!«

Tkalec mu je pomagal na noge in zopet sta prihuljeno korakala po cesti, vsak s svojim tovorom na upognjenem hrbtu.

»Peter, ti si pravzaprav grd človek, pa naj bo nocoj, ko sem prodal tako dobro. Toda zares je tema, nič zvezd ni, in lune tudi ne. Še kakšna nevihta se bo napravila. Podnevi je žgalo, kot bi hotelo vse zgoreti. In še zdaj sem ves moker, taka sopara in teža je v zraku. Poglej no, kako je nebo oblačno!«

»Ti si pa res moder! Kako bom pogledal, če me pa platno tišči za vrat, kot bi me davil sam hudir! Saj vidim, da je vse črno, in da pod nogami ni zvezd!«

»Presneto sem dobro prodal! Tirolci so bili na semnju, pa so pokupili vse, kar je le rep imelo! Glej no, tistega rdečka sem prodal, ki mi ga je hotel Klemen ubiti. Ta pokora, jaz mislim, da je šel naravnost v pekel!«

Digitized by Google

»Kakopa, da je šel! Zdaj ne bo varno hoditi ponoči po lesu. Zdaj bo hodil na lov vse noči, brez glave bo hodil. Ne bil bi rad v Galjotovi koži. Okoli njegove bajte po pokalo, da bo groza.«

»Ali si ti že naletel na divji lov?«

»Kaj ne veš, da sem?« Pa ne na tistega, velikega, ki se je drvil po Smledniških hostah! Tistega je srečal kmet Korda s Posavja, ki sem ga jaz še poznal.«

Štefon je hitro stopal in se tesno tiščal tovariša.

»Ali te je strah?«

»Mene? Sto divjih lovcev se ne bojim in še Klemena povrhu! Ampak kakšna sapa je, saj bi naju kmalu s ceste pomedla!«

Res, v zraku je začelo vršati, in noč se je zgostila. Prijatelja sta se žurila, junaško kolovratila dalje in merila cesto po dolgem in širokem.

»Kako pa je bilo s Kordo?«

»A s tistim kmetom s Posavja? Kvatrno noč je šel sam iz Zbilj pa domov v Praše. Pijan je bil in medpotoma ga je zajela noč. Veselo je vriskal, pel je in vraga je klical. Gre, gre, pa zaide tam v dobravah, obrne se na desno in ti zagleda luč. Gre za njo, kar mu izgine izpred oči, in že je na levi. Bila je vešča. Zmotiti ga je hotela, da bi šel v Savo. »Kakšen hudič pa je to! Če te je kaj, pa sem pridi, da se pomeriva!« je zavpil. Takrat pa je zažvižgalo za njim, da mu je šlo skozi ušesa, volkovi so zatulili, psi so zalajali, puške so počile, in strašen piš je zahrul skozi drevje. Iz smrečja se je pridrvil divji lov, najprej jata zverin in psov, za njimi je pa vodil sam hudič divje lovce, ki so bili vsi brez glave. Kmet Korda se vrže na tla, da bi ga ne zgrabila in vlekla s seboj črna povodenj, pa komaj, komaj se ga je ognila. Poglavar pogubljene tolpe pa je pridrl ravno čezenj in v roki je vihtel te-

Digitized by Google

sarsko sekiro, cimbarako. Spotakne se nad Kordo in zakolne, da se je kar zabliskalo: »Ti, prokleti štor, pa mi zdajle vendar prav prideš! Tole sekiro lahko vanj zasadim, jo bom pa vzel drugo leto, ko bo spet gonja v tem kraju.« Vzdigne jo in zažene Kordi ravno med pleča. In potem se je gnal divji lov naprej proti Jami z divjim vriščanjem in hrumenjem, borovci so se pripogibali in lomili, hrasti so pokali in treskali na tla, dokler se ni izgubilo vse v temi in zagrmelo v Savo.«

Štefonu so stali lasje pokoncu, in mrzel pot ga je izpreletaval. Vendar je vprašal:

»Kaj pa je bilo potem s Kordo?«

»Ko je vse potihnilo, je vstal in se odpravil dalje. Pride domov, pa domači ga niso mogli spoznati. Ves je osivel od strahu, in sekira mu je štrlela med pleči. Vse leto jo je nosil s seboj, hodil je okrog duhovnov, pa nobeden ni vedel sveta in mu je ni mogel izruvati. Šel je na božjo pot na svete Višarje, pa mu niso mogli pomagati. Nazadnje se je napotil še k sveti Krvi, kjer obsedencem hudiča izganjajo. Gori pa je bil takrat prav svet mož, ki svoj živ dan še ni storil nobenega greha. Ta mu je svetoval, naj gre drugo leto prav na tisto noč tja v dobravo, kjer mu je lani hudič zasadil sekiro. In res, Korda stori tako. Vleže se na tla, naenkrat zažvižga, zatuli, zavrešči nad njim divji lov. Pridivja črni poglavar in se spomni: »Aha, tu sem pa lani pustil svojo sekiro. Kje pa je tisti štor?« Išče, išče, stopi h Kordi in mu jo izruje izmed pleč. Rana pa se je pri priči zarastla.«

»A ti si poznal Kordo?«

»Kako bi ga ne poznal? Na svetih Višarjih sem ga videl s cimbarako v hrbtu. Hodil je tam okrog cerkve in neznan je bil za pogled.«

Digitized by Google

Moža sta korakala svojo pot dalje in nista videla, kaj se godi okoli njih. Izgubljen v čudno dogodbo o divjem lovu in posavskem kmetu se naenkrat spotakne Štefon ob korenino in zaleti z nosom v smreko, ki je hipoma zrastla pred njim.

Obstal je Štefon, obstal je Peter. Ustrašila sta se in se prijela za roke.

»Pot sva zgrešila.«

»Sam vrag naju je poslušal in zmotil. Kje je neki cesta?«

Obračala sta naokrog oči, ali povsod sama črna noč. Šla sta sem, šla sta tja, naprej in nazaj, ali kamor sta stopila, sta se zadela ob drevo, sta se zapletla med grmovje. Breme na hrbtih je postalo neznosno težko. Nad njima so vršale smreke, nevihta je naraščala in opletala z vejami. Vsul se je dež, iz nebes se je vlilo kot na vesoljni potop. Vihar je zahrumel z vso močjo, vrhovi so se zamajali in zašibili, gozd je zabučal in zdivjal, kot da ga je Bog udaril po ramenih. Zabliskalo se je, in zarjulo je nebo, oral je grom med oblaki. Tik pred njima se je razklala smreka in treščila s strahovitim treskom po tleh, in zopet je zažarelo, gozd je vzplamenel, v zraku je zarohnelo, kot bi se valile žrdi pred nebeškimi durmi.

»Ali gre divji lov?« je strepetal Štefon.

»Divji lov!«

In moža sta začela teči in bežati po gozdu, butala sta ob drevje, se spotikala in padala, ali drla sta naprej in naprej, kot bi jima bil vrag za petami.

»Ali vidiš Klemena?« je zastokal Štefon.

»Joj, Klemen brez glave!«

Menda je ponehal gozd, zakaj moža nista več treskala ob smreke, a zašla sta v visoko žito in začutila, kot bi ju kdo neprenehoma bil po glavi.

Digitized by Google

»Divji lov! Po Lepih njivah se žene!«

»Klemen je nad menoj s puško! Kar kri mi teče!«

In spet dalje in dalje, čez njive, po pšenici, po rži, po prosu. Prisopihala sta nekam na polje in obležala pod gostim, ogromnim drevesom. Zabliskalo se je, in v svetlozelenem žaru sta zagledala nad seboj Boga na križu s prestreljenimi prsmi.

Svojih tovorov nista več imela. Vzel jih je divji lov. Ostala sta vso noč pod hrastom, a okoli po polju je besnela groza, rožljala je toča in klestila žito. Molila sta in klicala na pomoč vse svetnike ter vzdigovala roke proti lesenemu razpelu.

Ob zori se je nevihta polegla, srditi oblaki so se razleteli, in na vzhodu je rumenelo nebo. Ko je vstalo solnce, je videlo vse žalostno polje. Žito je bilo poteptano in zbito v zemljo, razori so bili nasuti in zvrhani ledenega zrnja.

* * *

Minilo je nesrečno leto, pozabile so se solze, revščina in lakota, in polje, prostrano, lepo polje, se je zopet obrastlo z mladim žitom, temnelo je in zelenelo bohotno, kipelo je in rastlo iz črne zemlje. Goste in visoke so že bile njive, rž se je že sklasila in pobarvala s sinjo, kot nebo svetlo modrino, škrjanec se je zaganjal po zraku, drobil in vriskal pod solncem. Živopisani so bili travniki, ščepirili so se v gizdavih plaščih in dehteli in se blesteli.

Prvo nedeljo v mesecu rožniku se je vila iz vasi na polje dolga procesija. Spredaj je nosil sivolas kmet Boga na križu, vsega ovenčanega z rožami, za njim sta šli hčerki divjega lovca, rajnega Klemena, in v naročju sta nosili vsaka veliko kito cvetja. Vrstila so se vaška dekleta s šopki v rokah, in mladeniči so

Digitized by Google

nesli mogočno, cerkveno bandero, tkano iz rdečega sukna, s podobo svetega Mihaela na sredi. Možje in žene so molile naglas, rožnivenec in litanije so odmevale naokrog. Čez vse polje, med njivami in travniki, je šla procesija, jasno nebo je sijalo nad njimi.

Pod hrastom so se ustavili in pritrdili nov križ na mesto, kjer je bil zabit stari, od Klemena ustreljeni Bog. Vsega so ovila dekleta in prepletla s cvetlicami, natrosile so šopkov ob njegovem vznožju, da je bil ves zakrit s pisanim in žarkim cvetjem. Kmetje so goreče molili in prosili, da bi jim Bog odpustil in prizanesel s svojo kaznijo, da bi šel mimo njih kelih bridkosti. Do večera je klečala vsa vas pred novim razpelom, in šele ob zarji so se začeli polagoma razhajati, potolaženi in zaupajoči v božjo dobroto. Bilo jim je mirno in sladko pri srcu, ker so se oddolžili Bogu za prizadeto mu nečast in zrli so veseli v prihodnjost, zakaj žito je lepo kazalo in obetalo bogato žetev.

Nebo je bilo vse ozarjeno in je sijalo v svetli, zlati luči, Bog je gledal na setve in blagoslavljal polje.

Digitized by Google

Digitized by Google

KAZALO.

		Stran
I.	Tilen Rekar	1
II.	Tratarjeva smrt	21
III.	Drama izza davnih dni	43
IV.	Kapela sv. Florjana	67
V.	Žandar Stružnik	89
VI.	Pigmalion	105
VII.	Sirota Jerica	143
VIII.	Lenčica in zmaj	179
IX.	Lovec Klemen	199

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google